

ESCOLES I POBLES

(1933 - 1981)

ASSUMCIO VALENTI I FIOL

Als meus nebots J'Edward
i na Carme que fan m'hon
encoratjat per escriure aquest llibre

Assumció

E S C O L E S

I

P O B L E S

1 9 3 3 - 1 9 8 1

P R E S E N T A C I O

Aquest llibre ha nascut d'una tradició oral. Així com molts llibres de l'antigüitat, abans de posar-se per escrit, van tenir un llarg període en que ja vivien en la paraula fresca i viva, així també aquests records van tenir una llarga vida en boca de la meva tia "Toton", que ens les explicava continuament. Els nets van ser els que un dia van dir: "amb tot això has de fer un llibre". I vet aquí.

Jo, personalment, crec que preferiré sempre la forma oral que tenien a la forma escrita i fixa que tenen ara. M'hi faltaran sempre els gestos, els tons i l'expressivitat de la narradora, que feien viure al davant dels nostres ulls les escenes de pobles i de les escoles, ressuscitaven al davant nostre la gent, les mainades, els pagesos i fins i tot les gallines d'un temps que ja ha passar avall per a sempre i que ja mai no tornarà a nosaltres sinó en la forma conservada a la memòria popular.

Fa poc, vam tornar la Toton i jo a un dels pobles on havia ella exercit el seu magisteri. El poble havia perdut l'escola i ja no havia mestra: "a l'estudi, hi torna a haver el que hi havia hagut sempre: la cort dels conills" va dir-nos el pagès que ens ho mostrava, tot i obrint la porta. Només han quedat d'aquella escola rural dos signes: el ferro on es posava el pal de la bandera i la memòria popular d'una mestra de poble, que ara escriu allò que abans va viure.

Hi ha dues concepcions de la pedagogia: la pedantesca (i quin mal ha fet, vâlga'm Déu!) i la que surt de la terra. El lector sabrà desde la primera pàgina a quina carta es queda la nostra mestra. Com hi ha també dues concepcions de la història. Una, que porta majúscules i que viu de la vanitat de les teories. I, una altra que, refusant tot engolament, es limita a conservar humilment els fets de la memòria del poble. Els afeccionats a aquesta darrera gaudiran d'un testimoni la qualitat del qual és extraordinària: tot el que es diu aquí ha estat viscut en realitat, ratlla a ratlla i mot a mot als pobles de les comarques gironines, al que una jove mestra començà a exercir la seva professió, allà pels anys trenta. I, com que és veritat tot, no hi trobareu ni un borral d'aquest emprenyant maniqueisme a base de bons i dolents, els bons sempre molt bons i els dolents sempre molt dolents. Tots hi van barrejats, com ha de ser.

Potser que diguem alguna cosa sobre la protagonista. Així s'entendrà tot millor. Assumció Valentí, va nèixer al mateix edifici que ocupa avui Ca la Pruna, a Pals. El seu pare (el meu avi) era ja mestre: el mestre de Pals. Nascuda, com aquell que diu, en una escola, va viure ^{el} trasllats d'un mestre rural. De Pals va passar a Ripoll i de Ripoll a Girona, seguint els atzars de la carrera del pare. I, en començar la seva, va anar saltant de Canet d'Adri a Queralbs i de Queralbs a Llançà i a Dosquers i a Púbol i a Palol, per a retornar finalment a Girona, la capital provincial, somni de tots els mestres que en ella han estudiat i s'han format, el lloc on han conegut marits i mullers i on esperen ser enterrats.

Jo, com a nebot, he viscut en algun d'aquests pobles. Recordo vaquament Llançà i Púbol. Enyoro l'escola de Palol de Revardit, on he repassat els meus estudis i on he llegit per primer cop les novel·les de Juli Verne i les col·leccions atrassades de Destino, la revista d'on tants mestres treien el seu humanisme i la seva catalanitat, tant perseguida aquells temps. Fins i tot, crec que sempre he tingut mala consciència pel fet de no haver estat del tot fidel a la tradició familiar i no haver estat, jo també mestre de poble, com ha estat costum a casa nostra... La flaire de guix i de tinta barrejada a la de fens i terra molla m'ha tornat al nas en molts moments de la meua vida, evitant que

extremés les collonades acadèmiques que avui se'ns venen com a -
cosa de bon tò.

Ara, el mal és que ja no hi ha mestres de poble. Per a dir-ho -
tot, el mal és que ja no hi ha res de poble. Dels pobles han -
marxat els metges, els apotecaris, els mestres i fins i tot els
capellans. Sembla que ni Déu se'n recorda dels pobres pagesos -
que, és clar han acabat per marxar-~~ne~~ també. Ja no tenim ni po-
bles ni pagesos.

Les escoles han tornat a ser el que havien estat abans: corts de
conills. I, les rectories serveixan ara com a lloc d'estiueig -
dels metges de Barcelona. Serà molt curios ^{en} veure ^{qu} acabaran -
les esglèsies de poble. La majoria, ja estan tancades.

La mainada dels pobles -la "canalleta"- ha d'agafar l'autobús i
anar-se'n a un poble més gros a la concentració escolar. Com -
veieu, el nom no té desperdici. Les pobres criatures han perdut
aquell pare o aquella mare que els hi éren els mestres rurals i
llurs pares han perdut l'amic o l'amiga que els ajudava ~~a~~ totho-
ra. ¿Voleu dir que anem bé? ¿Qui podrà dir que aquest ensenya-
ment de supermercat que se'els ^{els} forneix a les concentracions té -
més bona qualitat que el d'abans? Abans, quan éren deu o vint -
criatures, en una escola familiar i casolana, on els pares entra-
ven amb els esclops posats i l'erba dels conills a sota el braç...
Ara no. A les nostres concentracions no s'hi pot ensumar cap fe-
rum pagesa. Com els pollastres, embolicats en celofana i que no
tenen gust de res, així són les actuals escoles rurals catalanes,
privades bàrbarament del seu ambien casolà.

Doncs bé. En aquest ambien ^t depriment i descoratjador, el raig -
d'aigua fresca que representa les memòries d'una mestra, ben se-
gur que ens farà reaccionar i ens portarà l'agradable caloreta -
del record d'un món que per a desgràcia nostra ja s'ha perdut.

I res més. Llegiu i desfruteu, com nosaltres vam disfrutar durant anys de la narració viva d'aquests fets.

Eduard Sierra Valentí

Sa Tana, 1985

A D R I

Vaig acabar els estudis del Magisteri a l'Escola Normal de Girona l'any 1933 i al desembre del mateix any vaig ésser anomenada mestra interina de l'escola mixta d'Adri.

El meu pare també era mestre i dels quatre fills que va tenir jo vaig ésser l'única que vaig seguir el mateix camí d'ell. Per això quan li vaig ensenyar el meu nomenament se li va dibuixar a la cara com un rictus de compassió. Em va abraçar i tot donant-me uns copets a l'espatlla em digué: "-Pobre Sion!!... jo voldria poder-te donar la meva experiència".

Ell era mestre de Girona però portava ja un gran bagatge de records i de situacions més o menys afortunades que havia passat en el seu llarg peligrnatge com a mestre.

Adri és un poblet de la comarca del Gironés de menys de 500 habitants situat a un 10 ó 12 Km. de Girona. Està agregat a l'ajuntament de Canet d'Adri. No tenia carretera ni llum elèctrica i l'aigua s'havia de treure pels pous o de les fonts. El Puig d'Adri és d'un terreny volcànic. Diuen que, en un temps llunyà, fins aquí arribaren les estribacions del volcà d'Olot.

El poble està situat a redòs de la muntanya de Rocacorba i té unes fondalades de vegetació d'alzines i roures. Entre mig de les clarianes hom pot obirar uns prats verds a on hi pasturen

les vaques que de tan en tan s'amorren a les basses d'aigua fresca que omplena el raxoliu d'una font que surt entre mig de les pedres.

Rocacorba és una de les muntanyes que hom pot albirar des de qualsevol lloc de Girona.

(Ara es baròmetre o el parte metereològic pels gironins).

Quan a les albes de la matinada a la posta de sol, surtia la muntanya coberta de boirina, els gironins deien: -"Hi haurà pluja - perquè Rocacorba s'ha posat la mantellina- Si la cimera de Rocacorba era blanca hi haurà glaçada aquesta nit".

Els dissabtes pujava un cotxe de línia fins a l'hostal de Canet per a recollir la gent que anava al mercat de Girona. Els altres dies de la setmana, aquest cotxe et deixava a mitja carretera a on hi havia un pal indicador. Per anar a Adri havia de fer a peu un tros pel mig del bosc agafant dreces.

No cal dir que el fet d'ésser responsable d'una escola i de tenir un sou senyalat cada mes, va produir-me una gran satisfacció.

Per anar a prendre possessió el meu pare va llogar un cotxe. Aquests estaven a les antigues cotxeres que ja havien canviat els cotxes de cavalls pels caballs de motors.

El cotxe degut al fang del camí no va poder arribar fins al poble.

Aquests camins eren pels carros dels traginers que baixaven de les muntanyes carregats de sarrions de carbó i que hi deixaven marcades les roderes de dos o tres pams de profunditat.

De dret vàrem anar a la rectoria per visitar el rector. Era una rectoria ampla de pedra picada amb un emparat a la gran terrassa, amb hort i jardí. El complement d'aquesta rectoria era el rector. Un home apersonat, d'una gran patxoca, d'ulls grossos enmercats per unes celles negres i amatades.

Després de les inevitables presentacions, molt amable ens digué: -"Hi ha dos hostals a can Janet i a can Joan. Jo els hi recomano el primer però, com que no és convenient que la senyoreta es tigui enmig dels homes de l'hostal, les vetlles pot venir a - passarles amb nosaltres a la rectoria. I així ho vaig fer.

L'hostelera, la Jeneta, era una dona prima i lleugera. Solia - portar un devantal de quadres cenyit a la cintura i lligat amb una gran llaçada al darrera, que, quan caminava li donava un - aire tot garbós. Era una dona presumida.

Va demanar-nos per a tota estada 3'5 Pts. diàries. La meva ma- re va voler-li puntualitzar algunes coses i va dir-li: "-molt bé, però per esmorzar li donarà un parell d'ous ferrats i un bol de llet amb una torrada-. -Sí senyoreta, sí senyoreta, no passi cuidado (repetia la Jeneta) però digui'm quantes cullerades de sucre voldrà a la llet? Una o dos!. -Dos, naturalment. Va con- testar-li la meva mare".

El sucre era un producte que l'havien de comprar i moltes vega- des el valoren més que la pròpia collita.

Per dinar: escudella i carn d'olla, amanit i figues seques.

Per berenar: pa amb fuet o pernil.

Per sopar: fesolets de l'ull ros (aquests eren del país) amb una xuia i ametlles torrades.

L'escola estava a dalt del Puig. Era una casa vella arreglada. A dalt l'habitatge del mestre i a baix l'escola a on hi havia hagut les quadres que encara conservaven els aveuradors i men- jadors dels animals. Les mainades ho aprofitaven per posar-hi els llibres. En realitat servien d'armaris.

Tambè hi havia un hort de sequer que el meu pare va plantar-hi cebes. Van sortir unes cebes blanques d'uns colvells gruixuts que per menjar-les les aixafaven amb un cop de puny.

El marge d'aquest hort estava ple d'ametllers. El mes de gener quedaven coberts d'unes flors rosades i riàlles que donaven la sensació de primavera quan encara no havia sortit l'herba tendra dels fondals i conreus.

Les masies estaven esparguides dintre el bosc. Hom podia albirar d'entre mig de brancatges llurs teulats vermellosos i xemeneies que fumaven lentament.

Venien a l'escola criatures de totes les edats. Moltes havien de fer mitja hora de camí pel mig del bosc seguint dreceres i saltant marges. Arribaven carregats amb la cartera lligada a l'esquena i el sarró amb la fiambrella del dinar a sota el braç. L'hostalera els hi escalfava la vianda que portaven coberta - gairabé sempre amb una gran xuïa de porc.

Eren unes criatures dòcils, vergonyoses i molt respectuoses. En tenia si fa o no fa unes seixanta però la feina no m'era feixuga perquè a part de la meua joventut tenia una gran vocació.

Cada vetlla la passava a la rectoria, a l'hivern a la vora del foc de la llar i a l'estiu a fora la terrassa. A toc d'oració la Carmeta, la majordoma, m'acompanyava a l'hostal.

El corriol que menava a la rectoria era estret i a l'obac d'una marge. El sol amb prou feine hi tocava a l'estiu. En un giravolt del camí hi havia un grapat d'alzines atormentades per unes hores que des de la soca hi pujaven ufanoses i lluentes,

d'un vert blavòs i amb les fulles planxades, unes al costat de les altres feien una xarxa tupida d'una vitalitat salvatge. En tre mig dels seus tortelligaments hi sortien els brancalls groguencs i esqueletics de l'alzina que a xic a xic anaven escanyant.

Cada vegada que les veia recordava la xerrada que un dia vaig - tenir amb el rector i que'm diguè:

"l'heura és la imatge de la dona".

("primer acaricia a l'home, després l'ofega").

Jo no podria entendre el significat d'aquella (terrible) comparança. Era molt jove, temorenc i tímida. La limitació del meu mont em donava poc coneixament de la vida.

No coneixia altre cosa que les llargues passejades que feiem - carregades de llibres sostinguts a sota el braç, amunt i avall de la Rambla de Girona, bromejant i siguen entre mig dels estudians a la sortida de les classes de la Normal i les ballades de sardanes per les festes majors de les places i carrerons - del meu barri. La plaça del Vi, la plaça de l'Oli, el Carrer de la Neu, el d'Abeuradors... etc.

A les vuit, però, ja havia d'ésser a casa resar el rosari amb la família.

El meu pare amb les mans creuades darrera l'esquena feia correr amb els dits les Avemaries dels rosaris tot passejant-se amunt i avall del llarg corredor que teniem en el tercer pis del carrer de Mercaders.

Aquesta obligació o norma d'ordre que hi havia a casa meua jo vaig començar a trencar-la quan cada dilluns agafava la maleta per pujar en el cotxe que sortia de Girona a les set del matí. Aquest cotxe anava a Sant Martí de Llémana i em deixava a mig camí de Canet, a la carretera on hi havia un pal. Llavors m'endinsava al bosc entre mig d'alzines sureres. L'aire fresc i flairòs del dematí em petava a la cara i m'empenyia per seguir caminant.

Quan arribava als fondals de Canet atravessava la carretera, - per agafar el corriol que bordejava la falda del Puig fins a - trobar la dreuera que anava de dret a l'escola.

A l'hivern per escalfarnos teniem una estufa de ferro colat - amb una canonada que atravessant la classe sortia a fora per - un forat rodò que hi havia en un vidre de llauna de la finestra.

Aquesta estufa no tenia tiratge. Sempre que intentava encendre-la, havia d'obrir les finestres i tots sortien a fora per deixar passar el fum que omplenava la classe i ens picava els ulls.

Un dia vaig dir a l'agutxil de l'ajuntament que'ns faltava llenya i em diguè:

"quan baixi el carro d'en Minguet ni hi deixarà tres feixines"

"la llenya no l'hauran pas d'estalviar ja tener el bosc a la vora".

El dijous a la tarda anavem a buscar llenya amb tota la mainada i tornavem carregats de pinyaroques i brancalls secs. Tambè alguna rabassa de bruc o d'alzina que'ls bordegassos mes grans l'esmicolaven a cops de destrial amb la traça d'uns veraders - llenyataires.

El fret però, no espantava a les criatures. Eren ocells de - bosc.

Quan plovia, gelava, nevaba o feia vent mes venien a l'escola. Arribaven arronsats amb les mans a les butxaques i la bufanda lligada al coll.

La nostra calefacció generalment era el calor humà quan tots - hi erem. A vegades si l'estufa estava carregada al obrir la - porta a l'hora de marxar, feia una flamarada i s'abrandava.

Llavors, ho aprofitava per quedar-me. Encenia les dues llumenes de carburo que penjaven de les parets i no marxava fins que tot estiguès arranjat per l'endemà.

Amb el rector parlàvem de tot, però el seu tema preferit eren els casaments.

" -Jo n'he fet i arreglat molts de casaments- deia -la primera cosa que'ls hi pregunto és si es fan fàstic. Si diuen no, doncs endavant, que l'estimació ja vindrà amb el temps".

Així casaven els hereus i pubilles dels pobles amb la venia dels pares i el bon cop d'ull del rector.

Aviat vaig adonar-me que el seu tema preferit anava per mi. El rector volia casar-me. Em parlava sovint d'un hereu que vivia a Canet i que tenia moltes ganes de presentar-me'l.

" -Podria pujar el dilluns fins a Canet amb la tartana d'ell" (em deia molt sovint).

L'hereu era un xicot rabassut, xapat. Tenia la cara vermella i un somriure a flor de llavi.

Un dia el rector va parlar-li de mi i vàrem quedar que el dilluns de la propera setmana jo pujaria amb ell.

A Girona l'hereu tenia la tartana al "Pes de la palla" a on hi havia un lloc per aquests carruatges a baix al riu. Quan vaig anar-hi l'animal acabava de menjar-se l'ordi i civada que tenia en el morral que li penjava del morro. Després varen menar-lo als abeuradors de pedra que estaven adossats a la paret i l'animal va beure.

" -Ja podem marxar- va dir-me l'hereu -Jo, que no havia anat mai a cap tartana, vaig preguntar-li: per a on he de pujar, per davant o per darrera? Per darrera (va contestar-me), posi el peu aquí (senyalant un petit graó que sortia de la fusta)-".

-Vaig posar-li i tot d'un plegat, sento que unes mans gruixu--des i amples s'agafen a les meves cuixes i em tiren dintre.

La tartana estava folrada de vellut vermell u un voraviu groc vordajava els seients. El trontoll feia cruixir els cuiros en llustrats i lluens que li donaven categoria.

L'hereu es va seure al davant agafant les riendes del cavall - amb una mà i el fuet amb l'altra.

" -Arri, arri!- " anava repetint.

Quan el grinyolar de les rodes i el trontoll del carruatge es varen anar suivitzant l'hereu va comenar a parlar i tot fent el fatxenda digué: " -Cada setmana vinc a portar l'aviram, perquè en tenim molta, sap?

-Tinc dos mossos que em condueixen el bestiar i munyen les vaques. Amb una casa gran com la nostra els necessitem. Manem vint vessanes de terra estesa que ens dona blat i userda per tot l'any."

Jo amb prou feines l'escoltava. Tenia una sola idea i em preguntava -"com ho faré per baixar de la tartana quan sigui hora?"-. La meva mirada estava posada a la portallera i en va buscava una barana per poguer-m'hi agafar.

L'hereu continuava parlant dels seus conreus i tot d'una trencant la xerrada va mirar-me i em diguè. "-no hi ha pas res millor que la tartana. Fa, senyoreta?"-

Jo vaig fer una inclinació afirmativa amb el cap perquè no podia sortir-me de la boca.

La carretera que anava a Canet era una carretera de tercer ordre. Se'n cuidava un "peón caminero" que tirava terra als clots i quan bufava el vent s'aixecava una polseguera. Al costat de la carretera hi havia una caseta de fusta per a les eines del treball. En aquesta carretera no hi havia arbres i en

ple dia d'estiu hi queia una gran calda. Llavors posaven al cavall un barret rodó de palla sostingut per les dues orelles - que sortien pels forats que ja tenia el barret.

L'hereu dominava el cavall i aquest l'obeïa tot manyac. Coneixia el camí i el feia d'esma. En arribar a l'hostal l'animal va aturar-se.

" -Ja hem arribat. Ara baixarem- " Va dir l'hereu.

Vaig aixecar-me i les manasses amples i gruixudes varem rodejar-me la cintura i tot grapejant-me va posar-me de peus a terra.

Tota confosa i avergonyida, vaig donar-li les gràcies i ens vàrem acomiadar.

Quan vaig començar a caminar tenia el cos adolorit del trontoll del camí, tarment com si m'haguéssin donat una pallissa.

No vaig trigar gaire a fer saber al rector que jo tenia novio. No va fer-li gens ni mica de gràcia.

Un dia vaig presentar-li. L'endemà va dir-me:

" -El seu novio. No m'agrada gens, té molta retirada amb en Companys.- "

El meu novio (el que després va ésser el meu marit) ens conegem d'estudiants a l'escola Normal.

A Canet va anar-hi un mestre jove (cap escalfat) que volia practicar teories pedagògiques que li havien ensenyat a l'Escola Normal.

Quan jo m'hi vaig presentar va dir-me amb ironia:

" -Si, sí, tu ets aquella que passes les vetlles amb el rector- ".

Després, mentres es cordava l'americana i es planxava la clenxa amb les mans, començà a xerrar de pedagogia talment com si s'estes examinant davant d'un tribunal de professors.

Volia reformar l'escola. Anomenà tot una reguitsella de pedagocs i de sistemes educatius. El sistema de Gary i de Detroit i que segons Dewey l'escola a d'ésser la mateixa vida mes que una preparació per a ella. S'han d'obrir les finestres que durant tants d'anys han estat tencades. El nen ha de descobrir la natura i tot ha d'interessar-li.

Em diguè que coneixia les noves escoles angleses "Public School". El método francès d'en Cousinet i l'escola de l'Ermitatge del belga Decroly.

Volia que'ls nens treballessin amb equip, deixant-los amb llibertat d'agrupar-se a la classe segons els seus i condicions i així posaria en pràctica el "Método de Proyectos" que sortia publicat a la "Revista de Pedagogia" que dirigia en Luzuriya i que des de la seva fundació l'any 1922 hi estava suscrit.

Per fer tot aixó havia de canviar les taules.

Les qui hi havia a la classe eren llargues i estretes a on hi cabien segons l'edat de 8 a 10 criatures i apretades encara n'hi podien quebre un parell mes. Estaven pintades de negre i d'un forat rodó sortia el tinter blanc de porcelana amb una ranura per posar-hi la ploma. Tambié hi havia un calaix per els llibres.

El mestre demanà a l'ajuntament per canviar-les i el batlle li diguè:

" -Quan em llegui entrarè a l'estudi a guaitar-les- ".

Un cop les haguè guaitat diguè:

" -No n'hi ha cap que floquegi de les potes totes estan fortes encara podran tirar una colla d'anys- ".

Desenganyat, va deixar estar les taules però, volguè aprofitar un tros de terreny que hi havia a la vora de l'escola per fer-hi un camp d'esperimentació. Naturalment, la mainada havien de portar eines per treballar-hi, magolls, tramecs... etc. Però, els pares enforismats plantaren cara al mestre diguen-li que per anar a l'escola a cabar valia mes que ho fessin el camp de casa seva i que les eines de l'escola eren la llibreta i la ploma.

El pobre mestre, amb la frustració d'una il.lusió que gairabe era un somni es conformà de continuar amb la rutina que ja havia trobat.

La bona vida i els aires purs varen fer que m'engreixés de mala manera.

L'hostaler deia: "La senyoreta cada dia té el cul més gros". I el rector solia dir-me: "Es una verdadera matrona romana".

A l'estiu les mosques ennegrien els vidres de l'hostal i els gossos ajeguts de panxa en l'aire estaven esperant els ossos que les persones els hi tiraven quan començaven a dinar.

Les taules del menjador eren llargues i rectangulars amb llurs bancs de fusta i penjats a les parets hi havia els esquivamosques de papers virolats.

Un dia després de dinar va venir una mare a dir-me que el seu fill plegaria de l'escola prquè necessitaven un xerric per guardar les vaques. El nen tenia deu anys. Jo vaig dir-li que

encara era petit per a plegat. Va contestar-me: "Miri, senyo_
reta, el meu home i jo no sabem pas de lletra i ens hem sortit
de tot. Al meu home ningú no li ha ensenyat a contar i no n'hi
d'altre de millor que ell per vendre els vedells".

Després d'una pausa va continuar dient: "N'estem molt contents
de vosté, perquè el noi sap molt. Miri, l'altre dia va llegir-
nos un full que varen tirar-nos sota la porta. Deia si volíem
comprar eines pel camp: aixades, magalls... El meu home va que_
dar parat i tot del que sabia el noi".

Abans de marxar em diguè: "El vespres de l'hivern si a Canet
fan estudi de nit, li farem anar".

" -aixó, aixó, vaig contestar-li".

Hi havia el costum de plegar de l'escola un cop feta la Comunió
Solemne als dotze anys. N'hi havia d'altres que amb tres o
quatre anys d'anar-hi ja tenien prou.

A la caiguda de la tarda quan el sol s'havia amagat darrera la
montanya baixaven els bosquetons o llenyataires que havien pa-
ssat la jornada al bosc, tallan llenya i apilan les carboneres.

Entreaven a l'hostal per passar-hi la vetlla. L'hostaler els
hi obria una llauna de sardines i els omplenava el porrò amb
un petit de vi. N'hi havia d'altres que anaven de dret a la
cuina per entendrès amb l'hostelera i en sortien amb un plat de
menuts fets amb xanfaina i unes llesques de pa blanc.

Tots asseguts en els bancs que estaven arranblats a les llar-
gues taules feien la seva xerrada.

Acabat de menjar l'últim bocí omplenaven la pipa de picadura i
entre pipada i pipada començaven a cartejar les cartes per ju-
gar el truc, el subastot o el set i mig. No hi faltaven els -
badocs que drets darrera d'ells seguien el joc fen els seus co_
mentaris.

Cada vegada que'el jugador tiraba un as o la sota d'ors (la pu ta d'oros que deien ells) clavava un cop de puny a la taula i la flama del llum de carburo que penjava del sostre tremolava talment com si s'anès a apagar mentres projectava unes ombres xinesques i bellugadisses a la blanca de la paret.

Jo tenia una taula per a mi sola, separada d'ells.

L'hostelera un dia va dir-me: "No sent senyoreta el que diuen aquells de vostè?" (els homes feien bromes de tots colors amb paraules gruixudes i esclafín riallades).

Jo vaig contestar-li: "Bramés d'ase no arriben al cel".

Aquesta frase feta l'havia sentit repetir moltes vegades entre el jovent i vaig dir-la d'esma d'una manera gairabé inconscient.

De sobte com una explosió es produir un gran aldarull de crtis i de disputes entre els bosquetans. L'atguatzil de l'ajuntament que també hi era intentava d'una forma molt poruga defensar-me.

Mig avergonyida de la meva lleugeresa i poca diplomàcia procurava suavitzar-ho lentament però fou endebaces.

Aquells rustecs llenyataires sapigueren donar-li el seu verda der significat.

En realitat ells no eren els ases ni jo tampoc el cel.

Des d'aquell dia quan entrava a l'hostal hi trobava un ambien emboirat d'un silenci incòmode i enutjós.

Quan vaig explicar-ho en els de Girona varen dir-me: "Tot aixó que has dit està molt bé però tu tenies de dir-ho de diferent manera. A sonidos emitidos por larínges de individuos inconscientes trompas de Eustaquio en estado letárgico".

Una meva companya d'estudis va proposar-me una permuta. Ella estava a Queralbs. Jo coneixia la muntanya perquè havia passat part de la meva infantesa a Ripoll i la cosa va fer-me gràcia. Era jove, m'entussiasmava viatjar. Passaria per Ripoll i per Ribes. Aniria a Núria a revolcar-me a la neu...

Després de consultar-ho a la meva família vaig decidir acceptar-ho.

Respiraria l'aire fresc i sentós de la montanya i reviuria les sensacions de la meva infància. La carretera de Ribes, el Monastir, Sant Endol, el passeig Regull...

Veuria l'escola a on hi aprengué les primeres lletres situada en els baixos de l'ajuntament sota la gran escalinata de la seva façana. El seu pati, era la plaça del Corral. Hi saltave'm a corda a l'hora del'esbarjo. Dintre de la classe hi havia unes grades amb uns graons de fusta arramblats a les parets des de on les criatures assegudes i apretades unes al costat de les altres cantaven les beceroles dels cartells que donya Petra anava senyalant amb un puntero.

Al costat de l'escola hi havia un edifici tenebros era la presò. A la façana hi tenia dues finestres enreixades una damunt de l'altre. El capvespre quan començava a fosquejar s'il.luminaven i es veien passar unes ombres.

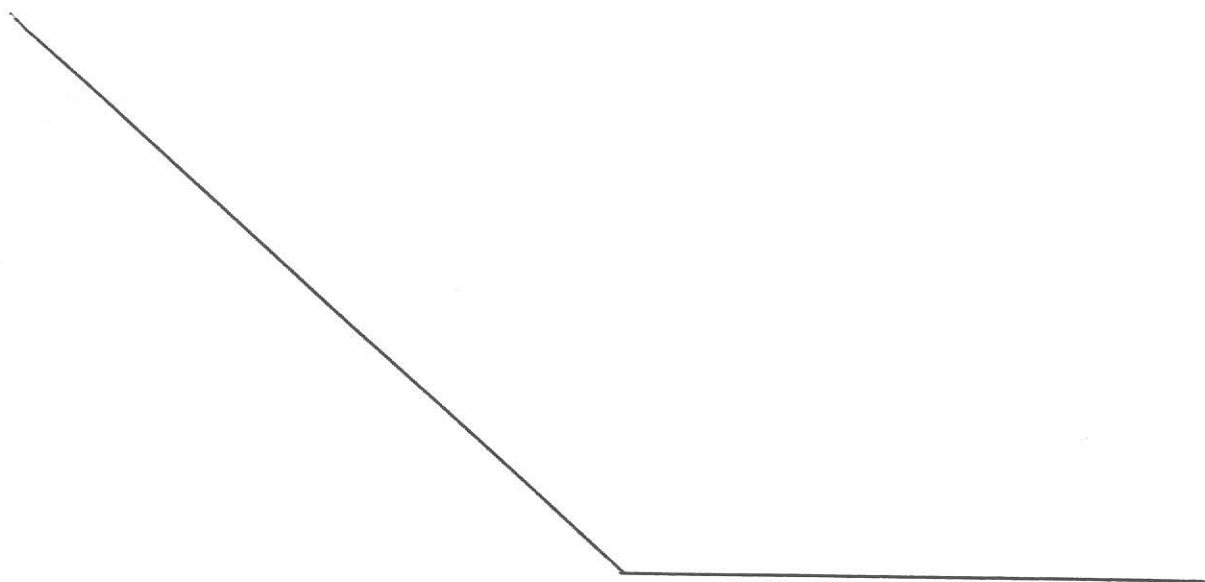
Jo les mirava de gairell amb el cap cot. No m'atrevia aixecar-ho perquè sentia un tremolar de cames que no em deixava correr cap a casa.

Aquest canvi a cop d'ull sembla un disbarat (i de fet ho era) moltes vegades he pensat que anava dirigit per l'Angel de la guarda.

No va trigar gaire a formar-se els comités revolucionaris. Els d'Orrriols, els de Banyoles i el de Canet foren el més sanguinaris. Cremaven les esglésies, perseguien i mataven els capellans, les majordones i tot lo que feia flaire de sacristia.

El rector d'Adri, vestit de pagès, va marxar de matinada dalt d'un carro.

Acabada la guerra vaig trobar-lo en un asil de capellans a on va passar-hi els últims dies de la seva vida.

Q U E R A L B S

Queralbs pertany a la comarca del Ripollès. Es un poble típicament d'alta muntanya: els teulats de pissarra negra estaven - gelats i plens de neu gairabé tot l'any. Caminar pels carrers enllossats a l'hivern era un acte d'herocitat. Vaig comprar-me unes botes ferrades per evitar les relliscades, tant freqüents a les persones que no són del país.

Des de aquí, mirant el cel, es veien els núvols més a la vora. Els dies de grip feien por les tormentes de llamps i trons. Els llampecs, amb un instant, ho il·limunaven tot i els trons rodolant d'ací i d'allà de les muntanyes s'esquerdavent fent re trunyir les parets de les cases.

Després de la pluja l'aire fresc, i fort portava una sentor de bravada d'animals, d'herba seca dels forratges i de fems de - quadra.

Els cap vespre, tornaven les vaques de la pastura i passaven - soles i a poc a poc per els carrerons estrets i enllossats fent sonar les esquelles i remogant l'últim grapat d'herba. S'amorraven a la pica d'aigua clara que hi havia a la paret i cadaqu cuna es ficava dintre llur quadra.

Abans de començar l'hivern baixaven de la muntanya els remats d'ovelles i xais.

Els pastors s'ajuntaven amb llurs remats i cadascuna de les ovelles portava una senyal pintada a l'esquena per tal de conèixer les unes de les altres.

Els gossos d'atura obeïen la veu dels seus amos. Corrien amunt i avall dels marges i camins abordant i espiant les ovelles per tal de que no s'esgarriesin.

Un cop el gros remat s'havia ajuntat començava a baixar. Atravessant els camins i carreteras per el lloc a on hi tenien el "dret de pas" i se'n anaven cap a la plana a buscar noves pastures i guardar-se del fret de l'hivern.

El Cremallera que surt de Ribes para a Queralbs i arriba fins a Núria. Varen inagurar-lo l'any 31. Els diumenges solia anar ple d'esquiadors.

A la plaça del poble hi havia un edifici relativament nou que si agrupaven tots els estaments oficials: l'ajuntament, Correus i telègraf, escoles. Aquestes eren unitàries. Una mestre i un mestre.

El mestre va proposar-me de fer la coeducació, ajuntar les criatures, nens i nenes.

Ell es va quedar els grans i jo els petits.

Les parets de l'escola estaven plenes de cartells d'Historia Sagrada. Començaven en el Paradís terrenal amb Adan i Eva i no sé si acabaven amb Moisés. També n'hi havia amb les becero les majúscules i minúscules que els nens llegien cada dia.

Com que la guerra estava a punt d'esclatar i les primeres reaccions varen ésser contra tot lo sagrat, esglésies, capellans, per això el mestre va aconsellar-me de cremar els cartells i així ho vaig fer. Però el Sant Crist cuidadosament embolicat vaig ficar-lo dintre de l'armari.

El rector era molt vellet i simpàtic, va fer-me tot classe d'ofe-
riments i va recomenar-me que anés a la dispesa a on ja hi ha-
via el mestre i el cabo de carrabiners (màxima autoritat del -
poble).

Varen donar-me una cambra petita a sota teulat. Des de l'àm-
pit de la finestra i oberts els porticons de fusta que la pro-
tegien s'albirava la monstruosa muntanya del Coma de Vaca amb
tota la seva nuesa clapejada de taques blanques.

El terra estava cobert per uns taulons de fusta negrosa i mig
embarnizada, que no encaixaven bé del tot i deixan al descobert
unes esclotxes per a on hi pujava la farum de la cuina i del
subterrani.

El llit era de ferro amb l'estampa de la Verge a la capselera.
M'hi ficava mig arronsada arrolida de fret i tot seguit troba-
va el tou de dos matalassos de llana fonja, esponjosa, nets i
acabats de refer, que'm revifaven el cos.

M'embolicava el cap amb les montes perquè el nas no quedés en-
turmit i... m'hi dormia.

El palanganero o rentamans era de broc i estava arramblat sota
d'un mirallet que penjava de la paret.

Els matins quan m'aixecava per poguer-me rentar les mans i la
cara primer havia de trencar el gel que s'havia format a l'ai-
gua del gerro que estava damunt de la palangana.

El cabo de carrabiners era un home alt, caminava molt dret amb
aire de fatxada. A la cara hi tenia escampats un grapat de -
clots de verola i un tic nerviós li donava un moviment estrany
als llavis.

Tots els dies a la dispesa es reunien els carrabiners per donar-li el parte i des de les sis de la tarda el tecleig de la màquina d'escriura dominava l'ambient.

En aquesta dispesa hi havia un públic molt heterogeni. Excursionistes de tota mena els del grup excursionista de Catalunya, muntanyers estrangers que escalaven el Coma de Vaca i el Torre neules i arribaven fins el Puigmal. Un xicot argentí que no vaig saber mai qui era ni que hi feia molt sovint aixecava els ulls en l'aire i deia: Baja Manuel!!

Una robusta alemanya que als matins es dutxava sota els salts d'aigua que baixaven de les muntanyes. Era una dona baronívola. Portava pantalons i es bevia la llet tal com surt de la mella de la vaca amb escuma i tot.

La dispesera havia nascut a França: tan aviat parlava català com francès. Tenia una veu molt ronca. Era una dona baixa i seca d'uns ulls enterbolits que no sabies mai a on mirava.

Un dia vaig trobar-la estirada a terra de la cuina. Vaig sortir corrents a cridar la seva filla. La noia va contestar-me: -"Deixa-la, està dormint la borratxera"-.

Els muntanyencs són sorruts i desconfiats però quan et coneixen no hi ha persones millors. Comentant la meva figura deien: " -Les noies de la plana són més ufanoses que les de les muntanyes-". I el cabo responia: "Sí, pero es una catalana sosa".

Després de sopar solíem fer una xarrada amb els dispesers. El cab- feia el graciós explicant acudits moltes vegades verts. A

mi no em feien gens de gràcia. Ell va veure que jo no reaccionava i un dia va dir: "-Si en vez de catalana fuera andaluza aquí se armaría...".

Jo ja estava picada i vaig contestar-li: "Se ha olvidado de que está en Cataluña? Y que en Cataluña hay catalanes?".

Devia dir-ho amb energia perquè va haver-hi uns moments de silenci. Després va dir: "Muy aguda, muy aguda".

Des de aquell dia va començar a fer-me "l'aleta". No podia treure-mel del davant. Impertinent.

Volia ensenyar-me d'escriure a màquina i sempre me la posava al davant perquè fes pràctiques.

Alguns diumenges solia anar a Núria. Agafava el cremallera al matí i tornava al vespre.

La vall de Núria a l'hivern és un espectacle meravellós. La neu esponjosa tapa totes les imperfeccions del terreny arrodonint les muntanyes i els penya-segats.

Quan el sol hi toca, les muntanyes són d'una blancor brillant que enlluernen. Les que estan a l'obac tenen uns tons blauencs i al caient de la tarde quan el sol se'n va a joc, les muntanyes són de color de rosa.

La primera vegada que vaig posar-me els esquís vaig quedar clavada a terra sense poder aixecar els peus. Després vaig descobrir les luges, que són com uns trineus més fàcils de manejar que els esquís. Amb la meva germana pujàvem a dalt de la carena i ens llançàvem fins a la vall.

La Mare de Déu de Núria és una imatge de fusta ennegrida pel -

temps. Fou feta per l'ermità Sant Gil que quan va marxar la - va deixar amagada dintre d'una cova juntament amb la Campana, l'olla i la Creu. Fou trobada pels pastors i en aquest lloc - s'hi va aixecar la primera església.

Per Sant Gil el dia primer de Setembre hi ha un aplec dels pas - tors vestits amb la samarra, el gaiato i el sarró van a fer - l'ofrena a la Verge amb llet, formatge, pa, xais, etc...

Abans de marxar vaig ficar el cap dintre l'olla vaig tocar la campana i vaig fer un petó a la Creu.

Va sortir en el B.O.E. la convocatòria d'unes oposicions per - mestres. M'hi vaig matricular i a l'escola vaig deixar-hi la meva germana perquè es fes càrrec de les criatures.

El dia asenyalat per a l'exàmen davant la porta de la Normal - de Girona hi havia uns nois armats amb garrots que no ens dei - xaven entrar.

Els professors que formaven el tribunal estaven ja a la classe asseguts a la presidència des d'on anaven cridant un a un els noms dels que estaven matriculats. No va entrar ningú. Al cap d'una estona varen tacar les portes i tothom va marxar. Aquests varen ésser els cursets del 36. No he sabut mai el perquè de l'actitud, ni que era el que volien.

Quan vaig tornar a Querabls la situació era ja bastant tensa. La Vanguardia portava a primera plana "Cataluña en pie de gue - rra" i la consigna "no pasarán" estava escrita per tot arreu.

Demanaren a files els reemplaços del 33, 34 i 35. Començarem a racionar el pa. Es feien les targes de racionament. Hi havia controls. Per anar d'una població a una altra es necessitava un salvaconduits.

Varen reforçar les guàrdies dels carrabiners. N'arribaren d'altres i en marxaren també.

Els salvaconduits eren revisats per ells i quan estaven escrits amb lletra vermella era senyal de que aquella persona era un capellà i la seva vida estava senyalada. Generalment els estimbaven a la Collada de Tosses.

La magestat de les muntanyes em donaven una sensació de solitud i d'impotència davant la fúria dels aconteixements.

Un dia vaig trobar una dona que venia de Serrat tota esporuguida i va senyalar-me amb la mà un lloc de la muntanya a on sortien els peus d'un home mig enterrat.

Tot era esgarrifós. Em sentia sola i pensava en els meus.

Degut a la persecució religiosa faltaven mestres. Els convents quedaren buits. S'implantà l'escola única la nacional. Els religiosos hagueren de fugir abandonant tot el que posseïen.

La fúria dels milicians ho cremava tot.

Recordo que en un d'aquests convents abandonats tregueren al carrer les taules, les pissarres i d'altres materials de l'escola per fer-me un bon foc.

La gent es posava a cridar, fent grans esforços aconseguiren convèncer els milicians de que tot allò que cremarien després faria falta. La canalleta s'havia de tornar a recollir en els mateixos convents. Era el moment oportú per que jo canviés d'escola.

Tenia el carnet d'U.G.T. de quan era estudiant. Gràcies a ell vaig poder aconseguir ésser anomenada mestre de Salt. Vivia a Girona a casa meva amb els meus pares i germans.

S A L T I L A G U E R R A

A Salt varen fer-me una tarja de racionament de pa per a cinc persones i a Girona en tenien una altra pel mateix nombre.

Gràcies a aixó no vàrem estalviar el pa. Baixava de Salt carregada amb dos pans de tres kilos cada setmana. De les hortes també portava verdura. D'aquesta manera vàrem anar trampejant els anys de fam que va portar-nos la guerra. Malgrat el pa i farro que vaig menjar, aquesta temporada vaig perdre 20 kg. de pes.

No hi havia gasolina. El BUS pujava i baixava una vegada al dia. Jo feia els quatre viatges a peu. Generalment m'acompanyava el meu germanet petit que tenia vuit anys i solament volia venir a l'escola amb mi perquè estava molt espantat. Doncs deien que s'emportaven els nens i les nenes de les escoles cap a Rússia. Ell estava matriculat en el grup escolar de la Gran Via que després li varen posar el nom d'en Dídac Tarradell que va morir d'un tret per disparar-se-li la pistola que portava. El nen tenia por. No li agradava l'escola ni el mestre.

Per l'estació del tren de Girona varen passar tres trens carregats de criatures que anaven en direcció a Rússia.

La Gent de Salt era gent de fàbrica, obrers que cridaven molt quan parlaven i això evidentment també repercutia en les criatures.

Tenia l'escola en el convent de monges. Era un grup graduat, hi havia sis mestres.

La classe era gran, ampla i molt ben ventilada. Les finestres donaven totes al pati i per elles pujava un roser d'aquells de poms vermells.

Hi havia un armari cantoner molt graciós que vaig adornar-lo amb papers retallats de colors i el féiem servir per exposar-hi els millors treballs durant la setmana.

Aquí vaig poder constatar la diferència que hi havia de l'escola privada amb la misèria de l'escola nacional. De material no hi faltava res, bones pissarres, pupitres amb bon estat, colleccions, sòlids, etc...

Per a atenuar els crits de la mainada vaig començar per explicar-los-hi molts contes. Els d'Andersen eren els que més els hi agradaven. D'aquesta manera vaig aconseguir que s'habituessin a callar i a baixar el to de veu. Vaig tenir una visita d'inspecció. Un inspectora canària. Era la primera vegada que venia a Catalunya i naturalment no entenia el català.

Va voler que continuès la classe i jo vaig continuar fent-la en català tal com sempre ho havia fet.

La dona quedà confosa. No entenia res i no sabia a on posar-la vista. Després la fixà en el meu jersey i s'encapritxà pel punt de mitja. Va volet que li expliqués.

Ens vàrem despedir dient: "dos puntos al revés, un punto derecho, dos bagas...".

El director era un antic militant de la F.A.I. Era un home petit i prim, anava sempre escabellat i ens mirava de reüll. Ens deia que erem burgesos perquè, naturalment, anàvem nets i endreçats.

Al mig del pati hi havia un perer de peres de Sant Joan. Aquell any n'estava replet. El pes de la fruita feia baixar les branques. Era una promesa en temps de fam.

La mainada durant l'esbarjo hi tirava pedres per tal de recollir-ne alguna.

No cal dir que tots els mestres procuraven tenir-les a ratlla i prometent-los-hi que quan serien madures les repartirien a totes les classes. Jo tenia dos paneres de mims preparades per quan fos hora de recollir-les. Però un dia el director estava de mal humor en un atac de ràbia va ordenar tallar el perer.

Feia mal al cor de contemplar aquell gegant ple de vitalitat i ufana abatut tirat per terra amb les branques esqueixades i les peres rodolant pel pati i per la carretera, per les cunetes i pels racons més inesperats.

Les criatures es menjaren tantes com van voler. A què és degut que als infants els hi agradí tant la fruita verda?

Quan n'estigueren cansats de manjar-ne començaren a apedregar-se tirant-se peres els uns contra els altres.

Molst anaren a casa seva amb el front bonyegut o amb un ull de vellut a part de les diarrees que això els hi va produir.

El director des de la classe contemplava l'espectacle, i quan la tensió nerviosa el va deixar va posar-se a plorar com una criatura.

Malgrat la llàstima i compassió que tots sentíem per ell aquest fet de debilitat humana i d'impotència va augmentar el nostre afecte i respecte vers ell.

Eren temps de guerra, de nerviosisme, de desesperança, i això la mainada ho sentia.

Moltes vegades feia aquest camí de l'escola a casa acompanyada del meu germà petit que venia a ajudar-me i quan sentíem el xisclar de les sirenes i els trets dels antiaeris del Castell de Monjüic corríem fins que arribàvem a un marge a on es podia saltar a un camp i allà completament ajaguts a terra posàvem el cap sota les mates d'esberzers i fulleraca. El cap amagat ens donava la sensació de seguretat quan sentíem el roncar dels motors dels avions que venien a bombardejar-nos. Quan havia passat el perill tornàvem a la carretera.

Generalment per la carretera no hi havia gaire fressa. La gent anava a peu i de vegades passava algun camió de la caserna carregat de soldats o de milicians cantant la Internacional.

Cada dia escoltava el parte de guerra que donava la ràdio i amb l'esperança de que el de demà serà millor que el d'avui anàvem passant els dies.

Els homes de casa, el germà i els promesos eren al front. Escrivien sovint però quan trigaven més de lo corrent pensàvem el pitjor.

La meva mare passava el matí esperant al carter. A l'escala del nostre pis de Girona hi havia capellans amagats. N'hi havia al pis de dalt i al pis del costat.

Moltes vegades hi anàvem a missa. La deien damunt d'una taula que ja tenien preparada i el calze era una copa de xampany. Combregàvem amb un trosset de pa. Malgrat d'ésser una acte prohibit, tenien gran llibertat de moviment dons feien sermons i tot.

Una tarde quan vaig sortir de l'escola i vaig arribar a la Plaça del Marquès de CAmbs no vaig poder passar. Estava plena de camions carregats de soldats, de gent amb farcells, de carros de cotxes, tot era un garbuix sense ordre.

Les cares de la gent eren de sofriment i de pànic. Molts anaven a peu amb els peus botits, abrigats amb mantes, carregats amb farcells que els anaven deixant a per tot arreu. D'altres asseguts a les voreres menjaven les poques provisions que els hi quedaven.

"Què és això?"(vaig preguntar a un home que hi havia al meu costat).

"Es la retirada, noia. Han trencat el front de l'Ebre i els feixistes estan a punt d'arribar. Prepara't que aquesta nit hi haurà gresca".

Aquella gent tenia una sola idea: la d'arribar a la frontera.

Empenyent i trampejant de la forma com vaig poder vaig atravesar la plaça.

Quan vaig arribar a casa ja hi havia el meu novio, en Josep, que venia del front carregat amb una maleta plena de tabac.

"Hauria pogut arribar més aviat (va dir-nos) si no haguès sigut que en Líster apuntant-me amb la pistola m'ha fet baixar del camió que havia aconseguit pujar-hi d'una embranzida en un revol de la carretera".

Molt de matinada començaren a sonar les sirenes d'alarma. La gent corria als refugis. El de la Rambla sempre estava ple i no podies entrar-hi.

Nosaltres vàrem quedar-nos a casa, amagats i protegits darrera la trinxera de matalassos que ja teníem preparats. Tot d'un plegat una fressa sorda ens va fer trontollar. Una bomba havia caigut a uns 40 metres de nosaltres i s'havia enfonsat una casa.

L'endemà en Josep i els seus pares varen anar a refugiar-se a una masia de Sant Daniel. Jo vaig seguir-los juntament amb el meu germà petit, en Joaquim.

Els pares varen quedar-se a casa amb la meva germana.

Embollicats amb mantes i carregats amb cabassos plens de menjar vàrem arribar a la masia a on ja n'hi havia d'altres i d'altres que varen anar arribant. Es va emplenar la sala, la cuina, el basterral i la pallerà.

Abrigada amb la manta vaig arronsar-me en un recó de la sala - reconzant el cap entre les dues parets que formaven l'angle, - disposada a passar-hi la nit. A l'altre extrem hi havia arramblat a la paret una cara coneguda que va girar el cap al topar la meva mirada. Era el professor de religió que havia tingut a la Normal; portava una boina blau marí enfonsada fins a les orelles.

No sé si se'n donava vergonya o si tenia por d'ésser descobert. Jo pensava: aquí no hi ha jerarquies que valguin. L'instint de conservació ens iguala a tots.

Aquella nit no vaig dormir. De tant en tant tancava els ulls per reposar i quan tornava a obrir-los sempre topava amb els del professor.

També hi havia un militar jubilat que portava unes ulleres de llarga vista per vigilar els moviments de les tropes.

Els feixistes, per entrar a Girona hi varen trobar una resistència que va durar dos dies en el marge esquerre del riu Ter. Aquest combat estava al començament sota les ordres d'en Líster. També n'hi havia un altre a la carretera de Barcelona.

Nosaltres durant el dia ens amagàvem a les muntanyes. De vegades arribàvem fins al Castell de Sant Miquel. També venia el militar de les ulleres i des de allà vigilava el moviment de la tropa. Es veia la ferradura de dalt de les Pedreres i deien que entrarien per allà.

Quan tronava a la Masia m'apossentava en el meu racó que em servia de refugi i hi passava la nit.

El porticó de la finestra estava mig obert i començava a passar-hi un fil de llum que poc a poc es va anar engrandint fins a il·luminar la sala.

Se sentia xerrar els homes que dormien en el basternal i tot d'un cop començaren a disparar seguit els canons del Castell. "Ja han arribat" (cridà el militar jubilat).

Els canons continuaven disparant. Era l'últim racó de la resistència que s'havia amagat a Montjuïc i tiraven a les tropes que baixaven per darrera les muralles de la catedral.

Amb aquest tiroteig els hi varen matar un capità. Les primeres tropes que varen arribar a la masia eren italianes, anaven manades per un comandant. La primera cosa que varen fer va ésser registrar totes les habitacions de la casa. Després separaren els homes i formant una fila foren conduïts presoners a l'Església Sant Fèlix.

Les primeres tropes que varen entrar a Girona eren italianes. Varen posar la bandera italiana en el balcó de l'ajuntament a on hi va romandre dies. Varen tenir sort els gironins de que fossin italians i no moros els primers d'entrar, doncs aquests feien veritables barbaritats.

A la masia va apossentar-s'hi l'estat Major d'aquestes tropes. He de dir que's portaren com uns autèntics cavallers. Uns homes molt educats dintre de la seva missió. Portaven un presoner que havien fer pel camí. Estava famolenc. La mestressa de la casa va donar-li un plat d'escudella i un plat d'arros que havia sobrat de dinar. Tothom començà a marxar i nosaltres, abrigats amb les mantes i carregats amb els farcells anàvem pujant pels camins fins a la Catedral. Darrera d'un marge encara hi havia el cos del capità mort. Estava de boca terrossa i una taca de sang li mullava els cabells. Després varen seguir el carrer dels Alemanys fins arribar a la plaça de l'Oli i a la pujada de Sant Domènec. Allà vàrem acomiadar-nos.

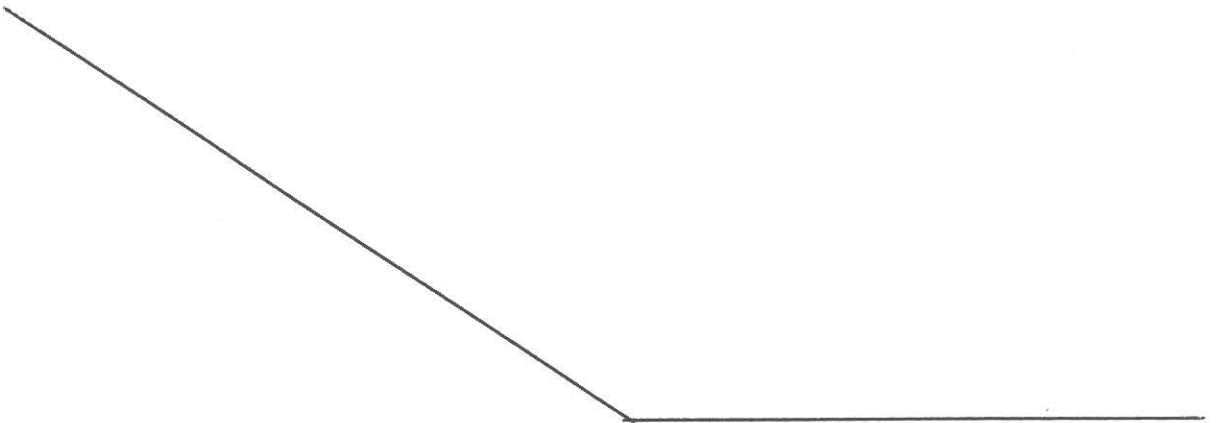
Sola amb el meu germanet agafat de la mà vaig entrar a la ciutat. Una ciutat morta, deserta, ni una finestra oberta, ni un blancall de roba estesa en els terrats que dongués un alé de vida. Solament se sentia el retruny de les nostres passes damunt l'empedrat del carrer. En l'aire encara hi havia el polsim de les cases enrunades i una columna de fum negre amb guspíres de foc s'aixecava en l'aire. Era la fàbrica Grober que cremava.

A casa s'hi havien aplegat els veïns de dalt i dels costat. Els capellans se sentien alliberats i estaven eufòrics. Ara ja no s'haurien d'amagar.

Havia de donar un paquet de roba i menjar a en Josep i vaig anar a l'església de Sant Fèlix. Inútil poder-lo trobar. Parlava amb els guardes i els soldats i no en treia l'aigua clara.

Sabia que havien d'anar a Barcelona a peu. Vaig buscar un lloc a la cantonada del carrer. Quan va començar a passar la filera de presoners vaig localitzar-lo tot seguit i burlant la vigilància dels guardes vaig allargar-li el paquet.

A terra hi havia un farcell de roba de soldat que estava plena de polls. El moviment dels animalets amb la llum del sol li donava un reflexe talment com si fos un brodat de pedreria.

P O S T G U E R R A

La guerra s'havia acabat. Ja no sentiríem més el xisclar de - les sirenes d'alarma ni el roncar dels motors dels avions ni - les corredisses de la gent esporoguda.

Els soldats victoriosos desfilaren per a la Rambla de Girona - amb una formació perfecta. Era l'hivern i portaven uns tabar-dos llargs que quan marcaven el pas els hi voleiava els talls de l'abric donante'ls un aire marcial.

La banda de música tocava marxes militars que ensordien l'aire.

La Rambla estava plena de gent que cridava i aplaudia. Les - campanes de totes les esglésies repicaven victòria. La Cate-- dral estava plena de gent de gom a gom i un solemne Te Deum va ésser cantat pels pocs capellans que en aquell moment hi havia. També es va celebrar una missa de campanya a les escales de la Catedral.

Era una alegria colectiva que es manifestava amb la victòria - dels uns i amb la vençò dels altres.

A xic a xic les coses varen anar canviant. S'havia acabat la guerra però quedava la fam.

Nosaltres havíem estalviat vint duros de plata que sort en tinguérem pels primers dies.

Els diners no valguéren res. Havien d'ésser d'unes sèries de-terminades que sols tenien els victoriosos.

Va créixer l'estraperlo, el mercat negre, el canvi de produc--tes. S'instalaren els menjadors d'Auxili Social per donar menjar a una població famolenca.

Arrivaren uns moros que venien sabó, oli, figues seques, espardenyes... i sols volien cobrar en moneda de plata. Després -robaven tot el que podien.

Solien anar en grups de cinc o sis i feien seguir tres o qua--tre cabres que les munyien per vendre la llet. Si al caient -de la tarde en trobava alguns, sempre allargava el pas perquè em feien basarda.

Hi havia uns senyors de dretes a Girona que abans de la guerra havian tingut càrrecs significatius i de responsabilitat i de-gut això es passaren la guerra amagats perquè la seva vida pe-rillava.

Quan sapigueren l'arribada de les tropes d'en Franco es senti-ren alliberats.

Per celebrar-ho sortiren dels seus amagatalls. Anaven mudats amb el vestit del diumenge i portaven al damunt tot lo millor que tenien.

Un cop al carrer toparen amb els moros i aquests els detingue-ren. Els hi robaren els rellotges, els anells, les plomes es-tilogràfiques i les carteres.

Jo vaig quedar sense feina. Com que m'havia traslladat durant

la guerra i el meu nomenament havia sigut fet per un funcionari que no era dels seus, va quedar anul·lat.

Per obtenir plaça vaig haver de complir el Servei Social. Aquest document era indispensable per opositar. Varen destinar-me a un menjador d'Auxili Social que hi havia en el carrer de les Ballesteries. Cada dia emplenava de ranxo els atuells de la gent que feien cua des de les deu del matí. A la tarde visitava els hospitals a on hi havia ferits de guerra. Els hi recollia les cartes o els encàrrens que em donaven per resoldre.

En Josep varen portar-lo presoner a un camp de concentració de Tarragona. Vaig fer les gestions per treure'l però a Tarragona m'era difícil manejar-me i vaig aconseguir que el traslladessin a la Presó Model de Barcelona i al cap d'una setmana va sortir en llibertat. Tenia la graduació de brigada de complement i per això el seu expedient va tenir un tràmit més llarg.

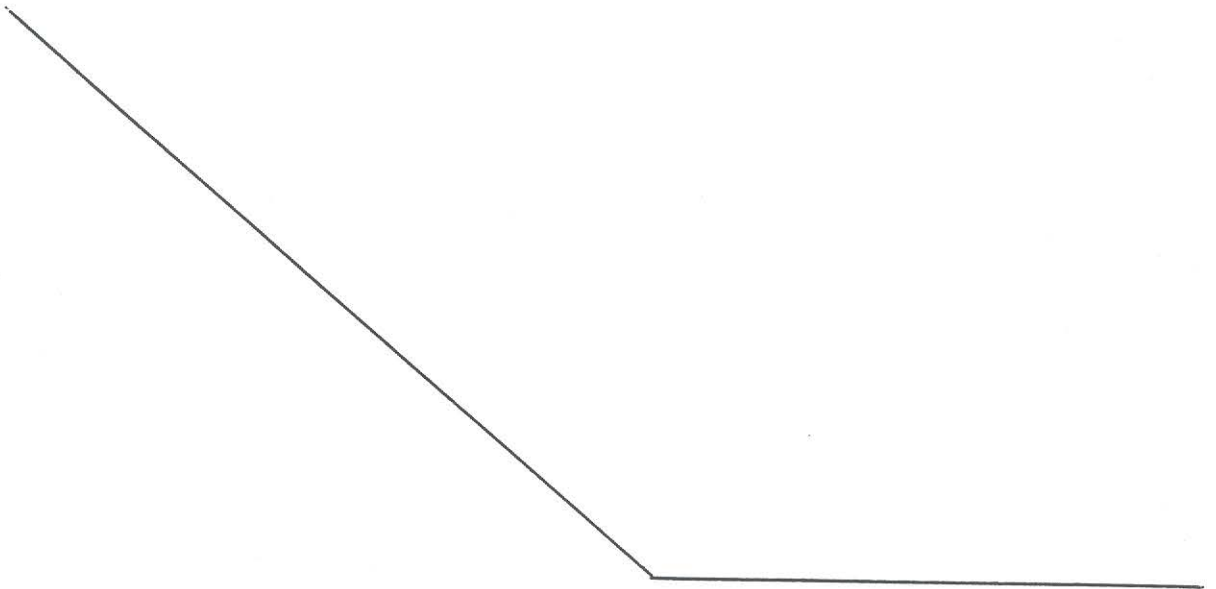
Al mes d'octubre de 1939 vaig casar-me junt amb la meva germana. Les dues parelles vàrem fer-ho a l'església de Sant Fèlix i ens va casar un d'aquells capellans que havíem sigut amagats en els pisos de la nostra escaia durant la guerra. Es passar uns anys que tothom estava col·locat provisionalment. No hi havia concursos de trasllat ni oposicions. Després vingueren les depuracions que varen ésser unes de les injustícies més grans d'aquells temps. Amb els pobres mestres de sempre tan pacífics i soferts semblava que s'engorronien martiritzant-los. Molts foren trets del cos deixant-los sense paga, d'altres traslladats a l'altre extrem d'Espanya.

Els homes vingueren del front. Hi havia els excombatents victoriosos que se'ls hi donava els primers, segons i tercers llocs en el treball. Els excombatents vençuts que havien d'arreglar el que quedava.

El meu marit de Girona passà a Llansà.

A mí també varen passar-me càrrecs, aquests començaven així:
"Simpatizante de los izquierdistas. Carnet antiguo de U.G.T."

Sempre he simpatitzat amb tothom sense mirar ideologies. Aquesta acusació era molt difícil de demostrar, el contrari. Aquell carnet que m'havia servit per traslladar-me de Queralbs a Salt ara m'era una acusació. No cal dir que vàrem haver de presentar avals del rector de la parròquia i del'ajuntament. Vàrem obtenir-los amb molta facilitat perquè tothom va avalar-nos in condicionalment.

P O R T - B O U

Es varen fer els nous nomenaments de mestres i vaig ésser anomenada per l'escola de Port-Bou, poble de la comarca de l'Alt Empordà.

Vàrem llogar una casa amoblada al Port de Llançà i jo anava i venia cada dia en el tren. El tren que pujava cada dia al matí per anar a Port-Bou es formava a Figueres i a les 8,50 passava per l'estació de Llançà.

Era un tren de càrrega que portava dos vagons destartalats pels viatgers.

En aquest tren hi pujaven també les verduleres i peixeters de Llançà que anaven a vendre al mercat de Port-Bou. També hi pujaven els empleats de la duana que vivien a Figueres i els homes de càrrega i descàrrega de l'estació. Tots ens coneixíem i feiem la nostra xerrada durant el trajecte.

Aquest camí de casa a l'estació i de l'estació a casa el sabia de memòria, l'hauria fet amb els ulls clucs.

Quan bufava la tramuntana a vegades m'havia d'arrapar en els arbres per deixar passar el cop de vent que m'hauria tirat per terra. Quan tornava a continuar m'empenyia fort i corrent arribava a casa.

A la carretera del Port hi havia el cementiri. Des de casa el veia. Estava situat de cara a mar i a redós de la tramuntana. Els ninxols encalats estaven assolellats fins que el sol es colgava.

Sempre als cementiris m'havien fer basarda i respecte però, aquest com cada dia hi passava per davant ja m'era familiar.

En aquest cementiri hi vivia la Xapes. Una dona abandonada, borratxa i miserable i era un espantall per a la canalla del port. Anava vestida de parracs i portava un pot d'alumini lligat amb un cordill a la cintura. Solia trobar-la pel camí i sempre em saludava aixecant la mà en l'aire. A l'hivern quan plovia o bufava la tramuntana es ficava a dintre d'un nixol nou.

Les dones del Port que anaven a vendre a Port-Bou deien que el tren de les sis de la tarde estava ple de mengia. I tenien raó. Vaig arreplegar-hi polls. Feia dies que sentia com si un animalet caminés pel meu cap i de tant en tant un pessigollet frenètic.

Varen mollar-me el cap amb un litre d'esperit de vi i després lligat amb una bossa. M'en vaig anar a dormir i l'endemà ja estaven ofegats. Eren uns polls blancs i transparents tenien un pic negre en el centre. La misèria de la guerra va fer que es reproduïssin d'una manera extraordinària.

En aquest tren de les sis de la tarda hi trobava espanyols que havien marxat a França quan la retirada. S'havien escapat d'un camp de concentració francès. Després de portar una vida miserable en mig de gent estrangera que no coneixien ni s'hi entenien, tornaven a entrar. Sel's veia bruts i abandonats, famolencs i esquelètics. Un dia va sentar-se un d'aquests al meu costat i després d'explicar-me un munt de misèries va dir-me: "Per morir de fàstic i de fam a un camp de concentració francès, prefereixo fer-ho a la presó d'Espanya. Ara em pre--

sentaré a la policia".

"Que Déu vos ajudi, bon home!" (vaig dir-li al baixar del tren).

Alguns caps de setmana els passava a Girona a casa dels meus -sogres que vivien a la pujada de Sant Domènec. Alguna vegada havíem coincidit amb la carregada de presos que els duien - a fusellar (darrera l'església de Sant Domènec hi havia el Seminari que l'havien convertit en presó).

Aquests baixaven a colles i a poc a poc per les escales. Alguns anaven vestits amb pijames d'altres mig despullats amb la tovallola lligada al cap i pujaven al camió que els portaven - en el cementiri. Els acompanyava en capellà per encoratxar-los a ben morir. Aquest era un capellanet que tot Girona coneixia per la seva santedat, Mossèn Feliu.

La seva missió era molt dura i sols ell ho pogué fer.

Un dia va haver-hi un descarrilament a l'estació de Vilajuïga i el tren de les sis de la tarda no va sortir. Tots vàrem que dar interceptats.

A l'estació de Port-Bou hi havien els homes i les dones que al matí havien pujat en el tren. Tots plegats varen decidir de - marxar a peu. Jo també els vaig seguir. Quan haguérem fet un bon tros de camí varen dir-me: "Ara entrarem dins del túnel - de Colera". Vaig sentir una esgarrifança de pell de gallina que va resseguir-me tot el cos.

"No tingui por (varen dir-me) així arribarem més aviat".

En fila, un per un, varem entrar en el túnel. Jo anava cami--nant arrambada a la paret i amb les mans resseguia la volta. El camí era molt estret i la foscor semblava una gola de llop.

L'home que tenia al davant portava una llinterna i il·luminava el camí. Quan vàrem ésser al mig del túnel es va sentir el xiulet d'una màquina que feia maniobres i entrava per la boca del davant del túnel.

"Arrambli" S a la paret tant com pugui (va dir-me l'home de la llintera). No tingui por, el fogoner ja ens ha vist".

Vaig posar-me arramblada i arrapada a la paret talment com si fos una llagosta.

La màquina va passar a ran de les meves cames i tot bufegant - va tirar-me dos raigs de vapor. El túnel va quedar ple de fum barrejat amb polsim de carbó que es ficava a la gorja i ens ofegava.

Quan vaig sortir del túnel tenia la sensació d'haver-me alliberat d'un gran pes que portava a sobre.

Tots plegats vàrem fer encara un bon tros de camí fins arribar a l'entrada de la vila. Després ens acomiadàrem i cadascú va tirar pel seu cantó.

Quan vaig entrar a la carretera del port, la lluna plena sortia per darrera del cementiri i li donava una claror blanca fantasmal. A la vorera hi havia un fardo arronsat, era la Xapes que dormia la borratxera i el vent li feia rodolar per la carretera avall, tot fent esquellots l'atuell d'alumini bonyegut.

Port-Bou va ésser un poble molt castigat per la guerra. Quan jo vaig anar-hi, la meitat de les cases estaven arrunades per les bombes i un munt d'enderrocs hi havia per tot arreu. L'estació però, li donava un caràcter de petita ciutat. Estava formada per una estructura metàl·lica molt semblant a la de l'estació de Barcelona. Varen inaugurar-la quan la famosa ex-

posició de l'any 29.

El canvi de viatgers de l'estació espanyola a la francesa i el pas per l'aduana li donava un moviment constant, molt abigarrat i cosmopolita.

Les botigues estan plenes de mercaderies i com totes les de la frontera es dediquen al contraban.

Pot dir-se que Port-Bou és un poble de funcionaris. L'aduana, les agències, els carrabiners, els guàrdies civils, els ferroviaris...

No hi havia ni indústria ni agricultura.

L'escola estava situada en els baixos de l'ajuntament. Erem tres mestresses i dos mestres. Tothom parlava castellà. A mi vàrem canviar-me el tractament de "senyoreta" pel de "donya". Les criatures eren diferents de totes les altres que havia tingut. Eren entenimentades i presumides, semblava com si tinguessin seny, doncs parlaven com les persones grans.

Aquí no hi havia la coeducació, la feina m'era molt més lleugera i descansada amb noies soles. Les tardes feiem labors de tota classe: puntes al coixí, ganxet, mitja, jocs de taula i de llit, brodats...

Un dia va passar l'inspector i la primera cosa que va preguntar-nos va ésser en quina llengua parlaven a les criatures. Al marxar va dir-nos: "Ni una palabra en catalán". Aquí es parlava castellà a les criatures de l'escola i també fora d'ella. Quan la mainada em trobaven pel carrer sempre em parlàven castellà. Els mateixos companys mestres que eren catalans entre ells parlaven castellà. Tanmateix la "consigna" de l'inspector es complia.

Els diumenges havíem d'acompanyar les criatures a missa. Aques

ta obligació ens la vàrem repartir entre els mestres per tal - de poder tenir de tant en tant algun diumenge lliure.

No cal dir que el rector va donar-nos tota classe de facilitats àdhuc en el meu cas va ésser molt comprensiu i li vaig agrair molt.

Abans d'entrar a classe s'hissava la bandera espanyola i es - cantava l'himne nacional o bé el Cara al Sol. També ressavem una oració que era obligada a totes les escoles i deia així:

Iluminadad Señor nuestros entendimiento
y fortaleced nuestra voluntad a fin de que
todas las cosas que nos enseñan sean
para nuestro bien espiritual y temporal...

A l'hora de sortir de l'escola es baixava la bandera, es canta va l'himne nacional i es resava l'oració de despedida que deia així:

Os damos gracias Señor porque nos
habéis asistido con vuestras luces
y os suplicamos que continuéis dándonos
vuestra divina protección a fin de que
todas las cosas que hemos aprendido
sean para nuestro bien...

Els dissabtes explicaven l'evangeli i resàvem el rosari.

Per Nadal vàrem fer un pessebre que va tenir molt d'èxit. Tothom va venir-lo a veure, fins i tot els de l'Ajuntament.

Les nenes varen fer unes casetes de cartró amb uns teulats de paper acanalat (d'aquells que serveixen per embolicat bombetes elèctriques) i varen pintar els teulats vermells i les casetes blanques. Feiem molt bonic al mig de la molsa verda.

A finals de curs es va fer una exposició dels treballs que havien fet durant tot l'any. Hi havia una gran quantitat i varietat de labors, jocs de taula, jocs de -lit, puntes de tota classe, tapetes... També dibuixos, llibretes, mapes, exercicis, etc..., tot estava col.locat amb gust per les parets i les taules.

L'alcalde ens va obsequiar amb un VINO de honor a l'Ajuntament a on se'ns va lliurar un "voto de gracias". Aquest document estava rodejat per una orla daurada que enquadrava l'escrit. En ell es feia esment a la nostra gran dedicació a l'ensenyament.

De tant en tant els funcionaris de l'Aduana ens feien un "pase" de 24 hores per anar a comprar a Cervera. Juntament amb les companyes de l'escola ho havia aprofitat moltes vegades. Compràvem perfums i llapis pels llavis que eren millors que els espanyols, també llibretes mil.limetrades que en aquell temps no les trobàvem aquí.

Els dies calurosos agafava la fiambrella i me'n anava a dinar a les Tres Platgetes. Prenia un bon bany i després d'haverme menjat la truita i el bistec que solia portar, buscava l'ombra d'una roca i hi feia una becaïna reconfortant abans d'anar altra vegada a l'escola.

Quan plegava a la tarda me'n anava de dret a l'estació, era la cosa que més coneixia de Port-Bou. Hi passava moltes estones esperant que es formés el tren que havia d'agafar. Aquest era de càrrega però hi posaven un parell de vagons pels treballadors. Aquests vagons els enganxaven i els tornaven a desenganxar cada vegada que s'havia de formar el tren, segons deien, solament arribaven a Figueres. Jo passava el temps asseguda en els bancs o bé passejant-me amunt i avall de l'andana. Coneixia tots els racons.

Quan l'exèrcit alemany va entrar a França amb la resistència, el moviment de l'estació va ésser molt abigarrat.

Recordo que un dia hi havia una colla de xinesos que estaven esperant la revisió de l'Aduana i formaven un grup completament compacte. Tots eren iguals, tenien la mateixa cara, la mateixa alçada, els mateixos vestits, i la mateixa disciplina sense separar-se més l'un de l'altre.

També en grups de sis o set entraven militars alemanys que baixaven al poble per comprar queviures. Eren uns homes alts, rossos i varonils amb uns uniformes impecables i brillants. La gorra sempre en lairada els hi donava un aire de superioritat i quan caminaven semblava que encara conservaven reminiscències del ritme del pas de l'oca i el retruny de les seves botes es feia sentir per totes les andanes de l'estació.

Al B.O.E. va sortir la convocatòria d'un concurs de trasllat - en el que es col·locaria en propietat tots els mestres que estiguessin en situació provisional.

En Josep, malgrat d'haver tingut el número dos de les seves oposicions, va haver de demanar unes cent places per no quedar-ne sense, doncs degut als càrrecs que varen fer-li amb la depuració va passar a últims de la llista.

Va demanar a primer terme tots els pobles i poblets de Girona i va tocar-li Palol de Revardit.

Jo vaig deixar Port-Bou per preparar-me per les oposicions que aquell mateix any es varen convocar. Vaig tenir la sort de treure-les i vaig haver de fer un any de pràctiques a l'escola de Dosquers (a on vaig estar-hi col·locada provisionalment).

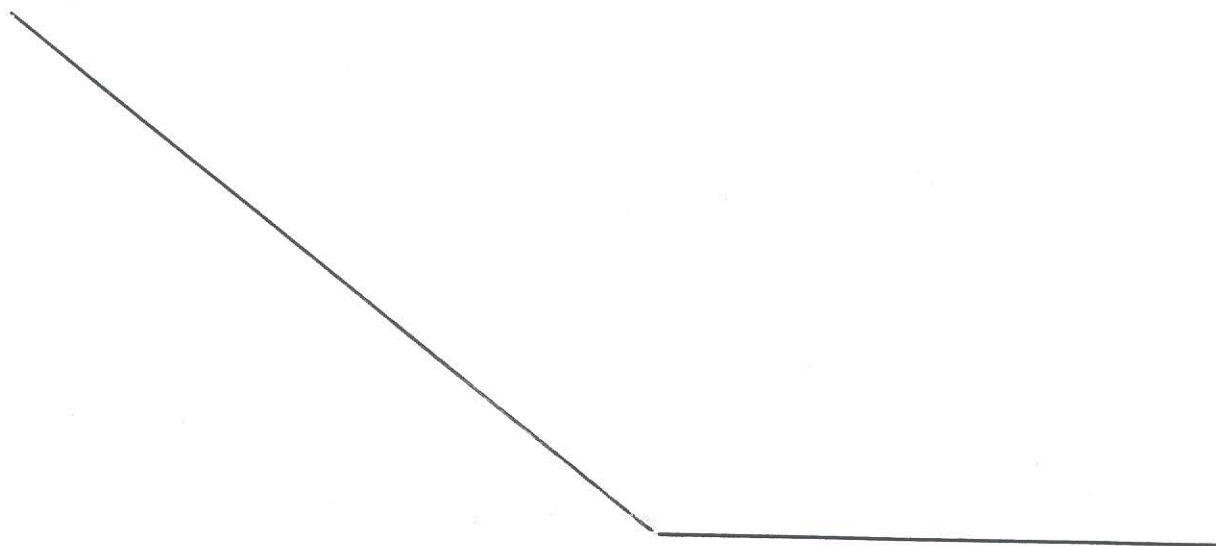
Cal aclarir que malgrat l'haver tingut fins ara escoles rurals de menys de cin cents habitants, un cop fetes les oposicions, professionalment entrava en el primer escalafó del magisteri.

Hi havia dos escalafons. El primer el formaven els mestres - que entraven en el cos per oposicions, i el segon els mestres que entraven en el cos per serveis.

Al cap d'algun temps sortí en el B.O.E. una disposició ajuntant els dos i fent l'escalafó únic.

S'augmentava de categoria per mitjà de la "corrida de escalas". Aixó volia dir que per augmentar el sou s'havien de jubilar o morir molts dels que tenien al davant.

Un company meu m'explicà que degut a la forta epidèmia de grippe que hi haguè l'any 41 va augmentar de sou dues vegades amb una forta "corrida de escalas".

D O S Q U E R S

Dosquers és un petit poblet de la comarca de la Garrotxa entre Besalú i Mieres.

De l'escola de Dosquers podria dir com Mossèn Cinto: "N'era una caseta blanca al vell mig d'un turó".

Aquesta caseta es pot veure des de la carretera que va a Besalú i per una associació d'imatges em recorda el dibuís de la Història Sagrada a on hi ha l'Arca de Noé parada al bell mig del cim de les muntanyes d'Armènia.

Per anar-hi pot fer-se de diferents maneres. Baixar a Besalú. Caminar per la carretera que va a Figueres fins a l'altura de Moià de Montcal a on hi ha el trencant que va a Dosquers.

Una altra manera. Baixar a Serinyà i arribar fins el Pantà d'Exponella; aquí hi solia haver un barquer que pagant un duro et portava a l'altra vorera del pantà. Quan el barquer no hi era, m'esperava i feia voleiar un mocador blanc. El barquer vivia en una casa d'allà a la vora i si em veia, venia tot seguit. Quan l'aigua del pantà era baixa la gent passava pel passadís de la resclosa fent equilibris. Jo no ho vaig provar mai. Em feia vertigem.

Però el camí mes curt és el de baixar a Besalú, descalçar-se i atravesar la riera. Aquesta és un petit afluent del riu Fluvià. Generalment no porta gaire aigua. Quan va més plena l'aigua arriba fins al genoll.

Dosquers no tenia nucli de població. Les masies estan disperses pel bosc. L'edifici de l'escola i l'habitatge del mestre està completament sol, des de allà es domina tota la vall de boscos i prades. Davant hi ha la muntanya de la Mare de Déu del Mont i el Bassegoda. Es un poble de menys de 500 habitants no té llum elèctrica, ni carretera, ni aigua.

L'edifici de l'escola era dividit en dues parts. Una, l'escola i l'altra l'habitatge del mestre.

Com de costum, vaig anar a la rectoria per visitar el rector. Era un home rústec i sorrut. Em va rebre amb la porta mig oberta. No vaig entrar i les poques paraules que va dir-me van ésser aquestes: "Aquí no trobarà cap despesa. Haurà d'anar a Moià o a Besalú".

Vaig fer el pensament d'aposenar-me a la casa de la mestra, junt a l'escola.

Vaig comprar-me un bon matalàs de llana. No era fàcil trobar-lo després de la guerra. Però vaig aconseguir-ho. Era un matalàs d'uns bescalls blancs i esponjosos. Vaig gastar-hi tots els meus estalvis però, al menys, dormia bé. El dormir hi fa tant com el menjar (solia dir la meva mare) i tenia raó.

A la caseta no hi havia altres mobles que el llit, una taula, una cadira i uns quants atuellts de cuina. A fora, arramblat a la paret hi havia un pou d'aigua molt abundós però naturalment aquella aigua sols servia per les despesses i la neteja de la casa. Per beure l'havia d'anar a buscar a una font que hi havia a baix a la fondalada, darrera la muntanya. Era una font natural que mai ningú l'havia canalitzat i l'aigua sortia d'una manera salvatge entremig de les roques.

Jo per poder omplir el càntir dirigia l'aigua per mitjà d'una fulla ampla que arrancava d'unes plantes que creixien en aquell fondal i que posada entremig de les roques feia anar l'aigua - en el broc del càntir.

Quan els dies s'allargaven ho aprofitava per anar a buscar - l'oli al trull de Moià.

A l'escola hi venien unes 40 criatures. Totes eren de lluny. Aquestes mainades de pagès no tenien altra distracció que l'escola. Els hi agradava molt i venien contents.

Com que no tenien llum elèctrica anaven a dormir com les gallines i s'aixecaven quan començava a despuntar el dia. Per esmorzar menjaven un tupí de sopes de llet i mossegant una llesca de pa de tres pams de llargada començaven a caminar cap a l'escola. Els hi agradava molt i venien contents.

Jo els sentia jugar a boles sota la meva finestra quan començava a clarejar i de tant en tant veia l'ombra d'un caparró que mirava per l'escletxa del porticó i deia: "Goita, encara jeu!".

Un dia la mainada xerraba i discutien mirant al fons de la vall. Allà hi havia una munió d'homes i de bordegassos que eixien de llurs cases i pujaven per els corriols estrets que menaven al bosc.

Anaven a la caça de la guineu. Aquella nit s'havia menjat tres gallines i havia mort dues ovelles del corral de Can Nandu. Tots els homes portaven l'escopeta al muscle i el sarrò de la teca penjat a l'esquena per tal de passar la jornada al bosc.

Els hi seguien els gossos guineuers que coneixien el rastre de la gallina i sabien atrapar-la.

Quan l'hauran mort i lligat les potes delanteres, la penjaren com a triomf dalt d'un pal.

Aniran a ensenyar-la a cadascuna de les masies del poble i aquestes els hi pagaran el treball donant-los-hi unes quantes monedes.

Els dissabtes baixava a casa per passar-hi el diumenge, i el dilluns tornava a pujar. El cotxe em deixava a Besalú i feia a peu el camí fins el trencant. Travessava el bosc i arribava a la terra de conreu.

Quan el dia s'allargava i començava el sol a escalfar, m'agradava de contemplar els camps treballats. Uns eren verds d'user da tendra. Altres tenien la grogor brillant de la flor de nap i l'aire em portava la flaire dolça dels camps de faveres florides.

Totes aquestes sentors de primavera arribaven fins a la meva caseta i em donaven l'alegria de viure.

Tenia las oposicions aprovades i ara feia un any de pràctiques tal com estava legislat. L'inspector hauria de fer-me tres vi sites de reglament. Així és, que tenia molta feina i no podia avorrir-me.

Després de l'escola encenia els llums de carburs i repassava les lliçons de l'endemà.

Les llibretes de la mainada solien estar tacades de tinta. La tinta era el principal enemic del mestre. Era molt difícil en senyar els nens el maneig de la ploma i més encara quan són criatures que no hi estan avessats.

Malgrat d'ésser unes criatures manyagues i quietes eren barroer es i no tenien cap gust per fer les llibretes netes. Despuntaven els tremps i els eixamplaven fent-los rodant per dintre

dels tinters. En aquests, hi queien mosques i les treien enganxades amb la punxa del tremp. Les taques de tinta queien a les llibretes, les taules, en els devantals i per tot arreu.

Jo cada dia els hi deia: "Per l'amor de Déu, no remaneu el tinter amb la ploma!".

Però, era endebades, sempre hi havia un moment per a fer-ho.

La primera cosa que l'inspector miraria serien les llibretes. Així és que vaig comprar-los-hi unes que tenien els fulls cossits i portaven unes cobertes de cartró gruixut. Les vaig forrar d'un paper blau axarolat. Feien molt goig totes tenien els seu xupó corresponent.

Cada dia a l'hora de plegar els hi agafava les plmes i repassava els tremps. També netejatva els tinters i recollia les llibretes. En aquestes llibretes noves hi feien els dictats, els exercicis de llengua i les redaccions. Els hi corretgia amb un llapis vermell. També en tenien una altra pel càlcul.

Malgrat totes les precaucions les taques de tinta també caigueren a les llibretes noves.

Vaig mirar d'arreglar-les. Algunes podien borrar-se però d'altres no. Quan la taca era rodona hi passava tot al volt unes fulles i era una flor. Si el nen la pintava groga era un girasol i si no una margarida. Naturalment no totes les taques eren iguals. N'hi havia una que tenia una forma molt estranya. Vaig dibuixar-li un bec i unes potes i es va convertir en un ocell que volava. El nen và pintar les potes i el bec de color groc i per fons un cel blau.

El dia asenyalat va arribar l'inspector. Feia llàstima de veu

re'l: el fang que portava a les sabates li arribava fins a les gires dels pantalons i de tant en tant s'aixugava el front amb un mocador blanc. Venia molt cansat. Es va seure en el silló de la meua taula i va començar a repassar el plan de treball - que jo portava, l'horari, el llibre de registre de faltes - d'assistència... Després va preguntar-me si havia cobrat les 30 pesetes per la compra de material per l'escola i va voler-ho comprovar. Va començar per demanar-me tot el que hi havia pressupostat. Un llapis blau i vermell (per corretgir), una goma, un xupò, quartilles, sobres, folis, guixos... Jo vaig tenir cura de posar-li tot a damunt de la taula perquè ho veiés.

La mainada estava molt quieta i callada. Tots estàvem asseguts a llurs bancs i tenien les llibretes damunt la taula.

L'inspector va aixecar-se i va començar a mirar les llibretes. Les anava repassant una per una i quan va trobar la plana a on hi havia la taca convertida en ocell es va quedar quiet mirant-la uns segons. Després va dir-me (amb un aire d'entés en la matèria): "He comprobado que los niños que están en contacto con la naturaleza (como éstos) tienen el instinto de observación - más desarrollado que los que viven en la ciudad. Pues el movimiento que tienen las alas de este pájaro sólo ha sabido dibujarlo un niño que ha visto volar muchos pájaros".

Jo vaig sentir una cremor que em pujava a la cara, tenia els ulls baixos i un lleuger moviment afirmatiu anava fent amb el cap. Després va continuar repassant les llibretes que faltaven i dirigint-se a la mainada els va encoratjar perquè continuessin treballant i fent les llibretes tan netes.

Abans de marxar vaig dir-li: "Ahora, hasta el mes de marzo ¿verdad!". L'home va començar a titubejar, si... no... si. No sabia què contestar i al final digué: "Ya le mandaré un oficio comunicándole el día".

Va allargar-me la mà i va marxar.

No va tornar més, ja en va tenir prou amb una sola vegada. El fang i el cansament varen acobardir-lo.

Les vacances d'estiu varen arribar. Abans de marxar vaig deixar la caseta neta i arreglada.

El matelàs vaig embolicar-lo amb molta cura amb les mantes i el vaig deixar damunt el llit.

El curs següent vaig tornar-hi doncs encara no havien sortit les places definitives en propietat.

Quan vaig arribar-hi la porta de la caseta estava oberta i m'havien robat el matelàs. Vaig comunicar-ho a l'alcalde de Dosquers, a la guàrdia civil de Besalú i a l'inspecció de Girona.

L'inspector va ordenar a l'alcalde de posar-me la casa en condicions de seguretat. "Si no és així, (els hi diguè) no tindran més mestra".

La guàrdia civil va fer registres a totes les cases de pagès. Tothom els hi ensenyava els llits amb el seu corresponent matelàs. I els que n'hí tenien dos quedaven avergonyits i els hi donaven tota classe de 'explicacions. Era molt difícil de buscar un matelàs quan n'hí ha molts d'iguals i més encara quan els guàrdies no l'havien vist mai.

Al cap d'un mes la caseta estava en condicions de viur-hi. Tenia barres lleves a totes les finestres, a les portes panys de seguretat i un gran forrellad a la porta forana. Vaig passar-hi uns quants mesos fins que el B.O.E. va portar el meu nomament en propietat a l'escola de Púbol.

P U B O L

La primera plaça en propietat va ésser Púbol, que pertany a la comarca del Baix Empordà. Es un poblet de menys de 500 habitants i agregat a l'ajuntament de La Pera.

Malgrat d'ésser un poble petit té nucli de població, Les cases juntes i fins i tot unes enganxades amb les altres formant carrers. Aquest però, no son altra cosa que camins amb rodres de carros i molt de fang quan plou.

A la plaça hi ha un safareig públic. Tot ell és de pedra, molt ampla i llarg. Hi raja un doll d'aigua clara i transparent que es canvia constantment. El dilluns estava ple de dones que hi rentaven. Jo les veia passar amb el bugader ple de roba recolzat a la cintura amb la picadora i sabò. En aquest safareig n'hi cabien una dotzena o més.

Quan esbandien la roba i la picotejaven amb la picadora, el pam, pan que feian aixordava a tot el veïnat.

A la carretera d'anar a la Bisbal hi havia l'estació del carrilet (un tren de via estreta) amb un cartell que deia: "Rupià, Púbol, La Pera". Aquest carrilet sortia de Girona de l'estació de Pedret passava per la Bisbal i arribava fins a Palamós. Era un tren molt simpàtic. Corria poc però a mi m'anava molt bé perquè coincidia amb els meus horaris.

Quan el carrilet sortia de Girona i arribava al Pont Major els gossos el bordaven i tot bordant el seguien un bon tros. La gent que anava a buscar bolets el feien parar allà a on ells els hi convenia i quan agafava les pujades engegava un xiulet tot escanyolit i bufegava com asmàtic.

Solia haver-n'hi sempre algun que treia el cap per la finestra i deia al fogoner: "Escolteu... que voleu que baixem a apretar?". Al cap d'un temps varen voler eixamplar la carretera i varen treure el carrilet.

Per arribar al poble hi ha un camí de carros que és un gran fangueig quan plou. Encara que és fa una gran marrada és millor passar pel canyissar que bordeja els horts.

L'escola i l'habitatge del mestre formaven part d'una casa del poble. L'ajuntament ho tenia llogat i d'aquesta manera quedava resolt el problema de l'ensenyament.

Les finestres de la classe donaven al pati de la casa, que sempre estava ple d'aviram, sobretot ànecs i oques. També hi entraven els carros que venien del camp carregats d'userda i de fang. Amb la força col·locaven les herbes seques en el basteral que hi havia damunt la classe.

A l'hora d'esbarjo la mainada jugava a l'era entre mig dels palls.

Tenia molt poquets criatures. De matriculats uns vint i encara no venien mai totes. Feien moltes faltes. Els pares tenien el tarannà de que l'escola del poble era solament per aprendre les primeres lletres. Quan seran més grans, deien, els farem anar a l'Acadèmia de La Bisbal.

Ni els pares ni les criatures hi tenien interès. Quan havia plogut anaven a buscar cargols. Quan feia sol a engegar els

ànecs. Quan la mare anava al mercat el dimecres s'havien de quedar a guardar la casa. Quan mataven el porc feien una setmana de festa. Quan segaven (pel juny) ja plegaven l'escola.

Recordo que en aquesta escola hi venia una criatura difícil. Era un nen que sempre guaitava de gairell esperant quina en podria fer. Era gandul i mogut. No feia res ni deixava fer als altres. Un dia de mala lluna va apurar-me la paciència i el vaig enviar a casa seva amb un paperet a on explicava la seva mala conducta per a que el donés al seu pare.

La criatura va tornar portant com a resposta un garrot a la mà i em diguè: "El meu pare diu que quan hagi trencat aquest garrot ja n'hi donarà un altre".

No cal dir que el vaig guardar a l'armari.

Aquesta escola va ésser una de les que menys feina em va donar. Em sobrava temps.

Vaig fer-me amiga d'uns propietaris que menaven molta terra i bestiar. D'aquesta família tenia una nena a l'escola. Un dia tot xerrant, xerrant vàrem descobrir que menys o més erem parents de lluny. Aquell parentiu que es fa per mitjà de casaments. Sempre varen considerar-me com de la família i jo hi anava com si fos a casa meva.

Mataven el porc dos o tres cops l'any. Aquesta matança era un verdader ritus. Quan socarrimavem el porc tothom feia rotllo i ajudaven a que el foc es mantingués.

Convidaven a tots els parents i per dinar a més d'un bon arròs a on no hi faltava res, l'obligat fetge amb ceba, dolços i xampany.

Aquí vaig aprendre a fer botifarres vermelles de carn picada i a fer coure dintre del perol que penjava de la xemeneia els poltrucs. Els poltrucs eren les butifarres de sang gruixudes i recargolades, les de perol fetes amb la carn de perol u so--

bretot el bisbe. Aquesta estava feta amb tota la llengua dels porcs embolicada amb una tranyina de carn magre i de greix. Era la més ample de totes i s'encetava com entrant en el dinat de la festa major. Tots més o menys ajudaven, xerrant molt i es feia gatzara.

Una altra festa era la del segar. Naturalment jo no hi faltava. Els ajudava a lligar les garbes i a fer els gabions, fins que arribava la noia amb el cistell a on hi havia el menjar.

Llavors es buscava una ombra o bé asseguts i recolzats en els mateixos gabions es feia la gran amanida de tomàquets, enciams, pebrots, cebes, olives. S'encetaven els lloms i les llangonisses de la matança de l'hivern. S'emplenaven el porró de vi a tothora es xerriquejava amb el porró enlaire.

A Girona durant la guerra es va formar una comisió de tècnics d'art i amics dels museus. La seva missió era la d'anar pels pobles a salvar i protegir les obres d'art que hi havia sobre tot a dintre d'algunes esglésies i se les emportaven per tal de salvar-les de les cremades que feien els milicians exixelebrats que obraven sense reflexió. Avui totes elles formen part del Museu Diocesà que hi ha en el Palau del Bisbe, al costat de la Catedral de Girona.

L'església de Púbol tenia un retaules gòtic molt bonic de gran valor artístic i també se'l varen emportar.

No cal dir que acabada la guerra el poble el va reclamar. Malgrat però, totes les gestions que varen fer no varen aconseguir que el retaule tornès al seu lloc. Per això la gent deia que el bisbe els hi havia robat un tros de l'església.

Els pubolencs no són gent d'anar a missa i mols d'ells aquest retaule no l'havien vist mai. D'altres sols el recordaven de quan es varen casar.

Després de la guerra degut a la manca de capellans, no tingueren rector i es cuidava de la parròquia un capellà que venia de fora.

Per això, valga'm Déu! no era motiu perquè no es possessin -tossuts com una mula, demanant i tornant a demanar el seu re--taule.

Mai en tragueren l'agua clara.

Feia molt temps que el bisbe no havia anat a Púbol per a la -Confirmació, tant és així que la gent no sabia com era ni què com a jerarquia eclasiàstica anés vestit diferent dels altres capellans. L'última vegada (abans de la guerra) va confirmar a la parròquia de la Pera i els pubolencs hi portaren les cria- tures. Aquesta vegada jo crec que el bisbe va voler fer un ac- te de desagravi anant al mateix poble.

Els padrins de la Confirmació, els tria el rector i sempre pro- cura que siguin uns bons propietaris perquè seran ells qui - hauran de pagar les despeses que porta aquesta visita. En - aquest cas la padrina va ésser la mestressa d'una masia que ja tenia la seva nena a l'escola i que nes vàrem trobar parets. Va venir tota cofoia a fer-m'ho saber. Diguem que volia fer - una gran festa i que jo l'ajudés. Després de molt xerrar i xe- rrar en digué:

"Escolti... m'agradaria que la nena digués un vers al bisbe".

Vaig fullejar algunes antologies de versos catalans i castellans i no en vaig trobar cap dirigit al bisbe ni que fes esment al sagrament de la confirmació. En vaig triar un de Mossèn Cinto que deia:

Lo lliri blanc
Per ceptre d'un rey
ja en terra naixia
per ceptre d'un rey
o d'una regina
Ne passaren mil
mes d'or lo volien
lo volien d'or
o de pedreria
i ay! de un a un
tots ells em prepitgen
Passà Jesucrist
amoròs de mira
i al veurem tan pur
com raig de celestia
tan pur i tan blanc
com la setalia
de la terra'm cull
i amb sa mà divina
rient m'ofereix
per ceptre a Maria

Aquest vers cada dia la nena el deia i el tornava a dir dues -
vegades a casa seva, acompanyant-lo amb uns moviments
suaus i evangèlics.

A la paret davant del safreig de la plaça fer-hi un altar ador
nat amb moltes roses de paper de colors virolats i penjats a
l'altra paret del costat uns rosaris fets de claus d'ous que
agafaven tota l'amplada de la paret.

Per ajudar-me, va venir de Girona la meua germana que estava -
molt ficada dintre la cùria i aquestes coses li agradaven molt.

Les noies del poble quedaren enamorades de les roses de paper i voleren fer-ne una toia per posar-la damunt la calaixera del seu quarto.

La gent no havia vist mai el seu poble tant engalanat com aquell dia i ja no es recordava del retaule. Tots mudats amb el vestit dels diumenges es varen posar darrera la pancarta que deia:

Ben vingut a Púbol
el nostre
bisbe

La nena que havia de dir el vers va estrenar un vestit blau cel adornat de puntes blanques i varen pentinar-la amb tirabuixons, portava a la mà un lliri blanc.

Va posar-se al mig del camí per on havia de passar el bisbe per tal de recitar el vers i oferir-li el lliri.

El bisbe baixà del cotxe en el trencant del camí a unes quantes passes abans de l'entrada del poble i quan veié la gentada que hi havia va fer un petit moviment indicés com si volgués recular.

No esperava que un poble ateu i agreujat pel retaule fes aquella manifestació.

La nena amb el lliri a la mà començà a recitar el vers però els acompanyants del bisbe esberats i distrets no l'escoltaren i allargant el braç arramblaren la criatura cap a la vorera del camí perquè deixés pas al bisbe. Deixant-la d'aquesta manera amb la paraula a la boca i amb la il.lusió frustrada.

El bisbe no les tenia totes. A la seva cara hi havia una barreja de sorpresa i pànic. No sabia si l'esperaven per festejar-lo o per demanar-li comptes.

Hi havia tot un poble silenciós i callat mogut més per la curiositat que per l'entusiasme.

Els capellans que l'acompanyaven varen obrir camí al mig de la gent perquè pogués passar el bisbe i aquest amb la mà en l'aire els anava beneint fins arribar a l'església.

A l'església hi havia molt poques criatures i la feina va ésser enllestida aviat.

A la sala de la rectoria van posar-hi una taula llarga molt ben parada per unes 20 persones. Per fer el dinar la padrina va llogar una cuinera. Aquestes són unes dones de pagès que van pels pobles a fer el dinar de les festes majors i val a dir - que cuinen molt bé els seus plats típics.

Va rostir tres oques i darrera un platillo de llomillo amb rovellons, dolços i fruita.

Quan tingueren la taula parada i adornada de flors, la cuinera digué que hi faltaven els ganivets de postres. Ningú en tingué per deixar-los-hi.

- Perquè serveixen aquests ganivets? (va preguntar la padrina).

- Per tallar i pelar la fruita (contestà la cuinera).

- Doncs posarem les taronges i els plàtans pelats i no s'hauran de fer servir.

Aquesta va ésser la solució i es va prescindir dels ganivets.

Durant el dinar la meva germana va saludar el bisbe i aquests en saber que ella havia contribuït a l'esplendor de la seva arribada se li varen aclarir molts dubtes i qualificà la seva obra d'apostolat.

Quan el bisbe va marxar, la mainada anà corrents a la plaça -

per repartir-se les roses de papers virolats i després cadascun se'n anà cap a casa seva. L'endemà ja era un dia com un altre.

- Que li ha semblat del bisbe! (vaig preguntar a la masovera del costat de l'escola que segons deia no l'havia vist mai).

- Valga'm Déu! quin home més presumit, no es cansava d'aixecar la mà en l'aire per ensenyar-nos aquell anell tant gros que portava.

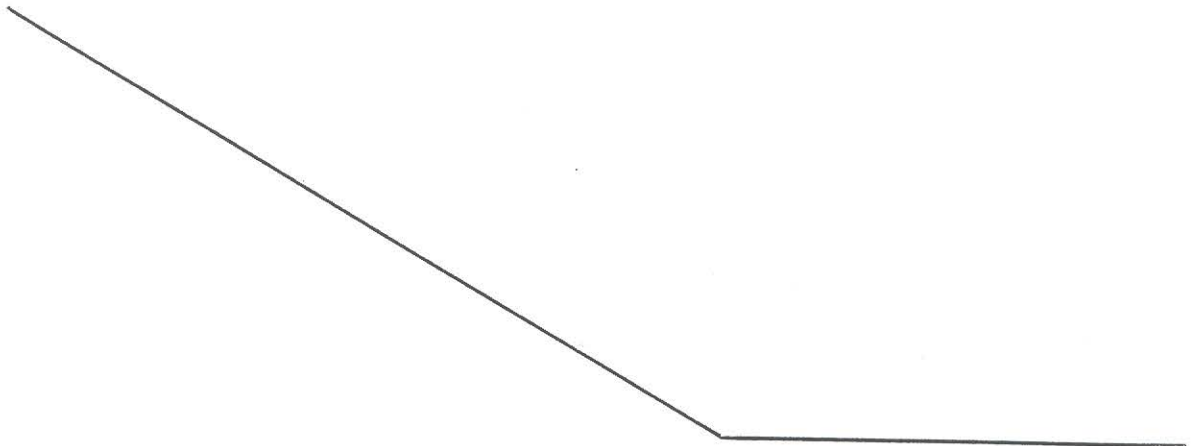
Vaig voler-li explicar el significat dels ornaments, però fou endebades. Ella va trencar la xerrada i digué:

- Mare meva!! i aquella boina vermella que portava li era petita. Fa, senyoreta?

Vaig donar-li la raó i ens varem acomiadar.

Les vacances d'estiu s'anaven apropant i jo començava d'arreglar la maleta amb l'esperança de no tornar-hi doncs havia demanat en el concurs de trasllat la plaça vacant que hi havia a Palol de Ravardit.

Malgrat els pocs punts que tenia per a concursar (2,5) vaig obtenir l'escola de Palol amb la satisfacció d'ajuntarme amb el meu marit i posant punt final al meu peregrinatge.

P A L O L D E R E B A R D I T

-I-

Palol de Rebardit és un poble del Gironès, a mig camí entre Gi
rona i Banyoles. En aquell temps, tenia 500 habitants. Ara -
en té potser una mica menys, perquè molta gent n'ha marxat.

La gent viu escampada per les masïes, entre boscos d'alzines i
pins. El centre del poble forma una sagrera al voltant de -
l'església i de les restes del castell feudal que, tal com -
s'ha conservat, és del segle XV, encara que una de les torres
-la que és al davant de Can Genassa- és del segle XI ó XII.
El poble és molt antic i ja és documentat al segle X amb el -
nom de Rivo David, riu de David, que és l'origen de l'actual -
nom de Revardit.

Al davant d'aquesta sagrera, s'eixecava l'escola, construïda -
durant la República per la Generalitat 1932. Encara s'hi veia
el rètol en català: ESCOLES, amb les lletres arrencades.

A primer cop d'ull pot dir-se que l'edifici de l'escola i l'ha
bitatge dels mestres són desproporcionats a la naturalesa del
poble.

Es un edifici gran i massís amb dues terrasses, una estada pel
mestre i una altra per la mestra, al darrera hi ha un hort i -
un jardí volta tota la casa.

Als baixos hi havia les escoles i un petit despatx pel secretari de l'ajuntament.

Diuen, que quan s'havien de construir aquestes escoles, va haver-hi dos o tres propietaris del poble que tots volien donar el terreny con tal de que s'edifiquessin les escoles al costat de casa seva. Aquestes disputes les va resoldre aviat l'inspector triant el terreny que estava devant de l'església i, prescindint de l'orientació que havien de tenir les escoles, va ordenar que la façana principal per respecte, estés de cara a l'església i les criatures quan sortirien de l'escola anirien de dret a la Doctrina.

Per aixó l'habitatge del mestre i les classes dels nois estan situats a la part obac i no veien el sol ni a l'hivern ni a l'estiu.

Quan nosaltres vàrem anar-hi tot estava força abandonat i amb paciència vàrem convertir-lo en un petit paradís.

Vam plantar molts arbres fruiters: tres presseguers, dos perers, un albercoquer del pinyol dolç, un altra de comosa, un cirerer premerec, dues pruneres clàudies. De Llançà vàrem portar unes tories de moscatell que cresqueren i s'allargaren tant que en poc temps cobriren les terrasses formant un gran emparrat amb uns sabrosos pinjolls de raïms moscats. Treballarèm l'hort i hi colliem tota classe d'hortalisses.

En el cantó obac del jardí, vaig plantar-hi unes violetes grosses, eren de Dosquers. L'ombra i el terreny els hi varen agradar i aviat va estendres una gran catifa de violes. El vent de la Quaresma escampava per tot el camí la seva flaire suau i esquisita. Al redós de la paret del jardí hi creixeren un centenar de lliris de Sant Antoni d'una blancor puríssima i d'una flaire intensa que embriagava l'ambient. Quan les flors i els arbres fruiters estaven florits era un espectacle meravellós.

A la primavera per Sant Josep pujava tota la nostra família no solament per felicitar el sant i fer un bon dinar, sino per - contemplar aquella transformació que els hi oferia la natura. S'entretenien collint violetes i en feien un bon ramell. Aque lles violetes tant humils que s'amagaven sota les fulles ver-- des però que el seu perfum les descobria.

A l'escola hi havia més nois que noies. La meua classe estava a la part assolellada de l'edifici. Tenia cinc pissarres grans clavades a les parets i tres finestrals per a on hi entrava el sol tot el dia. De nenes en tenia unes quinze o vint. Totes portaven el cabell llarg i trenat. Al capdevall de les dues - cuetes duien un llaçet que el diumenge la mare els hi canviava per un altre de més nou.

A l'hora de l'esbarjo les nenes jugaven al pati uns jocs ino-- cents que ja els havien après de la seva mare i de les nenes - que d'un any a l'altre anaven passant per l'escola. Sempre - eren jocs cantats com: "Yo tengo un castillo de matarile, ma- tarile". Saltant a la corda contaven: "Al pasar la barca me dijo el barquero las niñas bonitas no pagan dinero, etc."

També jugaven als quatre cantons, allargant la mà i fent una - correguda. Els nois no es barrejaven amb les noies i anaven a jugar a l'era del Castell. Solien jugar a boles i a pilota i cuït i parar i saltar.

Els nois a l'escola com a treball manual construïren un Estel molt gran i li dibuïxaren a la cara una calavera amb una llar- ga cua de llassets vermells. Aprofitaren un dia de vent per - fer-lo volar des de l'era del Castell.

L'Estel s'aixecà per darrera del cementiri i s'enlairà cel - amunt.

Els homes que treballaven al camp deixaren les eines per con- temprar-ho i no pogueren esbrinar de on sortia aquell fantasma.

Malgrat l'exuberància de l'edifici tenien un ajuntament mesquí.

El secretari que era el qui remanava les cireres, no podia ésser més agarrat i grasiu del que era. Quan li demanaven alguna cosa per l'escola girava els ulls en l'aire i deia:

- L'ajuntament té molts pagos!

Aquest ajuntament era dels més rates que jo havia conegut. Pagava una carretada de llenya per la classe dels nois que no veien el sol en tot l'any. Les noies com que ja tenien sol no s'havien pas d'escalfar a l'hivern i per això no tenien estufa.

Quan es trencava algun vidre el mestre el posava i l'ajuntament pagava el vidre. Vàrem pintar-nos les finestres i l'ajuntament va pagar-nos la pintura.

Els dissabtes la mainada escombrava les classes i l'ajuntament pagava les escombres. Tots aquests pagaments els feien trontollar i nosaltres vàrem adoptar la política de no demanar-los-hi res i resoldre tots aquests petits problemes pel nostre compte. D'aquesta manera sempre vàrem ésser amics.

Un estiu en tornar de vacances vàrem trobar-nos amb una gran sorpresa. Havien canviat les antigues comunes de la classe de les noies en waters. Aquelles comunes de pagés que tenien el seient de fusta blanca (perquè se l'escatia amb lleixiu) i es tapaven amb un tap rodó de fusta amb un pom al mig per agafar-lo. Eren unes comunes còmodes i platxerioses i molt apropiades per pagés perquè desembocaven a un pou mort i tot s'aprofitava.

Els waters no tenien aigua i quan en tenien no era suficient.

L'havien de pujar amb un petit motoret que hi havia en el pou. I un water sense aigua i que desembocava en un pou mort era una porqueria.

Després vàrem saber que aquest canvi va ésser motivat perquè - va haver-hi una reunió a l'ajuntament amb un delegat del governador de Girona i aquest senyor va tenir necessitat de fer servir les comunes. Segurament digué concedir una subvenció per tal que les canviessin. Amb el temps els waters (tres) que teníem se'n feia servir un. Els altres dos els vaig segellar - perquè no es poguéssin obrir. Amb un de sol ja teníem prou - feina per conservar-lo net.

A sota del terrat hi havien les orenetes. Hi tenien els seus nius i d'un any a l'altre feian servir els mateixos. Si quan arribaven trobaven algun d'escabotat tot seguit el tornaven a refer recollint fang i palles amb el bec.

Venien pels volts de Setmana Santa. Les sentíem arribar tot xisclant i batent les ales pel damunt del terrat, atrapant les mosques i els mosquits que després amb el bec portaven a les cries que tenien en el niu.

Quan les primeres niarades començaven a volar, les seves mares els hi ensenyaven a atrapar els insectes i llavors es produïa un gran revolteig d'ales i de xiscles per damunt del cel. Nosaltres ens passàvem estones contemplant-les.

Els dies de grop o bé que el temps amenaçava tempesta totes s'aplegaven en els fils-ferros elèctrics que passaven per davant de casa. N'hi havia cents i cents, unes costat de les altres: emplenaven les cinc fileres de fils i sempre n'hi havia una de sola que estava separada del grup amb una distància de un o dos metres. Què li passava? Per què no anava amb les altres aquesta gran solitària? Misteris de la natura.

Un dia vaig tenir el goig de poder agafar una oreneta amb les mans. Són unes criatures perfectas. Estilitzades, talment - com si el seu cos haguès estat dibuixat amb "tiralíneas".

Les plomes del cap tenen uns tons blavencs, els ulls brillants i rondons estan voltats per un petit cercle vermellós. La petxuga blanca, les ales i el cos d'una negror intensa. Tot és " tan exacte i tan enmotllat sense que una ploma sortís més que l'altra.

Els altres ocells del bosc arribaren si fa o no fa al mateix - temps que les orenetes.

Els falsiots, els pinsants, cadernereres i ruisenyors a les albes del matí i de la vesprada sentiem els seus refilets.

La mainada coneixia el niu de tots i els anomenava per el seu nom. Les merlerongues, els cotolins, els pit-roig, els picots, els reietons, les busquetes, els capcigranys...

Els dies de festa, els bordegassos que ja havien deixat l'escola, es carregaven l'escopeta a l'espatlla i s'endinsaven al - bosc per caçar les cogullades, els tudons o els tords. Les - garces solien amagar-se i criar al mig dels camps de blat quan el pes del gra feia tombar les espigues.

També apareixia l'esparver amb les seves aterrossades a les - eres, per robar els pollets que seguien a la lloca.

A dalt dels pins es veia la silueta graciosa de l'esquirol que amb la cua cargolada amb forma d'interrogant, saltava en mig - de les branques buscant les pinyes per obrir els pinyons amb - el bec.

Quan el cucut i la puput es deixaven veure caminant i valencejantse amb les seves cretes virolades, els pagessos pronostica - ven el bon temps. I si les orenetes volaven a ran de terra - era senyal de pluja.

No solament arribaven els ocells del cel sino que amb els dies llargs i amb l'escalfor del sol tota l'animalia de la terra - despertava de la seva hibernada. Es veien els pregadeus, els espiadimonis, els bernatspudens, els burinots, les origues, - els llimacs, el concert dels grills amb el seu ric, ric, ric, i la guitarra de les cigales amb el seu guerrespeix d'ales, - les granotes de les basses, els gripaus, les llagostes de rostoll... tots surtien dels seus amagatalls.

La mainada corria d'ací i allà dels marges buscant els caus - dels grills i els feien sortir fent-los-hi pessigolles amb una palla que ficaven a llurs forats. També empaitaven les sargantanes i els dragons conduint-los lligats amb un fil a la cua. Anaven a les basses a buscar caps-grossos i granotes i els diu menges sortien tota la colla a buscar nius.

Aquest instint que tenen les criatures d'agafar bestioles del camp, no es pas un instint de crueldat. Mes aviat se'n podria dir de curiositat, de fer-los servir de joguines i d'experimentar-los.

Amb tot això, jo els hi repetia molt sovint i els feia veure - els beneficis que'ls ocells ens porten perque es menjen tots - els insectes que perjudiquen els conreus, el puagò, les aranyes, els cucs, les orugues... Imagineu-vos una terra sense ocells que trista i pobra no seria.

Sempre n'hi havia algun que contestava:

- Els pardals es mengen el gra de les espigues i dels graners. També les cireres, les prunes, els abrecocos, tot ho picotegen i quan ens n'atalaiem ja no podem menjar fruita.

Amb aquestes xerrades creixia la fantasia de les criatures i - cadascuna explicava com aquell any havia vestit el seu espantaocells que'l pare l'hi havia lligat a la branca mes alta del cirerer.

- El nostre porta el gec de bellut i la boina del padrí.
- El meu, les faldilles de la mare i la manteleta de l'avia.

També teníem en el terrat un buc d'abelles. Amb aquests animalets que solen espantar tothom en hi vàrem familiaritzar mol. Havíem llegit el llibre de les abelles de Macterlicd i ens agradava d'experimentar-ho. Asseguda davant del buc veia arribar les abelles amb les potes de darrera carregades de polen antraven dintre el buc després de fer una petita dansa, per dir a les altres d'on veníen.

Distinguíem perfectament els abegots de les obreres i moltes vegades (cosa cruel però necessaria), amb una gran agulla de fer mitja la clavava als abegots que sortien del buc per tal d'aclarir-los, n'hi havia molts. Aquests son els ganduls que sols serveixen per menjar-se la mel i fecundar la reina.

Un dia vàrem poder observar el vol nupcial de la reina. Va sortir del buc una abella molt més grossa que les altres i un eixam d'abegots la seguien i la protegien tot volant. No vàrem poder veure la seva tornada. Eren ja les tres de la tarda i la mainada m'esperava per començar la classe. D'aquest buc entreiem molta mel. Era una mel espessa feta d'una barreja de flors que no solament hi havia les del jardí sino de tots els camps florits de naps i de fencs i de romaní del bosc.

Quan mataven el porc cada casa ens portava el "tast" que consistia en un tros de carn magre, una butifarra de perol, una altra de vermella, un tros de carn salada i fetge. Per Setmana Santa ens emplenaven de Bunyols. Emplenava dos calaixos del bufet del menjador, que eren amples i fondos. Els tastàvem tots i podíem donar l'opinió de la casa que els feia més -

bons i dolços.

Els pagessos portaven la farina al flaquer i aquest els hi canviava, segons els quilos, per un tiquet per comprar el pa. També passava el fideuer que de la farina els hi feia fideus a casa mateix. Possaven uns pots estintolats entre dues cadires a la sasa i allà hi penjaven unes grans tirades de fideus que semblaven cordills estirats. N'hi havia de totes les gruixudaries. Els macarrons, els fideus per fer a la cassola i els de tirar a l'escudella. Quan ja s'havien secat també ens portaven perquè els tastessim igualment com els tiquets del pa, que es pot dir que no ens en van faltar mai.

La feina a l'escola ens era lleugera, el nombre de criatures que hi venien no passava mai d'una vintena. Generalment eren unes 15 ó 17.

Era un poble sense gaires neixaments i per altra banda no creixia perquè a la casa pairal solament s'hi quedava l'hereu. Els altres germans, els fadrins externs, aprenien un ofici i se'n anaven a treballar a la vila, Cornellà de Terri o Banyoles.

Nosaltres, després de l'escola teníem molt de temps i ens dedicàvem a les plantes.

El Ministeri d'Agricultura ens enviava uns llibres de divulgació que parlaven dels arbres fruiters, de la poda, dels treballs del camp i ens agradava molt de posar-los en pràctica. També de tant en tant donàvem algun consell a els pagesos. Però aquests que són sorruts i no els hi agrada que de les seves coses ningú els hi ensenyi res, ens miraven tot fent la mitja rialleta com si se'n fotessin. Però segurament que quan ningú no els veia provaven de posar-lo a la pràctica.

Esperava amb il·lusió el diumenge per seurem a la terrassa i llegir el setmanari Destino.

Des de l'any 41 estàvem suscrits. Era la millor revista d'Espanya per el seu liberalisme i per la qualitat dels seus col·laboradors.

Malgrat la poca força de la corrent elèctrica, també teníem la ràdio que solíem sentir-la bé a unes hores determinades de la nit.

Aquests eren els nostres medis d'informació que'ns possaven en contacte amb el món exterior.

Per aprofitar les deixalles de la casa i les verdures de l'hort, vàrem començar criant una dotzena de gallines i amb el temps arribarem a tenirne dues centes.

A la casa que no havitàvem vàrem instal·lar-hi una granja de gallines amb material modern i amb idees també modernes. Aconseguírem tenir-hi més de dues centes gallines ponedores.

Com que éren uns animals molt ben cuidats, ens posarem en contacte amb una granja de cria i recria a on ens compraven els ous per posar-los a les incubadores. Aquests però havien d'ésser fecundats per uns bons pollastres de raça.

Vàrem comprar a una granja de Nova York pollets de raça Rhode Island. Ens els vàren enviar per avió. A l'aeroport de Barcelona i mentres esperàvem l'arribada de l'avió vàrem trobar uns amics que també esperaven l'arribada de la seva filla. Nosaltres vàrem dir-los-hi que esperàvem l'arribada de pollastres.

No ens van creure i s'ho agafaren com una broma.

Els pollets americans varen créixer i es convertiren en uns galls que gallejaven molt i anaven molt bé. Els ous com que eren fecundats per galls de raça i a més americans, ens els pagaven al doble del preu que anaven al mercat i venien a buscarlos a casa.

Al sortir de l'escola a on hi havíem passat hores al matí i a la tarda treballant, xerrant i explicant, aquest canvi d'ocupació ens produïa un descans.

Les festes de Setmana Santa, malgrat d'escaure's en els dies més bonics de la primavera no deixaven per això de tenir en el poble un aire misteriós.

Les campanes no tocaven i romanien lligades fins el dissabte de gloria. En el seu lloc hi havia les tenebres. Aquests eren uns aparatos de fusta que feien el mateix servei de les campanes però amb un so escardat i tenebrós.

La juventut deixava els balls i espectacles per passar aquets dies jugant a xapes a les eres dels masos.

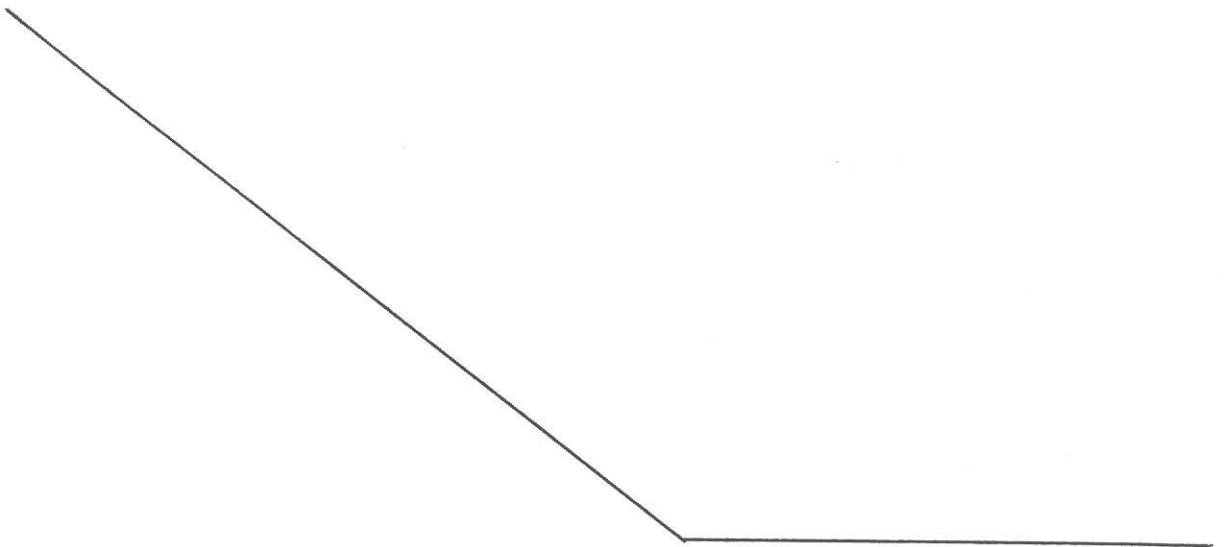
Amb aquests silenci i recolliment cada família feia mitja hora de vetlla al Monument que adornat de flors i de llum presidia l'altar major de l'església. Cadascuna hi portava un ciri guarnit de llassos i sarrells de papers retallats.

Acabada la funció el tros de ciri que no s'havia cremat se l'emportaven a casa i l'encenien els dies de tempesta perquè els hi resguardés dels llamps.

Des de el diumenge de Rams les portes foranes romanien adornades amb branques de llaurer i creus de palma beneïdes.

El rector vestit amb el roquet i l'estola, ajudat per els escolants que li portaven el cistell, passava a beneïr les masies amb el "salpas" o "salpassè" tirant un grapat de sal a les portes foranes símbol de l'incorrupció.

La mestressa sortia a rebre'ls. Els hi posava una dotzena d'ous dintre el cistell i els convidava a beure un got de garnatge i a menjar quatre galetes.

P A L O L D E R E B A R D I T

-II-

Mossèn Simon era un bon home. Havia sigut frare cartoix i per motius de salut deixà el convent. Semblava una figura de marbre, el seu cos era tan blanc com els seus cabells. Els ulls els tenia blaus d'un blau transparent, on s'hi reflectia la puraresa de la seva ànima.

Quan va sentir-se malalt va voler triar el lloc del cementiri a on hauria d'ésser soterrat en una profunditat de tres mestres. Va triar un lloc ombrívol a redós de la paret de pedra. Damunt la terra que el colgava hi va néixer aviat una catifada de flors camperoles petites, senzilles i humils com ell mateix.

El poble havia quedat sense rector i la gent desitjava que en vingués un altre i que fos jove, però aquestes coses no van a triar.

El que va venir tenia un 55 anys. Vingué acompanyat de les seves germanes. No calia que les presentés perquè a cop d'ull s'endevinava que tots havien sortit d'un mateix motllo.

Era el, que fisiològicament en diríem (amb perdó) malparit.

Va venir a l'escola a oferir-se per tot el que convingués i nosaltres vàrem correspondre de la mateixa manera.

La Rectoria és al costat de l'hostal i com totes les de poble és ampla i fresca.

El nou rector va plantar dos pins al costat de la porta, forana, perquè a l'estiu li donguessin ombra. Amb el temps es convertiren en dos gegants. Les branques arribaven fins a la taulada i els ocells hi anaven.

A la Rectoria també hi havia un hort que hi creixien una colla de pomeres i de magreners.

Ell era el fadrí estern d'una casa de pagès i sabia manejar - les eines del camp.

Aviat aquell hort que era erm i abandonat es convertí en un - camp de patates molt ufanoses.

Quan cabava les regues del patatar s'arramengava la sotana - fins a la cintura deixant al descobert unes calces de color - d'ala de mosca. Tot això ho feia arramblant-se a la paret de la tanca perquè ningú el veiés que s'havia aixecat les faldilles i evitar l'escàndol.

Tenia una consciència escrupulosa, amb una barreja de superstició i de ximpleria. Els dissabtes venia a l'escola. Jo li - vaig demanar que expliqués l'evangeli de la setmana a les nenes. Va fer-ho dues o tres vegades i s'en va cansar aviat. Llavors solament anava a la classe dels nois a xerrar de coses intrascendents amb el mestre. Amb ell lligava molt perquè ell li sabia seguir la venta. Amb mi no hi volia gaire tracte, - com que portava els llavis pintats em considerava una dona provocativa.

Una de les primeres reformes que va fer va ésser la de comprar una altra campana. En tot campanar deu haver-hi dues campanes (deia) perquè s'ha de saber fer el toc de morts, el toc de ba-teig, el toc de missa, etc.

Aquests tocs són una combinació de les dues campanes d'una manera armònica, cosa que el campaner no va saber fer mai i van acabar tocant a morts amb la grossa i a bateig amb la petita.

Al començar el mes de maig resàvem el mes de Maria a l'escola. Les nenes l'esperaven amb molta afició perquè amb això naturalment, trancaven la monotonia de cada dia.

Aixecaven un altaret damunt d'una tauleta situada a un recó de la classe. Despenjaven el quadre de la Puríssima que juntament amb el de'n Franco i el Sant Crist presidien la classe i el posaven damunt la tauleta. Als últims anys aquest quadre de la Puríssima va ésser canviat per una altra imatge lluminosa de la Verge de Lourdes que'ns va regalar una nena.

Cada dia llegia la meditació del dia una nena diferent. Quan la nena de torn havia acabat de llegir, es resaven les jaculatòries i es cantaven les Avemaries,

Abans de començar cantaven la cançó ja popular que deia:

Venid y vamos todos
con flores a porfia
con flores a Maria
que madre nuestra es... etc

El mes de Maria s'acabava amb una gran festa a l'església. Sempre procuràvem que fos un diumenge perquè poguéss anar-hi tothom.

L'església s'adornava amb moltes flors. Els veïns hi portaven els testos de geranis, de fulles verdes, d'esparragueres tendres. Els posaven de renglanera a tot lo llarg de l'altar.

Es treia l'alfombra nova de les festes anyals i s'encenien tots els llums.

Els nois estaven asseguts als bancs de la dreta de l'altar i -
les noies als bancs de la banda esquerra.

Tots anaven mudats amb el vestit dels diumenges i portaven les
sabates noves. L'església estava plena de gom a gom y per -
això s'obrien les dues protalades perquè passés l'aire.

Quan s'havien acabat les oracions del mes de Maria que el rec-
tor resava des de la trona, començaven les criatures a recitar
els versos. Ara un noi i ara una noia i així anava seguint -
fins que tots els havien dit.

Evidentment això ens portava una gran feinada per buscar les -
poesies adequades.

Pot dir-se que vàrem esgotar els toms de Mossèn Cinto del Roser
de tot l'any. Els aires del Montseny, Flors del Calvari...
etc.

La mainada té molta memòria per les coses que els agraden i -
quan en posàvem algun de repetit tot seguit deien: "Aquest ja
el vàrem dir".

Es pot dir que vàrem arribar a esgotar totes les antologies -
poètiques.

El mes de maig s'havia acabat i començaven al juny amb una al-
tra festa.

"De tard o de lluny Corpus pel juny".

Amb la festa del Corpus la mainada tornaria a disfrutar. Eren
les escoles les encarragades de fer l'altar i la catifa de -
flors a la placeta per a on havia de passar la processó amb el
Santíssim.

De bon matí, la canalla carregada amb coves i cistells comença

ven a recórrer les fondelades i els cims dels boscos buscant - les ginesteres. Quan les trobaven les despullaven de les flors dixant-los-hi els branquillons nets mirant en l'aire. Venien carregats amb tota mena de plantes i tot s'aprofitava.

Mentrestant els nois s'encarregaven d'aplanar el terra de la placeta i de dibuixar-hi amb un guix blanc de la pissarra la forma que havia de tenir la catifa.

Quan arribaven les noies l'omplenaven de fulles de les flors - combinant els colors groc de la ginesta amb el vermell de les roselles, el blau, el rosa i el verd de les fulles. Tot ple-- gat era una barreja virolada que donava una nota de color a la festa.

Després tenien cura de regar les fulles perquè el vent no se - les emportés, i embadalits i encantats devant de la seva obra la vigilàvem fins l'hora d'anar a funció.

Acabada la funció sortia la processó de l'església i les campa nes es posaven a repicar. Quatre hereus de les cases del po-- ble sostenien les quatre barres del tàlem sota del qual hi ana ven el rector amb la Custòdia.

Devant i obrint la processó unes nenes petites portaven panere tes amb fulles de roses, i les anaven tirant al camí per on ha via de passar el Santíssim. Darrera del tàlem, els homes amb atxes excesses i per últim les dones amb els rosaris a les mans.

Donaven la volta a l'era del Castell i sortien a la placeta. Posaven el Santíssim damunt de l'altar i el cor de noies canta va cançons eucarístiques. Després feien la volta i tornaven - entrar a l'església amb un gran repic de campanes.

Acabada la processó la mainada esvalotada, corrent i saltant - se'n anaven de dret a la catifa, per desfer-la. Es tiraven la ginesta els uns contra els altres desfent en pocs minuts aque lla obra que tanta cura hi havien tingut hores abans.

Al jardí de l'escola, talment semblava que s'hi hagués passat una plaga de llagostes i que s'hagués menjat les flors, les ponselles i les fulles de les plantes, de tan esmicolat que ho deixaven.

Al arribar al mes de juny els pagessos comencen d'esmoliar les eïnes per la sega. El sol crema i acaba de madurar el blat. La mainada plega de l'escola i fa la seva vida al camp, anant i vinguent portant el cistell del menjar.

Seguen quan el sol crema i fan els gabions al caient de la tarda. Després traginaran les garbes les carretes de bous o vaques que amb tota calma sortiran del camp i aniran a deixar-les a l'era. Darrera d'elles sempre hi anirà in xerric que recull les espigues que queden penjades a les plantes quan passen pels camins estrets. La flaire de palla seca i la bravada del blat madur fan que les tardes del mes d'agosto encara siguin més cauroses.

Els pagessos estan asseguts al pedrís de l'era per preparar la batuda mentre obren les primeres xindres i melons que amb el carro han portat de les feixes de saqué que són els més dolços. Abans però els han posat a dintre la galleda i amb la cúrria l'han feta baixar el pou perquè es refresquessin.

Després la mainada portarà a pasturar als camps de rostoll els ànecs i les oques perquè es mengin les espigues que han quedat i s'afartin de les cargolines que estan penjades, als brincs de les herbes seques que han quedat al marge del camp.

Cap al mes de novembre que les vetlles són llargues i els dies curts es feia la "novena a les ànimes" i venia un predicador.

La mainada ja no anava a casa seva al sortir de l'escola. Portaven el berenar i es quedaven a jugar en el pati fins l'hora de la prèdica.

Aquests dies era com si fossin de festa major perquè tothom hi anava molt content. Els homes s'afanyaven a conduir el bestiar i a entrar l'herba seca del camp per poder ser-hi. Sopaven i quan el campanor deixava anar la segona batallada, ja feia estona que estaven asseguts al pedrís de la plaça de davant de l'hostal i la feien petar els uns amb els altres, tot esperant que obrissin la portalada de l'església i l'escolanet encengués els ciris de l'altar.

Al darrera de cada un dels bancs de l'església hi havia escrit amb lletres grosses el nom de la casa perquè cada casa del poble tenia el seu banc. Nosaltres quan hi anàvem sempre trobàvem algú que ens deia: "Si volen venir al nostre banc ja hi tindran cabuda".

Es començava la funció resant el rosari. Després el rector l·legia la meditació dedicada a les ànimes del purgatori i tot seguit sortia el predicador a fer la prèdica.

Aquest predicador solia ésser un de baixet i rodanxó que els cabells començaven a blanquejar-se-li. Tenia unes galtes flonges i vermellenques. Sabia modular molt bé la veu fent uns alts i baixos molt significatius.

Quan parlava de les banaurances i de la glòria del cel, ho feia amb una veu manyagosa i tendre que moltes vegades feia sortir llàgrimes als ulls.

Això no vol pas dir que també de tant en tant no en digués alguna de fresca i llavors se sentia un riure retíngut que s'anava contagiant fins que tothom reia. Els homes deien baixet posant-se la mà a la boca perquè no els sentís: "Aquest home és collonut!".

No entenien gaire el que deia ni sabien seguir el fil del sermó però cridava molt i també els feia riure.

Després quan s'havia acabat s'obria les portalades perquè passés la gent i en sortia un tuf carregat de suor del treball i de fems de quadres que feia clucar els ulls.

L'aplec de Santa Llúcia és un dels aplecs que té més nom de totes les rodalies del poble.

Les masies llunyanes i els petits poblets de la comarca esperen el dia de Santa Llúcia com si fos un dia de feste major i van a l'església de Palol a on hi ha la relíquia de la santa - perquè els hi ensenyi els ulls amb ella i així els guardi de la ceguera i del mal d'ulls.

El reliquiari a on hi ha la relíquia està guardat a dintre - d'una creu de plata molt antiga i treballada amb uns angelets que rodegen el reliquiari i d'altres filigranes. El braç principal de la creu acaba en una punxa. Dintre del reliquiari - s'hi veu una cosa negrosa que no se sap si és un tros de ves- tit o un os del dit petit de Santa Llúcia.

Santa Llúcia s'escau el dia 13 de desembre: aquests dies són - curts i tristos. Els matins, els raigs de sol no tenen força per trencar la crosta de la calitja i boirina que baixa de les muntanyes. El dia no s'aixeca fins be^m entrada la migdiada. Per això diu el dit: "Per Santa Llúcia un pas de puça i per Na dal un pas de pardal".

Quan tot just comença a lluquejar el dia arriben els turrónaires i fan un gran xivarri, remanant fustes i caixes: gairabé - ho fan tot a les palpentes. L'hostaler els hi deixa una taula llarga de les que tenen en el menjador de les festes i ells - la cobreixen amb unes estovalles blanques. Al damunt hi posen tota classe de turrons embolicats amb papers llampants, menys els d'avellana i mel que porten una galeta blanca i pa d'àngel i els de neu que són tallats amb barres estretes i són d'una - gran blancor. Hi ha uns pots de vidre plens de níssos de colors i tota classe de xutxeries per la mainada, que hi queden encan

tats i vulgues o no vulgues els pares els n'hi han de comprar.

També arriba l'home de la Virolla i la mainada per una pesseta la far girar. Cada vegada que tiren treuen una neula per poder guanyar-ne moltes més segons el número on es pari l'agulla. Són poden arribar a guanyar unes 45 o més. S'han llogat uns músics que a les deu tocaran i cantaran a l'església l'ofici de Pius X. A la placeta davant de l'hostal s'hi aixeca un tablado pels músics que al sortir de l'església després de l'ofici, tocaran una petita peça de concert i una sardana. D'aquesta sardana són diu la sardana del vermut, perquè es balla abans de dinar.

No cal dir que tot el poble està de festa. Les noies casades estrenen l'abric i els vailets la gorra d'hivern i la bufanda.

El barber del poble s'ha passat la vetlla esquilant el clatell de les criatures i afeitant la barba dels vells. Després aquests es mudaran i treuran del guarda-robes el vestit del dia en que varen casar-se per anar a l'ofici a escoltar els músics i deixaran un tuf de naftalina-canfor que l'aire escamparà per tot el camí.

De tots els trencants i dels camins i corriols es veuen arribar colles d'homes, de dones, de joventut i de canalla. Porten els ciris de les promences i també el cistell amb la teca. La beguda la compraran a l'hostal i els postres al turronaire.

Acabat l'ofici i el concert buscaran un lloc assolellat a recer d'un marge i cadascun amb la seva colla s'asseuran al mig de l'herbassa o s'ajocaran sota una figuera per poder-la fer petar els uns amb els altres mentres es mengen el rostit de la cassola i enceten les llangonisses i els lloms. També hi ha gent vella que busca l'escalfor de l'hostal i l'hostalera els

hi donarà un plat d'escudella i carn d'olla calenta que arrau-
lits se la mengeran tot escalfant-se a la vora del foc de la -
llar.

A l'església després de la funció començaran a senyar els ulls.
Ho faran cada mitja hora si hi ha gent que no esperi.

El rector, vestit amb el roquet i l'estola i acompanyat de l' -
l'escolanet que porta la bacina a les mans, agafa la creu de -
la relíquia y comença de senyar els ulls de tots els pelegrins
que agenollats uns al costat dels altres s'han posat a tota la
llargada dels graons de l'altar.

Aquest dia posen la imatge de Santa Llúcia a la presidència -
de l'altar major. Es una imatge feta a l'escola d'Olot, d'uns
colors llampants i lluents, porta un plat agafat amb les dues
mans a on hi ha els dos ulls de la Santa, que varen treuré'le-
hi quan la varen martiritzar.

Devant d'ella s'han encès els ciris a les promences que - - -
il.luminen tota la nau de l'església.

Era ja tradicional que el dia de Santa Llúcia no es podia co-
sir, llegir, escripture ni fer cap feina a la que s'hagués de -
fixar molt la vista.

Referent a l'aplec s'explica una rondalla molt antiga que ha -
anat passant de boca en boca de la gent i que el pas del temps
tal volta l'hagi transformat:

"Hi havia un guerrer servidor del Castell de Palol que portava
molta mala vida. Era un home escandalós, perdut i que li agra
va molt de contemplar coses deshonestes fent molt mal us de la
vista.

Un dia en plan de mofa va agenollar-se davant Santa Llúcia per
què li senyessin els ulls amb la relíquia. Diuen que la Creu
de la relíquia es tombà i li buidà els ulls.

La feina de l'escola m'era molt agradable i això era degut a que tenia la gran seguretat de que no hauria de tornar a córrer món pels pobles. Per altra banda ens férem la idea de passar-hi molts anys per tal d'agrupar punts i poder-nos traslladar a Girona, que era la nostra meta final. També m'havia ajuntat amb el marit i tenia la meva pròpia casa que'm feia molta il.lusió.

A l'escola treballava bé. Hi havia poques criatures i aquestes eren manyagoses, dòcils i molt voluntarioses. Eren mainada de pagès que havien nascut amb la calma del camp i en la sensor dels boscos. No coneixien altra cosa que l'escola i tot lo d'ella els hi agradava.

Tenien una memòria verge que retenia tot lo que se'ls explicava i una imaginació pot ésser limitada però que donaven un gran rendiment. Eren observadors i sabien descriure amb els minços detalls la soca d'un arbre, el bec d'un animal o la pigmentació d'un rovelló.

El Ministeri d'Educació enviava unes capses amb llibres que ens portava el carter. Eren unes biblioteques volants. Un cop llegits els retornavem per esperar-ne d'altres. D'aquests llibres cada nena n'escullia un i se l'emportava a casa per llegir-lo. Eren llibres de poesies, novel.les, treballs de geografia o d'història, etc... tot els hi agradaven.

No eren llibres vistosos amb colors llampants i plens de dibuixos com per exemple els "còmics" d'avui, que la criatura perd la lletra i es distreu amb els dibuixos. Eren uns llibres sense pretencions que l'única cosa que interessava era el seu contingut i que generalment estava escrit amb lletra menuda i apretada que per llegir-ho una criatura havia de tenir una gran força de voluntat. Doncs, ells tenien aquesta força i disfrutaven explicant l'argument d'una novel.la o bé recitant poesia que els havia plagut i l'havien estudiat de memòria.

Jo tenia ja experiència amb tractar mainada i havia adoptat com a llibre la lectura "l'Estrella" de l'inspector Junquera.

Era un llibre per ensenyar a llegir i escriure al mateix temps i m'havia donat bons resultats a totes les escoles.

Els grans passaven l'Enciclopèdia. Vaig adoptar la de'n Dalmau Carles, mes aviat per companyonia perquè l'autor havia sigut - un gran mestre gironí. Encara que totes les enciclopèdies més o menys eren iguals amb al mateix contingut. Podien augmentar de volum agrupant els tres cursos. Les de'n Dalmau tenian separats el 1er, 2on i el 3er grau.

Les enciclopèdies eren uns llibres àrids, amb lletra petita, - apretada i moltes vegades borrosa.

Però malgrat això la mainada de Palol s'estimava els seus llibres, els cuidava posant-los-hi coberts i tinguent cura de no embrutarlos perquè sabien que aquells llibres haurien de servir pels seus altres germans i que quan plegarien de l'escola els guardarien al bagul dels records. Perquè quan serien grans de tant en tant els obririen amb nostàlgia recordant la seva - infantesa...

Tantost ja havia passat el temps de trasllats, d'angunies i - d'inseguretats. Ara tenia una plaça segura guanyada per unes oposicions i estava tranquil·la. M'havia ajuntat amb el meu - marit i em feia il·lusió d'arreglar la nostra casa i fer-la - cada dia mes agradable i comfortable. Ambdós hauriem de - passar-hi molts anys, no solament per reposar i estar quiets - sinó per guanyar punts, per tal de poder un altre dia traslladar-nos a Girona. De vell antuvi vàrem saber adaptar-nos i - identificar-nos amb els mateixos pagesos. Tot lo d'ells ens - interessava. Puc dir que la meva joventut no havia vist altre cosa que l'esplendor de la natura i l'estimava amb totes - les seves manifestacions. Per això disfrutava podant els arbres - fruiters, cavant la terra de les flors o regant les tomateres de l'hort. Anant al bosc a buscar revellons de sota la molsa humida o baixant a les fondalades per aixecar la pinassa a on s'hi amagaven clapades de rusinyols, ous de reig i pinatells.

El goig d'arribar a casa amb la cistella plena, de netejar-los i fer-los a la brasa amb una picada d'all i julivert, era una de les compensacions més grans que ens donava la nostra vida - camperola.

Els dies curts d'hivern quan s'aixecava el dia sortia a la terrassa, l'aire fred i net m'acariciava la cara i respirava les sentros que'm portava de la terra de l'arbreix, de l'aigua del vent. La pau i silenci del camp em tonificava.

Coneixia i veia els moviments de la natura.

Aviat aquells arbres despallats i esquelètics de l'hivern, s'adreçaven i plen de vida tornaven a florir. Amb aquest moviment tot el paisatge augmentava de volum. Creixia l'herbasseguer i el fullatge de les matarrades dels marges tornaven a tapar els camins estrets. Els sembrats verdejaven i tot semblava despertar-se sota d'un cel blau i rialler.

Els pagesos demanaven pluja. L'aigua que havia de desfer les terrosses del rostoll i amorosir la terra no arribava.

S'havien passat alguns anys que la pluja es feia esperar. Els pous i les basses quedaven buits i havien de portar el bestiar a abeurar-se al riu Revardit.

El nostre pou era dels més abundosos, doncs els més vells del poble deien que no l'havien vist mai sec.

El pagès ja per naturalesa és pessimista i sempre li sembla que no podrà salvar l'anyada i això és natural ja que la tenen tot l'any exposada a l'intempèrie del temps. Sovint es diu: - "No diguis blat que no sigui al sac i encara ben lligat".

En el camp tot és promesa. Per això el pagès és creien i confia en la Providència. Aixeca els ulls al cel però també els -

baixa amb l'esperança de poder ficar al sac la collita de l'any.

Els anys que hi havia secada es feien pregàries per demanar la pluja. En aquestes, no hi faltava mai ningú del poble, quan menys cada casa hi tenia el seu representant.

La procesó sortia de l'església quan tot just despuntava el dia i les herbes dels camins encara eren molles de rosada.

Devant hi anava l'escolanet amb la Creu acompanyant d'altres escolanets tots amb el roquet blanc de puntes almidonades. El rector vestit amb l'alba i l'estola anava resant el Trisagi i el poble contesta i canta: "Sant, Sant, Senyor Déu dels Exèrcits".

S'arribava fins a la Creu de Terma que hi ha a l'entrada del poble i es tornava a girar.

Els pagesos que venien de les masies llunyanes solien portar el paraigües per si la deixava caure abans d'entrar a l'església.

El pagés lluita amb la natura. Gairabé no sap mai el que vol. Perquè lo que va bé per una cosa va malament per l'altra.

Moltes vegades després d'una bona ploguda els hi solia preguntar:

"Ha anat molt bé aquesta pluja, oi! "

"No, no ho creguï pas. Ens ha ajugat el blat. Ara convindria una bona tramontanada".

Quan arriba la tramontanada tots reneguen perquè els hi ha fet caure la fruita verda i els hi aixafa les tomateres.

"Ara convindria un bon sol" -diuen- però quan arriba el sol els hi crema els brots tendres i els hi resseca la terra.

Aquesta insatisfacció és d'una lluita constant. El pagés encorbat sobre la terra s'ha passat hores i dies treballant de sol a sol i ha de contemplar moltes vegades que el seu esforç es destrueix per una pedragada que en deu minuts no li deixa ni rastre.

Els diumenges en sortir de missa, la gent es queda a la placeta per xerrar els uns amb els altres. Era l'únic dia de la setmana que tots es podien veure. Els homes entraven a l'hostal a veure un got de vi i a jugar el truc o al subastat. Les dones hi compraven xuxeries per la mainada i la xocolata dels berenars.

A nosaltres ens deien:

"Aviam si pujaran aquesta tarda. Els hi agradarà perquè en tenim de petits. Ahir la truja va garrinar i ens va portar 15 garrins. Pugin a veure'ls".

Les tardes dels diumenges les dedicàvem, sobretot a les primeries d'ésser-hi, a visitar les masias. Tot passejant pel bosc i entretinguts a buscar espàrrecs o bolets ens arribàvem a la masia de torn.

Abans d'entrar a l'era, el lladruc del gos ja ens havia anunciat i al obrir la portallera les oques estiraven el coll més llarg de lo que el tenien, obrien les ales i el bec i corrien a bordar-nos. Devant d'aquest xivarri sortia la mestressa i tot tirant-los-hi un grapat de grans de blat de moro les cridava:

"liues, liues, liues" i les oques ens deixaven i corrien darreta del gra.

Els pagesos tenen un llenguatge especial pels animals i aquest l'entenen.

Després ens feien seure a la vora del foc i posaven a la taula una capsa de galetes i una ampolla de garnatxa.

"Mengin, mengin" anavent dient, mentre ens omplenaven el got.

Nosaltres, asseguts a l'escó mirant les flames del foc i els espetecs de les branques de pi, escoltàvem a la mestressa que'ns explicava l'aconteixement de la garrinada de la truja.

"Pobre bèstia. Mirin a la tarda li vàrem canviar el jaç amb la palla neta i encara no ens n'haviem ateleiat, ja tenia els menuts".

El pagés estima molt els animals, no solament pel rendiment que els hi produïex la seva venda o el seu treball, sinó també per sentimentalisme considerant-los moltes vegades com a membres de la família.

Fan carícies manyagoses al cavall, a l'euga, al bou, la vaca... Els alimenta bé, els cuida quan tenen alguna malura i alguna vegada tot acariciant-los els hi allarguen alguna llaminadura.

Seguint a la mestressa vàrem entrar a la cort de la truja. Aquesta estava dreta llepant els seus fillets sense descuidar-se'n cap. Li varen canviar el jaç de palla per una altra de més neta i l'animal s'hí va jeure.

La truja ajeguda era una mole de carn blanquinosa d'una lluentor greixosa. Els garrins corregueren arrapar-se-li a les metes. Cadascun mama de la seva pròpia meta, no la canvien mai per una altra ni tampoc s'equivoquen. La truja mirava amb tendresa els seus menuts i anava aixamplant el seu cos perquè tots poguessin ésser-hi.

En aquell temps, les corts de bestiar de pagés estaven plenes de teranyines (dic aquell temps perquè ara és diferent). Aquestes teranyines les conservaven i no les treien perquè s'hí entanxaven les mosques que tormentaven als animals i també s'hí

enganxava la pols de la palla i de l'herbei sec.

Abans de marxar ens omplenaven de pebrots i bitxos la bossa - que portàvem i ens acomiadàvem fins un altra dia.

Els diumenges la segona missa la deien a les 8 del matí i se'n sortia gairabé a les 10,30. Era una missa molt llarga i la gent se'n quexava.

A l'església tothom seia en els seus propis bancs i carregats de paciència i de bona fe, esperaven el moment que el rector posaria punt final en els seus sermons que no sabia acabar mai.

Després de llegir i explicar l'evangeli, feia el seu sermó particular i per acabar feia el comentari de tot lo que aquell dia havia sentit en el confesionari.

Ajuntava les mans en actitud de prega-déus i tot manyagant el dit petit de la mà esquerra començava aixís:

"N'hi ha que enlloc d'anar a funció se'n va al cina...
N'hi ha que s'adormen resant les tres parts de rosari...
N'hi ha que fan morros als vells que tenen a casa...
N'hi ha que esbandeixen la bugada els diumenges..."

La gent que ho escoltava començava de mirar-se els uns els altres i de vegades totes aquestes mirades anaven dirigides a una mateixa persona.

Per això amb el rector, la gent ja no volia confessar-s'hi.

Quan ell se'n va ateleiar, va fer venir un "padre" per les festes anysals perquè confessés a tothom.

Aquest padre també venia a l'escola i feia un sermó a la mainada. També els hi ensenyava la manera de fer l'examen de cons-

ciència.

Després els confessava a l'església, primer els nois i després les noies.

Les festes que es feien en el poble sempre estaven relacionades amb l'església. Com els aplecs, les festes majors, la festa del Roser, les festes anyals, les commemoracions, etc. Nosaltres hi col·laboràvem sempre i moltes vegades anàvem al davant.

Per tal de donar més solemnitat aquestes festes vàrem organitzar, amb penes i treballs, un coro de noies cantaires. Això no va ésser cosa fàcil. Haguérem de fer una selecció de les noies que tenien millor veu i millor oïda. No disposàvem de cap instrument musical. Mes endavant compràrem una senzilla armònica per començar a donar el to de veu.

Els matins dels diumenges venien les noies a assajarlo a l'escola dels nois i el mestre era el seu director. Ensenyar a cantar en aquestes condicions era qüestió de molta voluntat i de repetir i tornar a repetir sense perdre la paciència.

Els cantaires no sabien solfa però mirant i tornant a mirar amb el temps sapigueren interpretar les notes. Sabien quan s'havia d'aixecar o baixar la veu que ja era gran cosa.

De solfeig solament en sabia el director que, a més, tenia molt bona veu, bona oïda i bona disposició. D'aquesta manera, aprengheren a cantar gairabé d'una manera perfecta i a viva veu la missa de Pius X.

El dia de Pasqua va ésser el dia que el cor "debutà" a l'església cantant l'ofici. Els cantaires estaven una mica nerviosos com sol passar a tots els "debuts".

Hi havia l'església molt il·luminada i plena a rebotir.

Començaren a cantar les veus fines i atiplades de les noies - amb una gran seguretat.

Instintivament tothom girà el cap guaitant al cor d'on sortien les veus i fins i tot semblava que el rector des de l'altar - perdia el fil de les cerimònies, de tant embadalit com estava.

No cal dir que varen tenir un gran èxit. Els vells del poble deien que no havien sentit mai un ofici com aquell. Tenien el tarannà de que l'ofici cantat era patrimoni dels músics de la festa major i no es treien del cap que noietes del poble també ho poguessin cantar.

Varen correr les veus de l'èxit per tots el pobles i poblets - de les rodalies i l'església de Palol amb el seu cor i el seu director va augmentar de categoria.

No cal dir que per donar més solemnitat i relleu a l'església es cantava l'ofici a totes les festes anyals.

Les noies del cor no deixaren mai de fer els seus assaigs i de perfeccionar-se. Més endavant es va creure convenient que per donar més volum ajuntar-hi veus d'homes per tal de fer els - baixos i cantar a dues veus.

Una colla de jovenets del poble s'ajuntaren per poder participar-hi. D'entre ells n'hi havia un que sabia més o menys sol feig, entonava bé i feia seguir els altres.

La missa de Pius X, cantada a dues veus dintre la petita i recollida església de Palol li donava una gran solemnitat.

Els nois i les noies venien cada diumenge a l'escola a fer els seus assaigs.

Cantaven i no es cansaven de cantar, els agradava, tenien els - seus estímuls i volien perfeccionar-se.

Vingué un dia que el rector no els hi digué per cantar l'ofici a l'església. Arribaren les festes i ell una excusa o altra - trobava perquè no es cantés. Aixís passaren anys sense cantar-se l'ofici a l'església. Malgrat això, nois i noies continuaren els seus assaig. Cantant s'aixamplen els pulmons, es tonifica l'esperit i es dona glòria a Déu -els hi deiem- i ells no deixaren de venir.

El rector era un home que li agradava de fer la guitza a tothom. Et segava l'herbe a sota els peus, ensenyava unes dents llargues i grogues com les tecles d'un piano arrovellat i llavors et - deia qualsevol ximpleria.

No es va sapiguer mai el perquè de la seva actitud. La gent - del poble feia els seus raonaments i n'hi havia que deien:

"Serà que l'haver ajuntat nois i noies en el cor de l'església ho ha trobat una cosa pecaminosa?"

"Serà gelosia... de veure que ens agrada mes escoltar els cants de la nostra juventut que no pas els seus sermons?".

Sigui com sigui l'ofici no es cantà més a l'església. Tantost la gent els hi hauria agradat que els hi hagués donat alguna - explicació. Tenia un neurotic caràcter, no sabia el que volia. Ell era l'amo i va dir prou. Segurament que si se li hagués - preguntat el per què, hauria contestat com les criatures: "Per que sí".

El temps que tot ho borra, va fer també que se'ns borres el re cord dels cants i l'església a xic a xic va tornar a la rutina i solitud de sempre.

De tant en tant el rector feia alguna visita a l'escola per xe

rrar de tonterias i de coses intrascendents. En una d'aques--tes xerrades, en Josep, el mestre, li explicà que aviat seria una realitat això d'anar a la lluna. "S'adelanten molt les investigacions i no trigaran gaire d'arribar-hi" -li deia-.

L'home quedà immòbil sentint aquestes paraules. No s'atreví a fer el nom del pare per esquivar aquella heretgia que acabava de sentir, però va quedar vermell fins a les orelles i tot con--gestionat per la sang que li cremava la cara va dir:

"D'això jo no vull parlar".

Es va aixecar i ens vàrem acomiadar.

Una altra de les manifestacions relegioses que l'escola portà a terme fou la visita de la Mare de Déu de Fàtima. Aquesta -imatge de la Mare de Déu es dedicava a visitar tots el pobles de la província.

Recordo la seva arribada a la capital de Girona. Va ésser -apoteósica. La plaça Marquès de Camps estava abarrotada de -gent esperant la seva arribada i quan la imatge vinguent de la carretera de Barcelona va fer la seva aparició a la plaça, es va desencadenar un histerisme col·lectiu de crits i braços en -l'aire tot fent voleïar mocadors blancs i cantant Ave, Ave, Ave Maria...

La visita d'aquesta imatge també fou anunciada a Palol. Això sempre es feia amb uns quants dies d'anticipació per tal de -que el poble podés engalanar-se. Entre els poblets de la co--marca solia haver-hi una mica de rivalitat per veure quins se--rien els més bonics. Naturalment, el rector ens ho va deixar a les nostres mans.

Vàrem projectar, dibuïxar, adornar, pintar tres arcs de triomf

a la carretera del poble.

A la tarda quan la mainada havia deixat l'escola, baixaven de les masies llunyanes i properes colles de joventut nois i noies que venien a ajudar-nos. De vegades també s'hi deixava caure algun vell que li agradava de passar la vetlla entretingut.

La classe es va convertir en un taller. Uns dibuixaven les roses, d'altres plegaven el paper, d'altres les retallaven i d'altres les enganxaven en els cordils. Tot això es feia amb il·lusió, amb ordre i alegria.

Vàrem engalanar el poble d'una forma espatarrant. De la torre alta del Castell en baixaven unes trenta tres guirnaldes (els anys de Jesucrist) de roses blanques que anaven enganxant-se a la tanca del camí. Un entreteixit de roses cobria el sotaportes de l'església i uns arcs d'esparragueres verdes bordejaven les borerres de l'era i dels camins que baixaven a la placeta.

La Mare de Déu entrà a la carretera del poble a on ja hi havia darrera de l'arc la gent esperant per cantar, aplaudir i fer voleiar en l'aire el mocador blanc.

Aquesta imatge de la Verge anava damunt d'un tronc de fusta aguantat per quatre capellans i en els peus de la imatge revolotejaven una colla de colomets blancs que no la deixaven mai.

La Mare de Déu entrà a l'església juntament amb tot el poble. Allà fou complimentada pel rector que des de la trona li donà la benvinguda. Es resaren dues parts dels rosari i després de cantar Ave, Ave, Maria, la imatge emprengué altra vegada el seu viatge dirigint-se a un altre poble veí. Tothom anà acompanyant-la passant pels corriols i camins del mig del bosc amb dues fileres formant processó fins arribar al poble de torn. Durant aquest trajecte, que era llarguíssim, s'anaven resant parts de rosaris i quan s'acabaven els misteris de goig es començaven els de dolor i després els de glòria i es tornaven a repetir fins arribar a l'església del poble veí.

Jo portava el cap una mantellina antiga d'aquelles que se'n diuen pollitas; havia sigut de la meua mare i me l'estimava molt. Tenia la forma de triangle i voltada d'unes ondes rodones. Doncs, quan me'n vaig ateleiar jo l'havia perduda segurament deguè quedar penjada amb alguna mata d'argelada o de llençisca dels conriols estrets que passàvem. Per entrar a l'església vaig haver de posar-me un mocador blanc al cap en substitució de la mantellina. Un cop passades aquestes dates, la mainada com sempre li queda la il·lusió de desfer tot allò que amb tanta cura havia portat a terme. La canalla disfruta dues vegades: desfent i fent.

Amontegaren un gran feix de papers blancs d'esparregueres seques, de cordills, de cartrons i fustes... Tot això va ésser cremat en el pati de l'escola amb una gran gatzara de petits i de grans que corrien i saltaven veient convertir-se en cendra tot allò que tanta glòria havia donat.

La Mare de Déu de Fàtima ens deixá el record d'una capelleta de fusta molt ben treballada que's tencava i s'obria. Dintre hi havia la imatge de la Verge, una guardiola per tirar-hi les almoines i un llibret d'oracions.

Aquesta visita durava una setmana i cada dia se li resava les oracions del llibret. N'hi havia una d'especial per l'arribada i una altra per la despedida. També s'encenia un llum de xinxeta o de mariposa.

Després se la portava a la casa de torn i així anava voltant per totes les cases del poble.

Malgrat les poques criatures que tenia a la classe, aquesta però, no deixava d'ésser una escola unitària amb tots els seus inconvenients.

Venien criatures de totes les edats i ens véiem obligats tan - el mestre com jo a fer tres o quatre seccions dintre la classe. Havíem de tenir pàrvuls, 1er, 2on, 3er i 4rt grau. No feia - gaire que havia sortir al B.O.E. el certificat d'estudis primaris que havien de tenir totes les criatures al plegar l'escola i que per mitjà d'ell podien ésser admesos en qualsevol treball. Per obtenir-lo l'alumne havia de fer un exàmen sobre uns coneixements que ja venien exposats en uns qüestionaris oficials.

Davant d'això vàrem determinar amb el mestre d'ajuntar les - criatures i fer una petita graduació. Ell es quedaria amb els graus més grans i jo amb els graus més petits. D'aquesta manera es podria atendre millor les disposicions que havien sortit en el B.O.E. i seria una millora pels alumnes i també pels - mestres.

Així és que sense encomenar-nos ni a Déu ni al diable (com sol dir-se) vàrem posar a terme la coeducació, graduant amb dues - classes.

Vàrem passar uns quants mesos fent-ho així i l'ensenyament millorava i tothom estava content.

Al cap d'un temps tinguérem una visita d'inspecció. No cal - dir que l'inspector veia la nostra bona intenció i ganes de - millorar amb aquesta reforma.

Ens va fer la pregunta obligada. Amb quina llengua parles a - les criatures. Vaig contestar-li: "els llibres d'estudi i la lectura tots són castellans però quan jo els hi faig alguna explicació i vull que m'entenguin la faig amb català". Ell contestà: "No olviden que el castellano es la lengua oficial".

Abans de marxar però, va voler reunir el consell local d'ensenyament. Tots els seus membres eren a treballar el camp i solament va poder-hi assistir el rector.

Es va parlar de la reforma que havíem fet a l'escola i l'inspector digué:

"En principi està bé, doncs, hi ha una regla pedagògica que diu: Allà a on hi hagi dos mestres es pot fer una graduació. Però l'última paraula la tindrà el senyor rector".

Doncs el senyor rector diguè: "No".

Perquè digué "no"? Doncs, perquè sí.

No volia que els nois a la classe veiessin a les noies.

"I doncs, quan van a Doctrina?" (vaig preguntar-li).

"Es diferent (respongué) allà estan dintre l'església".

A nosaltres l'actitud del rector no ens va estranyar perquè ja coneixíem el seu tarannà. Però la covardia de l'inspector si que ens va deixar parats. Ens el vàrem mirar i aquest fent un moviment d'espatlles, ens digué que no hi podia fer res i que s'havia de respectar la voluntat del rector. Continuant amb les espatlles arronçades ens va allargar la mà i s'acomia-dà.

L'endemà vàrem tornar a separar els nois de les noies i cadascun tornà a la seva classe.

Tantost, com a pertot arreu, també arribà aquí la moda de les "Conferències" o classes de repàs. Nosaltres, per principis, no n'haviem fet mai a cap escola. Els pares ens varen demanar per favor, si volíem fer-ne pels nois que ja havien deixat l'escola i estalviar-los l'amoïno d'agafar cada dia el cotxe de línia per anar a Banyoles.

A l'últim determinàrem de fer unes classes especials de comptabilitat. Com per exemple: portar un llibre de comtes, fer al-

gun "asiento", fer alguna factura, etc... I, sobretot, mecanografia. D'això se'n deia Comerç.

Com he dit ja, moltes vegades amb aquesta mainada s'hi podia treballar bé, perquè eren voluntariosos i intel·ligents i varen donar molt bons resultats.

Aquests coneixements els hi serviren per col·locar-se a les oficines de fàbriques o d'algun magatzem.

Vàrem comprar una màquina de escriure de segona mà, molt forta i ferrenya que resistia els cops de teclat de les criatures que practicaven gairabé tot el dia, aconseguint a fer dues-centes pulsacions per minut. Tots trobaren col·locació.

La festa major del poble era per Sant Miquel, el dia 27 de setembre.

Aquests dies encara el vent feia voleiar el boll de les garbellades de faves, fesols i fasoles que es feien a l'era de les masies. Els dies començaven d'ésser curts i la rosada dels matins mollava l'herbassegar dels camps i camins.

Els anys plujosos per aquestes diades es trobaven les primeres clapades de russinyols i d'ous de reig a les fondalades humides.

Es matava el xai que tot l'estiu la mainada de la casa havia portat a pasturar a les prades i les oques que s'havien afartat en els camps de rostoll, després de la sega, d'espigues trinxades de blat, de cargolines i de tota mena d'animalets.

A les cases grans es llogava una cuinera que els hi feia rostit, el platillo amb bolets i l'entrant. Per acompanyar l'amanit, s'encetava el bisbe, aquella botifarra feta amb la llengua

del porc i de carn magre.

Es convidava a tota la parantela i s'anava a l'ofici a sentir els músics.

A la tarda es ballaven sardanes a la plaça. Aquestes eren puntejades i saltades pels més vells del poble que aquest dia se sentien joves i eufòrics després d'haver fet una bona digestió.

L'endemà a la tarda després de la funció els homes agenollats davant l'altar canten els goigs de Sant Miquel amb una cantarella d'una música molt primitiva.

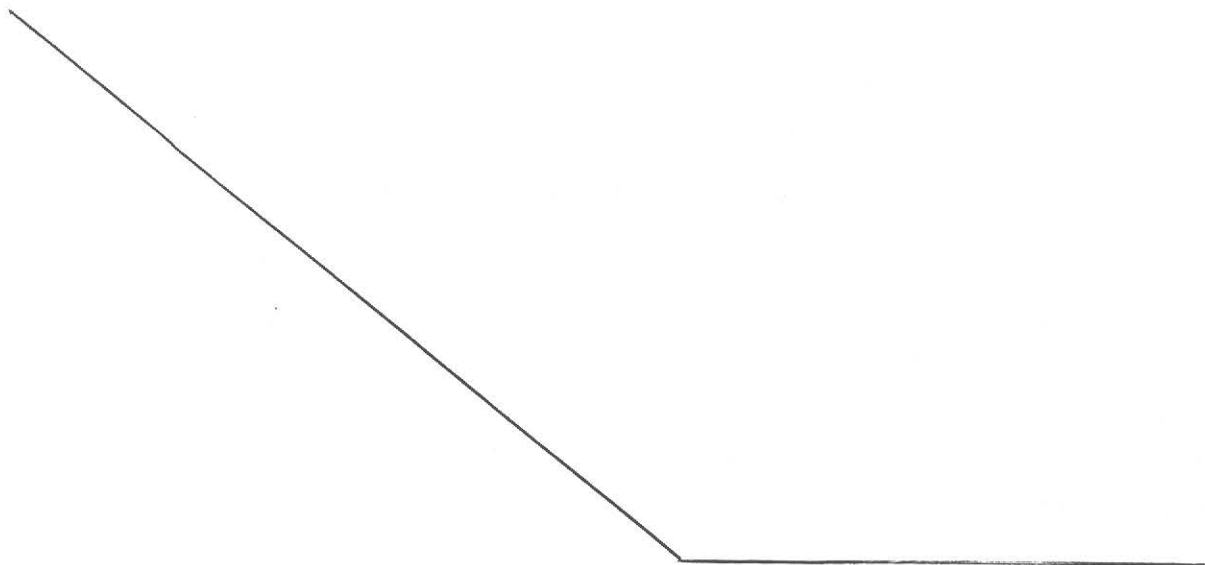
La festa s'havia acabat, i a l'escola es començava el nou curs. Després d'un llarg estiu la mainada ja tenia ganes de tornar-se a veure per jugar tots plegats en el pati i començar d'obrir els llibres nous. Vivien amb il·lusió d'entrenar una cartera. A dintre hi porten el llapis, la llibreta i la goma que la mare els hi havia comprat al mercat.

S'asseuran a les mateixes taules al costat de l'amic de l'any passat i tornaran a trobar el seu món, un món limitat, però ple de satisfaccions innocents i senzilles.

A fora al patí comencen a groguejar les fulles dels arbres i les orenetes preparen la seva marxa agrumides i fent petar les ales per enfilejar-se en els fils elèctrics. Després quan ja hi seran tottes, aixecaran el vol i es perderan dintre la immensitat d'un cel gris.

El nostre contacte directe amb la vida del camp feia que el moviment de les quatre estacions de l'any el sentíssim i el veiéssim amb més intensitat.

Aquestes transformacions se'ns presentaven cada vegada davant dels nostres ulls com una nova decoració. La natura es renova constantment, no hi ha res que mori, tot torna a reviure. Es l'obra d'un Déu. Per això estimant la natura s'estima a Déu.

P A L O L D E R E B A R D I T

-III-

Formen part de l'ajuntament de Palol, Riedellots de la Creu i la Mota.

La Mota és un petit veïnat que està entre mig d'unes muntanyes altes, cobertes d'una vegetació d'alzines, roures, pins i també algun castanyer.

De dintre de la boscúria dels arbres en surt a poc a poc el fum lent de les carboneres que gairabé eremen tot l'any i pels camins fangosos es troben els carros carregats dels sarrions de carbó que baixen fins a trobar la carretera general.

Aquest veïnat el formen unes poques masies amagades en el bosc i una ermita de pedra mig arrunada que l'eura acaba de cobrir.

Cap a la part més alta s'albira casi tota la comarca del Gironès. Es veu la catedral i Sant Félix i la vall de Sant Daniel.

Els bosquetants coneixen molt bé els seus viaranys i corriols i andorrials i -diuen- que seguint-los hom pot arribar fins a França.

De fet, això explica el perquè durant algun temps uns homes armats vinguts de França visquessin amagats en els seus cataus dintre l'espesura del bosc. Aquests homes se'ls anomenava "maquis". Quan la gana els feia sortir a buscar menjar arribaven fins a les masies per proveir de teca.

Eren uns guerrillers d'ideologia anti-franquista que s'infil--traven a Espanya.

La bonhomia acollidora dels pagessos, va fer que, entre ells, creixés la simpatia i els ajudaven. Tanmateix desconeixien - les seves intencions, no sabien qui eren, ni de on venien.

Altrament això no els preocupava. Sabien que eren uns necessi-- tats i els ajudaven, donat-los menjar.

Feia temps que aquests homes rondajaven per les muntanyes. No saltres també els veiérem passar alguna vegada per davant de - la casa. Creiem però que eren carboners o llenyetaires que - solen fer vida en el bosc. La guàrdia civil vingué a l'escola a fer preguntes a la mainada i aquests, esberats davant la pre-- sència dels guàrdies no obriren la boca. Fins que, un dia, co-- mençaren a remenar pel bosc, demanant per aquesta gent, i - aviat una colla de trets d'ametralladora trencà la pau i el si-- lenci de la nit. Tothom tenia pànic i basarda. Quan fosqueja-- va ja es formaven les portes amb barra-lleves i forrellacas.

S'armà una breu guerra d'escamots entre els "maquis" i els -- guàrdies que ens tenian a tots espantats. Aquells estaven pa-- rapetats a dintre d'una cort de vaques des d'on tiraven contra els guàrdies civils. Entre ells n'hi havia un de famós que li deien el "Sabater". Aquest home l'havien agafat moltes vega-- des els civils però, davant dels seus propis nassos se'ls hi - escapava. Era d'una gran agilitat i el bosc formava part de - la seva existència. Coneixia tots els paranys i amagatalls - que hi podien haver.

Aquesta vegada el varen ferir, però també se'ls hi escapà ti-- rant-se deltabaix d'un barranc. Caminant tota la nit arribà - fins a l'estació de Girona, pujà en un tren de càrrega i en sen-- yant la pistola al maquinista el va fer parar en el lloc a on volgué baixar.

L'endemà els diaris portaven la nova de la seva mort, produïda per un tiroteig entre ell i guàrdies en un poblet de la costa.

Els de la cort continuaven disparant fins que s'els hi acabaren les bales. Llavors entraren els guàrdies i els afusellaren a tots.

L'endemà sota un sol esmorteït que no tenia força per atrencar la boirina de la matinada, baixava pels camins enfangats de la Mota, el carro de la Masia carregat amb els cossos morts i embolicats amb mantes dels quatre desgraciats joves. Segurament els devien portar al cementiri o al metge o al jutjat pels tràmits legals.

L'estampa d'aquesta tragèdia va quedar gravada durant una colla de temps a la memòria dels pacífics pagesos. Els que la palpaven a dintre de casa seva mateix, abandonaren la masia per buscar-ne una altra i borrar els moments d'angúnia que els hi havia tocat viure.

Jo coneixia poc els paratges de la Mota. Una o dues vegades hi havia anat a buscar "Múrgoles". Aquest són uns bolets de forma punxeguda, negrossos i foradats que solen néixer a la terra flonja i negrossa que deixen les carboneres un cop tret el carbó. Son boníssims. El seu gust és semblant a la carn. Hi ha qui diu que encara son millors cuïts amb una truita d'ous i guisats fan la delícia dels "Gourmets".

La dita diu: "Per Sant Josep la múrgula treu el bec". Neixen a la primavera en dies plujosos i emboirats i desapareixen quan bufa la tramuntana.

Un altre record que tinc de la Mota són els seus grans incendis. Tots els anys es repetien en un o en altre tros del bosc. De casa vèiem les flames i el fum que sortia darrera les muntanyes. Aquests incendis que cada any es repetien tenien esberrats als guàrdies civils que ja no sabien que fer-hi. Fins que un dia varen trobar "infraganti" una dona que cremava el

bosc i espergia el foc a dintre de les mates. Aquesta dona - era una boja que vivia a la Mota i tenia la idea fixa de callar foc allà on fos. Ella mateixa va confessar-ho.

De fet, els incendis s'acabaren quan la dona entrà en el maní comí.

Tanmateix el poble començà a motoritzar-se.

Tots els que treballaven fora de casa, com els jornalers o els fadrins externes que prenién un ofici i cada dia s'havien de traslladar d'un lloc a un altre, deixaren la bicicleta per la moto.

Aquesta màquina infernal d'un soroll espantós, començà a roncar pels camins i carreteres del poble trencant el silenci, la pau, i la suavitat exquisida de l'aire.

Nosaltres, per anar a Girona a comprar les provisions de la setmana, havíem de caminar un kilòmetre i mig per pujar en el cotxe de línia que baixava de Banyoles. Després la tornada tornàvem a fer aquest mateix camí carregats amb els farcells. Tot això va fer que el meu marit també somnies amb la rapidesa d'una moto.

Fos com fos, vaig treure-li del cap. Nosaltres necessitàvem un cotxe i no una moto.

Demandar un cotxe no era cosa fàcil en aquell temps. N'hi havia molta demanda i s'havia d'esperar torn. Fins i tot arribàren a sortejar-los.

El cert és que la cap d'un any d'esperar varen concedir-nos un quatre-quatre de la casa Renault. I tot d'un cop s'acabaren -

les nostres llargues caminades.

El quatre-quatre era un cotxe petitet, de color blanc i tenia la lluentor d'un cotxe nou acabat d'estrenar.

La seva arribada per nosaltres va ésser una gran alegria i pel poble un gran esdeveniment.

Des de Girona férem amb ell el viatge fins a Palol.

A la placeta del poble ens varen parar i tot seguit es formà un rotllo de gent que ens voltà per felicitar-nos i per inspeccionar-lo. Les criatures s'enlluernaven mirant els metalls lluents dels llums del davant que no gosaven tocar. Els grans volgueren veure el motor i el dipòsit de la benzina per comprovar la diferència que hi havia amb el de les seves motos.

La gran sorpresa fou la d'alguns vells que mig emocionats ens diguèren:

"Altrament, ja tindrem cotxe en el poble".

De sobres ells sabien que nosaltres estàvem sempre a la seva disposició. Feia ja molts anys que hi erem i no hi havia casa que els pares o els fills no haguèssim vingut a l'escola amb nosaltres.

Era un respecte i una estimació mútua que entre ells i nosaltres hi havia.

Quantes vegades, de bon matí, ens tustaven a la porta i ens deien:

"Déu vos guard, venim perquè ens punxi".

I tot ensenyant-nos la capsula d'injeccions ens explicaven les

seves misèries.

El pagès es queixa sempre i molt més quan es refereix a la salut d'ell o d'algun membre de la seva família. El fet d'haver de passar per la pantalla de raigs X o de fer-li alguna anàlisi o de donar-li injeccions ja ho considera tràgic. Està acostumat a fer-se ell mateix els remeis amb les seves herbes, amb les seves fregues i amb els seus cataplasmas.

Un dia vinguéren a buscar-me. La jove de la casa anava de part i volien que jo hi fos mentre esperaven la "llevadora".

Poca cosa els hi podia fer. Era la primera vegada que veia un neixement. La meva ajuda fou la meva presència. Va agradar-me de ser-hi i ells m'ho agraire'n.

Recordo que un dia vaig pujar a la cambra d'una malalta i vaig seure al costat de l'espona del llit. Li vaig dir algunes paraules, però, el bleix i l'ofec no la deixaven parlar. Quan vaig baixar les escales per anarme'n, els seus fills em preguntarem:

"Què li ha semblat de la mare?"

Jo vaig contestar-els-hi:

"Ja podeu anar a buscar al rector si voleu ser-hi a temps".

L'endemà la dona moria, quan començaven a despuntar les primeres albes de la matinada.

Tantost, la senyoreta té més cop d'ull que el metge -digueren-.

La certesa del meu pronòstic em donà seguretat per donar-los-hi consells, recomenar metges, fer reflexions sobre certes cures i portar-los amb el cotxe a la clínica, etc.

I, ells, em creien amb la mateixa seguretat que jo els hi res-

ponia.

El pagès desconfia però quan és qüestió de remeis i de malalties, busquen i es fien més del qui no té res a veure amb la acadèmica. "Jo encara tinc la "caixa" bona i el metge me l'espallaria". Aquesta era la resposta que donaven quan es parlava de metges. Passaven una "grip" o un constipat bevent un bol o una xicra d'aigua de farigola. L'aire net i la tebior del sol els hi acabava de guarir.

S'estava organitzant la Seguretat Social Agrària pels pagesos.

La gent del camp encara no coneixia els beneficis, ni la finalitat d'aquesta obra.

La seva implantació en el poble, fou un treball molt feixuc perquè per convèncer els tossuts pagesos de cada mes haurien de pagar un duro en el sindicat, es necessitava gastar molta saliva i una gran càrrega de paciència. Tanmateix, la cosa "burocràtica" de la seva implantació i el moviment d'altres i baixes de cada mes portava un gran paperam.

La única persona que se'n podia cuidar era el mestre, el meu marit. Vint anys feia que vivíem en el poble i coneixíem els vells i els joves de totes les masies i això feia que els seus expedients personals es poguessin resoldre amb més rapidesa.

En efecte, el mestre va fer uns cursets que l'Obra Sindical Agrària va convocar per aquest fi i es va convertir en el Corresponsent de l'Obra Sindical Agrària de Palol de Rabardit.

L'ajuntament va reunir a tots els caps de família del poble i se'ls explicà detalladament els avantatges dels seus cobraments i, naturalment, també del seus "pagos".

Tots, en sortiren de la reunió fent un moviment d'espatlles - significatiu de que la cosa no la veien gaire clara.

A casa varem posar-hi un despaitx per rebre a tots els que ve nien.

El paparam d'impresos, fitxes, nòmines, de partes no s'acababa mai i ens ofegaba.

De tant en tan anavem a l'Institut de Previsió per recollir nò mines, solucionar casos, fer consultes, etc.

Els que eran casats i tenien fills començaren a cobrar per les criatures i la dona. Això ja els hi agradava i al mateix temps se'ls hi alleugerien els pagos del sindicat. Però els que encara no podien cobrar s'havien de rescar la butxaca preguntaven:

"I si ens morim abans de cobrar?"

"Però, això fins quan durarà?"

"De on surten tans de diners?"

"Els d'Olot i els de Banyoles també cobriràn?".

Aquestes i moltes altres preguntes ens feien constanment. La seva preocupació era sempre la mateixa.

Es tranquil.lizaren quan alguns vells començaren a cobrar 300 Pts. cada mes.

El mestre els hi deia:

"Mireu, amb dos mesos de cobrar, ja s'hauran pagat tots els di ners que hi haureu possat".

"Carau, si que es veritat. Tanmateix vosté te raó".

Quan els hereus de pagès es casaven i tenien fills, es podia dir que'ls vells de la casa quedaven arrolits a segon terme. Això no vol pas dir que'ls menys preesín ni que els hi faltés res. Degut a la limitació de les seves forces. L'activitat en els treballs de les cases ja no era la mateixa i ells d'això

en tenien pena.

El cobro de la vellesa va ésser per ells una redenció moral. Aquests diners no els necessitaven per menjar, perquè a pagès hi ha menjar per tothom, però sí, per les seves petites despeses.

Quan cobraven se'ls possaven a la cartera i se'ls ficaven a l'infern de l'americana. Sols els treien per fer una jugada de cartes a l'hostal i veure un got de ví. També els hi agradava de comprar-se unes espadnyes o una camisa i no haver de demanar quarts a la jove de casa.

Aquesta reserva econòmica que sempre portaven a la butxaca els hi donava seguretat i perquè no? també els hi augmentava el prestigi dintre de la mateixa casa.

Pagan atrasos o sense ells, tots arribaren a cobrar.

Fos com fos, la Seguretat Social Agrària funcionà a Palol d'una forma perfecta sense cap entrebanc.

Durant uns quants anys i sempre que podiem al final de curs feien unes vetllades infantils a l'escola. Ens deixaven uns taulons amples i groixuts que'ls paletes feien servir per fer les bestídes i amb ells formaven teatre a dintre l'escola.

Uns dies abans les nenes feien la neteja general, els vidres, les portes, tot ho deixaven arrenjat i net.

També s'adornava el sostre, penjaven papers de colors retallats amb serells i la bandera servia per tapar els baixos de l'entarimat.

S'arreconaven les taules i la gent es portava la cadira per seure. Malgrat l'amplada i llargada de la classe, molts s'havien de quedar drets o enfilats a les finestres.

La mainada a dalt de l'entarimat, recitava versos, cantava

cançons i feia petites obres de teatre.

Els pares quedaven ambadalits quan veien els seus fillets a -
dalt de l'enterimat. Reien i reien molt, perquè tot els hi -
feia riure, qualsevol gest o qualsevol paraula.

Ensenyar a fer teatre a la mainada es una cosa difícil.

Primer feiem una mena de teatre "forum". Tots asseguts al vol -
tan de la taula aprenien a llegir el text de l'obra. Després -
el deien de memòria i per últim, drets, el tornaven a dir amb
l'expressió dels gestos.

Això volia una gran força de voluntat per les criatures i una
gran dedicació i paciència per el mestre. Però aquesta maina -
da (com moltes vegades he dit) tenien aquesta voluntat i inte -
ligència! En surtiren veraders artistes.

També havíem fet alguna excursió a finals de curs. Portavem -
les criatures a veure el mar. Veníen sempre acompanyats per -
els seus avis. Aquests no tenien gaires oportunitats de sor -
tir de casa i els feia il·lusió de venir amb les criatures.
Diuen que la vellesa es la segona infància de la vida.

Alguns d'aquests avis tenien una confosa idea del mar. Havien
estat ja feia anys al port de Barcelona i recordaven molts -
baixells i motors i gent que antrava i sortia. Però els que -
no l'havien vist mai quedaven extasiats davant la seva immensi -
tat i feien tota classe de preguntes innocents. Jo els hi do -
nava petites i elementals explicacions per aclarir els seus -
dubtes i ells em contestaven:

"Es que jo no m'encansaria mai de mirar-lo". Sí, teniu raó -
(els hi deia).

Mireu, hi ha dues coses que no us cansariau mai de mirar-les -
que son: el mar i el foc de la vostra llar.

Al caient de la tarda, tornavem a pujar al cotxe que'ns deixava a casa. Esperavem amb il.lusió l'any proper per tornar-hi.

Per Sant Josep que era el sant del meu marit, pujava a dinar - tota la nostra família.

Uns quants dies abans de la festa ja plomava els pollastres. Els havia de fer rostir en un fogò de carbò d'alzina que hi havia a la cuina i els possava dintre d'una cassola de terra cuita cuberts d'oli i de llar. De tant en tan ventaba el foc amb un ventall d'espart perque no se'n supís el foc i deixes de fer la xup, xup mentres anaven cugent.

La nostra família pujava en el cotxe de linea i nosaltres anavem a esperar-los.

Al baixar del cotxe vaig presentar la meva germana i el meu cunyat a una pagessa que també s'esperava.

La dona després de saludar-los, els hi girà l'esquena i em diguè baixet perque no la sentisín:

"Escolti, que's castellà el senyor?"

"Sí"(vaig contestar-li)

"Ai!! miri... Aquí també n'hi va haver una que s'hi va cassar amb un castellà. Ja solen ésser bones persones també".

Els nens de l'escola venien a felicitar al seu mestre i se'ls hi donava un grapat de caramels.

Tots portaven algun regal, com: una llonganissa, algun "tiquets per el pa", un paquet de fideos o alguna verdura de l'hort. No

hi faltava mai la postal escrita per ells mateixos. Algunes -
que recordi solien dir així:

El sol eixit
per tot el dia
senyor Josep
passi un bon dia.

i d'altres:

Encima de una rama
hay un pajarito
que me está diciendo
que te felicite... etc.

Aquest dia s'allargava la taula del menjador de casa i tots hi
cabiem. Feia molt de goig amb la varietat d'entrans de tota -
classe que hi havia. No hi faltava la butifarra de llengua, -
la de la sang, el llom i el pernil... etc., i després els po-
llastres que s'havien cuit a foc len i eren deliciosos.

Acabat de dinar se'n anaven a passejar per el bosc a buscar -
alguna cosa. Perque en aquell temps encara s'hi trobava algu-
na cosa al bosc. Uns trobaven una clepada de múrgules o de -
rosinyols. D'altres feien un manadet d'esparrecs tendres i -
els que havien anat al riu portaven una bossa de crancs que'ls
havien atrapat a sota de les roques.

Després quan el sol es colgaba darrera les muntanyes anaven -
baixan per la carretera tot fent gatzara fins a trobar el cot-
xe de línea, i fins un altre any si a Déu plau.

La gran abundància de fruita que nosaltres teníem i la que'ns portaven a més de la feina de l'hort ens obligava molts estius a quedarnos a casa i no marxar de vacances.

Feia confitura de totes classes: de pressec, de melò i xindria, de poma, de tomates... etc.

Pelava i netejava una gran quantitat de tomates per conservar-les dintre d'ampolles buïdes de xampany, que's conservaven fent-les bullir al bany-maria.

També teníem tomates de penjar d'un color rosa i molsudes que, penjades amb ramells es guardaven tot l'any.

D'aquesta manera omplanava el rebost de provisions per passar l'hivern.

El temps no perdona a ningú, també passava per el rector que cada dia s'anava fent més vellet.

Els seus sermons ja no eren tan llargs ni tan picants com temps enrera. Aquelles dents llargues i groixudes que tenia, els anys els hi cambiaren per unes altres de postisses que no encaixaven be en el seu lloc. El moviment de la dentadura li feia tremolar la veu. Per això, quan llegia l'evangeli se les aguantava amb la mà esquerra i tenia cura de fer-ne via.

Tantost, tost s'anava cambiant i ara el que tenia pressa per sortir de l'església era ell, que escursava les funcions i no esperava a ningú per començar-les.

Tanmateix volguè deixar en el poble constància de la seva estada en aquesta rectoria i que quan fos mort, els seus feligresos mirant en l'aire dintre de l'església es recordessin d'ell.

Per això va fer pintar un coro d'àngels precidits per l'arcàngel Sant Miquel a la perfecta i senzilla volta de pedra de l'altar major de la petita església romànica que, en altra temps, havia sigut l'oratori dels senyors feudals del castell.

Eren uns àngels mal carats, que la patina del temps s'ha cuidat de suavitzar els seus trets i d'amorosir'ls-hi la mirada.

A mesura que anava passant el temps ens sentíem mes arelats que mai a l'escola i el poble.

Feia ja 25 anys que hi erem, havíem vist neixer els pares de les criatures que teníem a l'escola.

Tots havien sigut alumnes nostres i tots s'havien assegut a les mateixes taules de la classe i coneixien el nostre tarannà.

Entre ells i nosaltres hi havia una confiança i respecte mútua. Coneixíem les seves preocupacions i sempre que ho necessitaven estavem disposats a allargar'ls-hi una mà: Això ells ho sabien.

Al cuidar-nos de la Seguritat Social feia que aquesta entrega fos més efectiva. Resolviem els expedients de defunció, subvencions per casaments, neixaments, impossibilitat física, etc.

El poble ens necessitava i nosaltres també a ells.

Començaren però a correr la veu de les "concentracions escolars" i de suprimir escoles.

De primer ens semblà que no era altra cosa que un lleuger comentari o un projecte utòpic.

Les revistes professionals reflexionaven sobre les ventatges i

els inconvenients de les Concentracions.

Començaren a tencar-se escoles de pobles de menys de 500 habitants.

Aquesta reforma de l'ensenyament semblava que cada dia s'ajornava més.

S'havien de construir en els pobles importants, nous grups d'escoles graduades. Això representava mes despesses per l'estat que augmentava d'una manera extraordinària el seu pressupost.

Tanmateix em semblava impossible que algun dia haguès de deixar tot allò que amb tanta cura havia cuidat: els arbres, les flors, els animals... i unes criatures dòcils i manyagoses que les estimava com els meus propis fills.

Pero, tot hi veient una reforma llunyana, el meu marit va tenir el bon cop d'ull d'aprofitar la vinantesa de demanar en el concurs de trasllat la vacant que s'havia produït a la graduada de Santa Eugènia de Girona.

Amb tot, aquesta era l'escola que'ns convenia.

El concurs es resolguè i aconseguí la plaça que demanava.

No hi havia però lloc per mi. Calia esperar que's fes l'ampliació de classes que ja estava en projecte i per això vaig romandre dos cursos sola a Palol.

Els dissabtes baixava a Girona per passar-hi els caps de setmana.

No va trigar gaire a passar l'inspector. Em diguè que aquell curs s'havia d'organitzar un menjador escolar de la forma que

fos, perquè hi havia una consignació que s'havia de justificar.

Amb aquestes presses, es va netejar el quarto de les deixalles
Únic lloc lliure que hi havia.

Hi varem posar una taula llarga, com les que tenen els hostals
amb els seus bancs. Dues lleixes penjades a les parets per
guardari els plats i els cuberts.

L'hostalera va ésser la nostra cuinera. Ens feia una escude--
lla i una carn d'olla abundant, amb un tros de pilota i un
tros de carn per cadascun. Per variar altres dies hi havia fi
deos a la caçola o patates amb suc. No hi havia mai la falta
d'amanit d'ensiam o escarola. Les postres eren fruita seca:
figues, avellanes, nous o ametlles torrades.

Varen començar amb deu o dotze criatures. Això de pagar el di
nar de la mainada al pagès no els hi resultava, perquè l'olla
d'escudella que fan a les masies es abundosa per a tots.

La consignació econòmica per els menjadors es pagava dues o
tres vegades l'any. Quan la vaig cobrar no va ésser suficient
per pagar les despeses. Va ésser un menjador que funcionà amb
dèficit, degut a la falta de criatures.

Amb el trasllat del mestre, trontollà també la Seguretat Social
que tan vé anava al poble.

Per això es va reunir l'ajuntament i fen palesa de la manca
de serveis que hi hauria amb absència del mestre, que a tot ho
ra els hi solucionava els seus problemes.

Fos com fos, li demanaren que no ho deixes i que des de Girona
podia continuar amb aquesta tasca.

Ho acceptà de bon grat i es trià el primer diumenge de cada mes per pujar al poble a pagar la vellesa i el subsidi familiar.

Per els vells això representà un bon servei. No s'haurien de traslladar als pobles veïns per cobrar.

Quan el mestre hi arribava carregat amb la cartera dels papers i amb la bossa dels "quartos", s'apossentava a la sala de l'hostal i damunt d'una taula llarga i ampla, instalava el seu despatx.

Jo també l'ajudava a preparar les nòmines i a contar els diners.

Tot xano xano anaven arribant els vells i ens saludaven diguen:

"Estan bons?"

Després s'asseien davant la taula i abans de cobrar sempre en tenien alguna per explicar. Doncs sabien que malgrat haver-los deixat continuaven escoltant-los.

Jo agafava el dit index dels que no savien firmar i l'apretava damunt del "tampón" de tinta perquè ells semblava que no tenien força per fer-ho.

"Jo no se de lletra. De petit no vaig anat a estudi, sap senyoreta?"

D'altres deien:

"Jo encara que m'hagi de mullar el dit, preferixo fer-ho així, perquè se'n fa mes avia.

Els que savien firmar es treïen les ulleres de la butxaca i se les possaven amb tota catxassa. Comprovaven fent un moviment de va i ve si la cadira estava ven apossentada en el seu lloc i agafan el bolí escrivien el seu nom.

Després tot miranse'l ens preguntaven:

"Ho he fet bé?"

Nosaltres contestàvem a totes aquestes preguntes innocents i senzilles perquè ja coneixíem el seu tarannà.

Quan tot estava arranjat ens acomiadàvem fins el proper mes. Pujàvem en el cotxe i seguim la carretera fèiem parada a Riude llops de la Creu a on ja ens esperaven també els que havien baixat de la Mota.

Aquí instalàvem la nostra oficina pagadora en un petit despatx que hi havia en el poste de benzina del costat de la carretera.

La feina se'n llestia aviat, perquè quan hi arribàvem ja tots hi eren.

Un dia fret i curt del mes de desembre, a nit closa, em tustàren a la porta. Al obrir-la aparegué un jove d'uns trenta anys, mes aviat baix, de cara fosca i agitanada, els cabells negres i arrissats li tapaven el front. M'esguardà tot espantat i em digué que era el mestre nou.

Venia de Talavera de la Reina província de Toledo. Després d'haver-nos presentat mutuament li vaig recomenar com a hostatge l'hostal que hi ha al peu de la carretera, que tenia en direcció al poble.

Ell respongué:

"Todo está tan oscuro. En esta carretera no hay luz, no se ven las casas".

"Las casas no las verá porque están escondidas en el bosque" - (vaig contestar-li).

Ell va fer una exclamació de pànic i girà l'esquena per marxar. Abans però, el vaig encoratjar diguen-li que l'endemà el matí amb la llum del sol ho veuria tot diferent.

Començava a clarejar el dia quan ell ja rondava per baix i estava arreglant la classe.

De l'hostal a l'escola hi tenia un Km. i mig per carretera i - per això li fou més platxerios quedar-se a dinar a l'escola.

A primer cop d'ull ja s'endevinava que era un inadaptat, no - era normal, li faltava l'aplom i la seguretat per tractar amb criatures.

Tenia unes oposicions aprovades i estava col.locat provisional ment.

No hi ha millors psicolegs que les mateixes criatures. El pri mer dia t'observen de dalt a baix i el segon ja et coneixen - també de dalt a baix.

De fet, la seva classe fou espantosa. La mainada hi jugava a boles, a saltar i parar, a cuít amagant-se i correguen per sota les taules.

Ell pasava el matí assegut a la tarima aguantant-se el cap amb les dues mans. Per aquest home l'escola li era un turment. No sabia tractar ni parlar amb les criatures. No els hi diguè - mai res, ni tan sols els hi coneixia el nom.

Amb aquesta actitud, no li quedava altra remei que aguantar - el gran daltabaix.

Els pares es queixaren amb el secretari i aquest veient que no hu podia fer res, parlà amb l'inspector.

El curs vinent l'enviaren a Figueres a una escola de gitanos i al cap de tres mesos de ser-hi va morir-se.

Que Déu li donguï el repòs que no havia conegut.

Vinguè un altre mestre. Aquest també era jove, alt i guapo. Fill de Banyoles pero parlava castellà. Havia sigut jefe d'un campament de falange i sabia tractar a les criatures.

A la classe hi havia ordre i silenci. No se si això era degut als seus dots autoritaris o als atacs epilèptics que de tant en tan tenia i que espantaven a la mainada.

Els hi va ensenyar a jugar el "basquevol" al "boleivol" o "ballón volea" joga que encara no havien fet la seva entrada a pagès. Els nens que estaven acostumats a jugar a cuit o als quatre cantons això els hi fou una gran revelació.

Els matins esperaven amb il.lusió l'hora del esbarjo per jugar els uns contra els altres.

També s'organitzà un equip de futbol. No faltava més!

Fins i tot havien jugat contra els de Cornellà aconseguint un empat.

Amb el seu afany d'explorador va descobrir un dels camins veïnals del poble unes pedres treballades que havien sigut el peu del suport d'una creu de terme molt antigües.

Amb la mainada anaren a arrencar-les i amb penes i treballs aconseguiren portar-les al pati de l'escola. Aquí es netejaren i rescaren fent-los-hi rel·luir els treballs i les inscripcions.

D'això n'haguè esment el secretari de l'ajuntament el qual va ordenar que les tornessin tot seguit al mateix lloc de on les havien tret.

De fet,, això els hi tornà a portar uns treballs de negres, -
l'haver d'arrossegar de nou les pedres. Les carregaren en un
carretò de mà, que tots hi apretaven i amb empentes i rodolons
les pedres tornaven al seu lloc.

Tantos, el que ell volia era educar-los i per això a tot hora
els hi rectificava la seva parla.

A les persones grans de pagès se'ls hi dona el tractament de -
vos i als altres de tu. A les persones que no son fills del -
mateix poble com: el secretari, el rector, el mestre, etc., -
aquestes tenen el tractament de vostè. Però ell volia que -
aquest tractament de vostè fos per a tothom.

Quan la mainada anava a comprar xocolata a l'hostal des de la
porta cridava:

"Eiiiiii,,," i tot seguit sortia l'hostalera a despatxar-los.

Al marxar deien: "au, au..." i quan venien a la seva avia le
deien: "Esteu bona padrina?".

Totes aquestes formes i giros propis de la llengua catalana -
que s'ha conservat i arrelat al llarc del temps a les masies -
gironines s'han de respectar perque amb el seu us no es menys-
prea a ningú que tenen un gran caliu popular es gairabé impo--
ssible treure'ls. Així es que quan la mainada volia posar amb
pràctica la lliçò del mestre i des de la porta de l'hostal cri-
daven: "Senyora Rosa...". L'hostalera els hi contestava des
de dintre la cuina: "Eiiiiiii... ja vinc".

Aquest fou un mestre que volguè fer moltes innovacions i per-

portarles a terme feia treballar molt a les criatures amb tota classe de treballs manuals.

Una de les últimes fou la construcció d'una capelleta de fusta molt ben treballada i pintada per ells mateixos.

La col·locaren entremig d'uns arbustos que hi havia a redòs de la tanca del pati.

A dintre hi posaren una imatge policromada molt bonica de la Verge i quan arribava el mes de maig l'omplenaven de flors, i tots plegats nois i noies resavent i cantaven a l'aire lliure el mes de Maria.

A l'hora de plegar les criatures davant la bandera que hi havia penjada al costat de la porta d'entrada a l'escola i tots amb possessió de firmes cantaven el Cara al Sol. Després feia els crits rituals de Viva España i la mainada rompan filas marxava a casa seva.

Va ésser un bon company i també un bon mestre. Ambdós coincidien en deixar l'escola de Palol al mateix temps. En el concurs de trasllat que jo vaig pendri part també anomenaren definitivament a ell.

La meva estada sola a Palol, un cop traslladat a Girona el meu marit, fou com una mort lenta. Tan lenta com la del malalt que està esperant l'últim badall per dir-ho tot.

Vulgués o no vulgués vaig haver de treure els animalets, l'hort ja no es treballava i les flors del jardí sortien esperdides en mig de l'herbessegar, d'esbergers, de filleraca d'ortigues i folgueres que creixien a la bona de Déu.

En l'hort les males herbes ho abordaven tot. Aquestes son les

que'ls pagesos netejaven dels seus conreus i que de males herbes en tenien solament el fet de neixer a qualsevol lloc treballat com: el panissol, les corretjle, les paradelles, el murrò, el gram, les roselles, la serrana, les lleugues de bou... etc.

Els meus ulls s'humitjaven quan contemplava tot aquest desgavell. Però malgrat l'haver-ne gaudit tan de temps i d'haver-hi passat els dies mes feliços de la meva vida, ara, desitjava acabar d'un cop. Després de l'escola pujava a casa i m'entretenia ordenant i posant els llibres dintre de caixes, buidant calaixos i armaris de roba, fent farcells de mantes i abrigalls, esperant el resultat del concurs.

Havia estat esperant dos cursos aquella ampliació de places que cada dia sajornava mes i el que feia tres m'arribà el nomenament definitiu per la graduada mixta de Santa Eugènia de Girona, la mateixa escola a on hi havia el meu marit.

El poble de Palol conegué després de la nostra marxa a tres mestres més. De fet com tots els de la seva categoria, inevitablement fou suprimida l'escola.

La canalleta cada dia pujava a l'autocar per traslladar-se a la Concentració d'escoles que hi havia en el grup graduat de Cornellà.

De primer antuvi aquestes modificacions sorprengueren als pares que'n protestaven energicament.

Tanmateix no es veia altra cosa que'ls seus inconvenients que a tothora els estaven palpan amb la marxa de la mainada.

Les ventatges d'aquesta marxa serà el temps que es cuidarà d'ensenyar-los-hi.

Les Concentracions escolars tenen les seves ventatges i els seus inconvenients. Aquest últims estan a l'abast de tothom perquè tothom els veu cada dia com: pujar al cotxe, dinar fo--

ra, el poble sense mestre... etc.

Les seves ventatges trigaran temps a comprovar-les.

Es diu que la criatura amb la concentració aixampla la seva -
relació humana coneixen altres companys i fugen del seu aïlla-
ment.

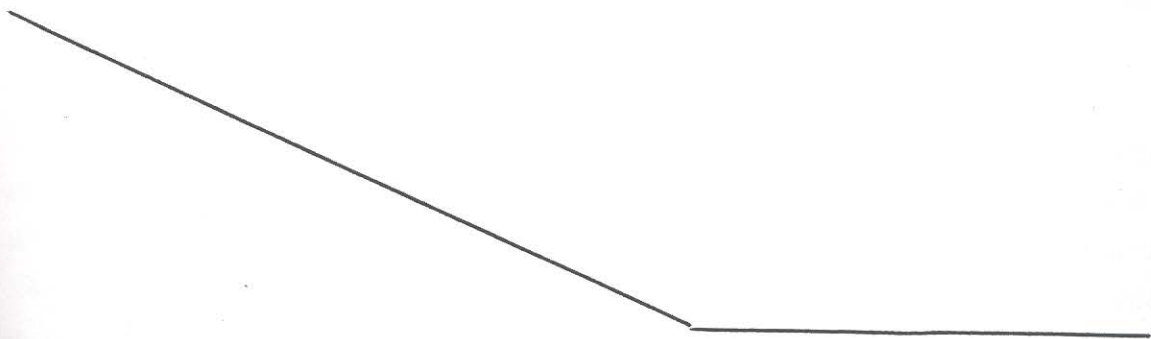
En el menjador escolar apren a conviure amb els companys i a -
respectar certes normes.

Amb la graduació de l'ensenyament el nen sap que ha de fer un
esforç treballan per passar l'any següent a una altra classe.
Augmenta de categoria i es un estímul per ell, etc.

El mestre jove es el que'n surt més beneficiat de tot això. No
ha de passar la seva juventut aïllat entre mig de muntanyes i
amb males comunicacions.

La seva tasca es menys feixuga. Sempre que hi hagi una bona -
graduació i direcció. Fins i tot es més independent que en un
poble petit.

El temps es el que te la paraula.

S A N T A E U G E N I A

Santa Eugenia de Ter havia sigut un petit poblet agrícola situat a quatre passes de Girona.

Era famós per les seves verduleres i hortelans que's dedicaven al conreu de tota classe de plantes, de sebes, d'ensiams, tomates, etc.

En el mercat de Girona hi tenien un lloc reservat per a ells a on hi feien els dissabtes la parada.

Vingué un dia que aquesta terra inmillorable per a tota classe de conreus, l'anaren venguen a xic a xic fins a quedar-ne sense. Els n'hi donaren molts diners i les immobiliaries començaren a aixecar blocs i més blocs d'habitatges.

La flaire de verdura tendre de les hortes i la de fulleraca humida dels marges desapareguè per el porland i l'esfalç que, - atravesant les terres de conreus s'obrien passatges i carreteres per donar pas als monstruosos blocs que cada dia s'anaven aixecant i estenguent fins ajuntar-se amb els de la capital.

Es per això que puc dir que Santa Eugenia allargà la mà a l'ajuntament de Girona i en formaren un de sol.

L'escola era unitaria. Una classe per els nois i una altre - per les noies, i un parvulari.

En el mateix edifici hi havien les dependències de l'ajuntament i dos habitatges per els mestres.

El grup primitiu fou construït per la República en temps de la Generalitat. És un edifici sòlid. D'una orientació perfecta. Per els grans ventanals el sol hi entra a l'hivern banyant totes les classes que moltes vegades s'han de protegir d'ell per uns llargs cortinatges que puguen de la part mes alta del finestral.

A la façana principal hi ha un balcó llarg, que s'esten de banda a banda de l'edifici amb una gran balustrada de pedra i al bell mig hi presideix el pal de la bandera.

Aquest balcó impressionant li dona categoria d'edifici públic.

El pati de l'escola continuava siguent una plaça del poble amb arbres, arbustos i bancs. Per la festa major de la barriada - s'hi aixecava l'emalat amb la gatzara que tot això porta amb la venda de begudes i lla-minadures.

Quan nosaltres hi vàrem arribar encara el poble no estava malejat per l'invasió d'andalussos que vingué després.

L'escola estava dirigida per un matrimoni de mestres que hi - havien passat molts anys i s'ho tenien ben organitzat. Funciona amb ordre i disciplina. Amb aquests mestres havien sigut companys de curs durant el temps d'estudiants a la Normal de - Girona. Tots ens coneixien gairabé tots teniem la mateixa - edad. Entre ells i nosaltres hi hagué sempre una confiança i simpatia mútua.

Moltes vegades acabada la classe passaven hores xerrant i xerrant de la nostra vida i de l'esdeveniment de l'escola.

De primer antuvi la meva classe l'instalaren provisionalment en una petita habitació que havia sigut un quarto de deixalles o trastero a on hi vaig romandre fins que'ls paletes acabaren - les obres d'ampliació de les noves classes.

Aquestes obres començaren a primers de curs. Cada dia resistiem la fressa sorda del pïm, pam del martell i l'escarpa juntament amb el trossejar pujant i baixant en camions els enderroc de tota la runa.

De fet, tots els mestres amb una paciència beatífica, esperaven el final de tot això.

Quan les criatures de l'escola sortien a l'esbarjo s'escampaven per tot arreu. Era difícil retenir-les en un terreny que no hi havia tanca i que estava voltat de perills. Davant de la plaça hi passava un tren de via estreta. El carrilet d'Olot. A l'esquerra hi havia una carretera amb el seu corresponent va i ve de cotxes. A la dreta el riu Güell.

A l'hora del pati es produïa una barreja de gent de familiars que venien a veure'ls i portar-lls l'esmorzar. El mestre perdia de vista la mainada. Uns quants baixaven a xaputejar a baix al riu. D'altres atravessaven corrents la carretera per recollir la pilota de futbol que havia sortit del camp i també n'hi havia d'altres que jugaven a boles en el replà de la via del tren.

Tot aquest desgavell produït per la manca d'una tanca era l'hora del pati: l'hora de l'angunia, del perill que no veu la mainada.

Les obres s'acabaven. Degut a la manca de mestres s'ajuntaven els nois amb les noïes per poguer-los graduar millor i es con-

vertí l'escola amb una agrupació mixta.

Vaig estrenar una classe nova molt acollidora. Magnífica per la seva vista i orientació. Tenia les condicions d'un sanatori.

El primer dia vaig entrar a la classe amb la meva bata blanca (que no la vaig deixar mai a cap escola) perquè era el meu hàbit i em donava autoritat.

A la classe hi havia quaranta cinc criatures. Tots estaven asseguts en cadires i amb la seva tauleta individual. Era el 3er. de E.G.B.

Per a ells tot era nou també. Per això callaven.

A una mestra nova el primer dia la mainada l'observa i no perden de vista el més petit moviment. Necésiten però uns dies per adaptar-se a la seva veu i al seu tarannà.

De l'actitud que la mestra faci palesa aquests primers dies pot marcar l'ordre i la disciplina de tot el curs.

Vaig constatar que la tasca en una graduada era més lleugera que en una unitària. La preparació del treball era igual per a tots. Els dubtes i errates eren aclarits per tots. La lectura la feien tots.

Aquesta unitat en el treball els primers anys d'ésser-hi en sembla un descans.

Però, de fet, jo havia treballat gairabé individual i això en donava un gran coneixement del nen que fins i tot esbrinava el seu pensament.

Aquí, em fou difícil de coneixer-los bé a tots. Durant l'any n'entraven cada dia de nou i moltes vegades la seva edat no coincidía amb els seus coneixements i llavors m'eren un destorb.

Vaig acabar el curs amb cinquanta vuit criatures. Quan protestava, la resposta era sempre la mateixa:

"L' escola nacional ha d'arreglar totes les criatures que se'ls hi presentin".

"Limitar i seleccionar sols poden fer-ho les escoles privades".

Amb el temps l'escola quedà petita. No podia acollir la quantitat de criatures que volien entrar-hi. S'havia d'aixamplar. Crear nous graus. Més mestres...

Això però, no fou possible a la dècada dels 50 al 60 quan l'administració solament tenia la deria de fer els "polígonos industrials" els "embassaments" els "paradors nacionals"... Amb les escoles no s'hi pensava. Era el mestre el que havia de resoldre el problema, agafan tantes criatures com podia per tal de donar la sensació de que tot funciona.

De tant en tan es sentia la veu autoritaria de l'inspecció que deïa:

"que no haya ni un niño jugando por la calle".

El pobre mestre, fent uns esforços sobrehumans havia de conseguir mantenir l'ordre, la disciplina i explicar les lliçons del dia, en una classe plena de criatures que no escoltaven, no podien perquè no tenien els mitjans per fer-ho.

Aquest fou el nostre gran desprestigi. A la nostra escola hi entrava tothom a grapats.

Criatures que venien d'Andalucia, d'Extremadura, etc., d'un tarannà completament diferent dels catalans en quan a costums i comportaments i molts d'ells d'un nivell cultural inferior al nostre, però, que s'havien d'agrupar per l'edat en el grau que'ls hi corresponia. Tan es així, que degut a la manca de taules i seients, moltes vegades s'havien d'estar drets, arrambats a les parets o aprofitan el petit espai de la taula del mestre que quedava lliure per entaforar-n'hi tres o quatre més.

Es parlà de la qualitat de l'ensenyament i tota la culpa la tenia el mestre perquè perdè la seva dignitat d'educador per -- convertir-se en un guardià d'un magatzem de criatures.

Era curiòs veure arribar els obrers de l'ajuntament. Venien en una camioneta de color gris amb un rètol pintat de vermell i amb unes lletres que deien: "Ayuntamiento". A dalt del sostre hi portaven una escala llarga. D'aquesta camioneta en baixaven sis o set homes vestits amb el seu mono blau d'obrer. Descarregaven les caixes de les eines. Després donaven un parell de toms per el pati mentre es treien de la butxaca un entrepà que se'l menjaven amb tota calma perquè era l'hora de l'esmorzar (del bocadillo).

Quan havien acabat de fer entre ells una bona xerrada parlant de tot, en tustaven a la porta i em deien:

"Venimos a poner dos tacos a la pared".

"Muy bien, muy bien"(jo els hi deia) i tot seguit els hi demanava.

"¿Verdad que me pondrán otro aquí?'

"No señora, sólo pondremos los que figuran en el parte".

"Pues...?"

"Tendrá que pedirlo al ayuntamiento por medio de un parte escrito".

De sobte, aquest rígor burocràtic m'estranyava. Es clar, però, que jo venia de pagès!

El pati continuava sense tanca. Se'n parlà a l'ajuntament i a la inspecció. Es feren els tràmits d'instàncies, de paperam i s'argumentaven amb tota classe de detalls. Però, no hi havia diners i s'hagueren d'esperar dos o tres cursos més.

Passat aquest temps i quan ningú pensava amb la tanca, un bon dia apareguè en el diari local una nota diguen que l'ajuntament havia aprovat els treballs per l'arranjament del pati de l'escola.

Aquesta millora fou a més d'una sorpresa una gran alegria i tranquil·litat per a tots els mestres.

El mes d'octubre quan tot just començaven el curs, un matí apareguè en el pati dos grossos pilons de sorra de riu i un altre pilò de totxos.

La canalleta hi disfrutà d'allò més. A tothora pujaven i baixaven fent tamborell darrera tamborell. Des de el cap d'amunt del pilò es deixaven rodolar fins a baix. Després els mes enjogassats amb la sorra hi edificaven ponts i carreteres i feien curses de cotxes. D'altres jugaven a cuit darrera la muralla dels totxos.

Amb tot aquest desgavell i xibbarri esdevinguè que'ls paletes en protestaren i de fet els mestres no poguéu evitar-ho decidiren escursar l'esbarjo.

S'aixecà una tanca perfecta. Construïda amb obravista amb els seus corresponents desnívells i reforçada a doble pilò. Amb un acabament de xarxa metàlica.

Això però, no fou obstacle perquè els nois més grans la fessin servir per les seves exhibicions deportives saltan-la d'un cop.

En els baixos de l'edifici hi havia un gran local. Acabada la

guerra el feren servir d'església perquè la del poble havia sigut arrumada amb la guerra. La mestra hi tocava l'armoní a les cerimònies religioses.

Provisionalment serví d'església fins que la parròquia de Santa Eugènia s'ajuntà amb la de Sant Narcís.

Després aquest local es convertí amb teatre de l'escola. Més tard el mestre comprà una màquina de cine i els diumenges s'hi recollia la mainada. Per últim fou convertit amb menjador escolar mitjançant l'arranjament d'una cuina en un quartet proper.

Es tornaren a fer obres. Aquesta vegada però, les acabaren aviat perquè tenien pressa. El menjador havia de funcionar per tal de poder justificar la seva gratificació.

D'aquestes obres en sortí una cuina perfecta. Semblava d'hotel. No hi mancava res.

En un quartet apart hi havia la nevera i els aparells per penjar-hi la vaixel·la.

El ministeri ens envià la cristalleria i els plats d'uralex, una cuberteria d'acer inoxidable amb les seves escurrideres, pales i lloses.

De primer antuvi en el menjador ferem servir taules belles i bancs que ja s'havien arreuconat encara que de fet no es trigà gaire temps en ésser canviades per unes altres de més fortes recubertes de fórmica i amb cadires separades.

Tenien una bona cuinera. Cada dia ens portaven els queviures. La mainada trobaven el menjar molt bo i s'atipaven. En pocs dies canviaven el color de la cara i els pares estaven contents.

Nosaltres també ens hi quadàrem i ens repartien els torns de

guarda amb una altra parella de mestres.

Els primers anys la calefacció que hi havia a les classes era com la que sempre havia tingut per a tot arreu. Una estufa rudimentaria amb la canonada que atravessava la classe.

Aquest tancar, obrir i remenar i forjar que porta el maneig d'una estufa de llenya, ens treia mitja hora de treball de cada matí de l'hivern.

No ens mancava llenya, però sí encenalls i engín per enjegar-la.

Estava col·locada al bell mig de la classe i a mes d'ésser un estorp era un perill per la canalleta que podia cremar-se.

Jo hi tenia sempre un atuell amb aigua a on hi bullia unes fulles d'eucaliptus que'ns perfumava i purificava l'aire.

Així varem passar-hi una colla d'anys fins que un bon dia ens arribà la nova. "Es faran obres" per l'instal·lació de la calefacció.

En el subterrani s'instal·là una grossa caldera i radiadors a totes les classes. El director que vivia en el mateix edifici era l'encarregat a l'hivern d'enjegar-la. Això naturalment el molestava i sempre es queixava talment com si fos un acta d'heroicitat.

No se si degut a les queixes del director o perquè començava a girar-se la truita, el cert es que'ns enviare'n un porter vestit amb uniforme i tot.

Des de llavors es tancaren les portes del pati a l'hora de l'esbarjo i s'encengué la calefacció a les vuit del matí.

Les obres no s'havien acabat. Encara faltava la construcció - d'una pista deportiva mig del pati.

La secció d'esports de l'ajuntament va concedir-nos un milió - de pessetes per la seva construcció.

El dia senyalat i a primers de curs arribaren els obrers amb - els seus trastos de sacs, eines, gravilla, etc., que les passa- ren en el pati.

Aquesta pista havia d'ésser de reglament perquè ja hi havia - suficient espai per fer-la així.

Per això els obrers començaren de correr d'ací i d'allà amb la cinta mètrica per tal de pendre les mesures reglamentàries i - consultar-ho amb els tècnics.

Els tècnics venien o no venien i els obrers quedaven parats - esperant la seva aprovació. Aquesta es feu esperar perquè tot depenia d'un pam més ençà o més enllà.

Fou una obra meticulosa. Després de preparar el terreny hi po- ssaren tres o quatre capes de gravilla de diferent groixeria.

La tenien preparada amb diferents pilons. La mainada quan arri- hava corria a escampar-la.

Entre mig d'aquestes capes n'hí possaven una altre de quitrà i per això també en el pati hí havia un pilot de bidons.

Quan tingueren alguns bidons oberts, arribà l'ordre de plegar l'obra perquè l'empresa havia quebrat. I, en ho deixaren tot empantanat al mig del pati: els bidons, les eines, la gravilla... que ho romangueren tot el curs.

La canalla es divertia xucant els dits dintre la massa negrosa i llefiscosa del quitrà per després passar-los per la cara dels

seus companys amb les corredisses i crits i xibarrí que a tot-hora això portava.

Passaren dos o tres cursos i es tornaren emprendre les obres.

Aquesta pista fou una verdadera obra d'artesanía. Els obrers seleccionaven la grava segons la seva groixuderia i la possaven a un altra lloc per evitar els desnívells.

La màquina d'aixafar grava feia les seves passades amunt i avall fins que ho deixava tot molt ben planxat.

Un cop hi hagué les diferents capes de quitrà hi tiraren un polsim de sorra fina i la màquina tornà a passejar-se fins que tot estiguès enganxat.

Després la pintaren amb una pintura especial de color de rosa i quan estiguè seca n'hi donaren dues passades d'una pintura més forta.

Tot es feu amb molta cura, evitant que la mainada no s'hi fiqués a trepitxar-ho. Després se li dibuixaren les corresponents ratlles blanques.

Per fer exercicis esportius dintre d'aquesta pista calia portar unes zapatilles espcials. No s'hi podia entrar calçat de qual sevol manera.

Els mestres havien d'estar vigilant a tothora.

Arramblats a les parets de l'edifici de l'escola s'estaven arrovellant unes portes molt feixugues per jugar a basquet-boll. Les havien enviat ja feia molt temps i mai ningú s'havia preocupat de posar-les.

Altrament amb la construcció de la pista tampoc se'n recordaren, fins que vingué un mestre jove que trobà la sol.lució d'enganxar-les i poder-les fer servir. Els hi posà uns blocs

de pedra en els peus per fer-les aguantar.

Començaren els partits de basquet sense ni tan sols fer esment de les zapatilles i la mainada saltaven i corrien per la pista com caballs desbocats amb tota classe de calçat. Tan aviat - jugaven a basquet com a futbol.

La porta del camp i els porters estaven davant la finestra de la meua classe i un dia amb un sol partit trencaren deu vidres.

Amb el temps la pista quedà plena de clots que la pluja omplena d'aigua i s'hi feien grans bassalls.

Tenia la classe en el primer pis i com totes les de l'edifici era ampla, ben ventilada i el sol hi entrava de ple.

Gairabé totes les criatures que tenia eren dels emigrants andalussos. Xerraires i atolondrades cridaven per qualsevol cosa i esperaven poguer explicar al company de taula la pel·lícula - que havien vist a la televisió.

Un dia vaig preguntar quants n'hi havia de catalans a la meua classe.

Se'n aixecaren tres i vuit eren nadius de Catalunya i de pares catalans però parlaven castellà. Tots els demés eren andalussos.

Tantost els andalussos foren els que més s'adaptaren a la parla catalana. Tenien més voluntat i facilitat d'aprendre'l que qualsevol altra castellà.

Noies que havien sigut alumnes meves i que havien parlat un andalus amb un ceceo exagerat, ara parlen perfectament el castellà. Els que menysprean la nostra llengua foren els catalans - que parlaven castellà. Per aquests, parlar català els hi semblà que baixaven de categoria.

Per entrar a la meva classe s'havien de pujar unes escales i - això tractanse de criatures sempre representa un enrenou.

Per que pujessin i baixessin amb ordre m'havia de posar en el - primer replà tiessa com un guàrdia civil vigilant per tal de - que ho fessin com cal.

Si no ho haguès fet aixís hauria sigut un desgavell. Perque - sempre que hi havia algun descuït l'escala la baixaven amb un segon encamellats a la barana i deixant-se anar amb rapidesa - fins a baix de tot.

Vaig tenir l'avinentesa de poguer canviar de grau i de classe. Ho vaig aprofitar traslladar-me en els baixos i deixar les escales.

Aquí tenia el 2on grau de E.G.B. Era mainada més petita, més innocent, però tal vegada més moguda. Vaig augmentar ràpidament la ma-rícula de 53 vaig passar a 60.

Segons l'horari del grup, a la tarda no hi havia esbarjo, però aquests petits els deixava sortir a fer quatre salts i airejar-se per tornar a entrar després.

L'infracció d'aquesta norma em portà conflictes. La sortida - al pati de la tarda havia d'ésser justificada per mitjà d'alguna activitat escolar.

En el quartet de les deixalles s'hi guardava la màrfaga, un matalàs d'espuma que'ns regalà la Secció Femenina per practicar esports.

Les tardes pesades quan la mainada sentien el canvi de temps - o la tramuntana, els hi feia treure la màrfaga i l'estenien a terra del pati.

Sortien de la classe en fila i corrents un darrera l'altra es tiraven en el matalàs fent tamborelles i més tamborelles fins

que s'havien esbravat del tot.

Un cop s'havien alleugerit de la gran carga de vitalitat retinuda que portaven damunt, tornaven entrar per continuar la classe fins l'hora de sortir.

Tractar amb criatures petites és difícil. El mestre ha de tenir preparades diferents classes d'activitats per poger-les alternar amb les classes diàries. La varietat dintre la tasca del treball produeix un descans a la mainada i al mestre.

Malgrat d'èstar el pati voltat per una tanca, les portes d'aquesta estaven sempre obertes. Amb tota llibertat les mares entraven a la classe per qualsevol cosa. Jo, solia tancar la porta amb clau però, elles tustaven perquè les obrís.

"Señorita, vengo por el niño para llevarlo al médico".

"Qué le pasa?"

"Quiero que le echen el rayo, porque esta noche ha tosido mucho".

Generalment aquestes eren mares joves que molt empoleinades els hi agradava de passar la tarda xerrant amb l'un i l'altre a la sala d'espera de la Seguretat Social.

Hi haguè una temporada que algunes criatures venien amb un ull tapat. Els oculistes deien que així l'altre ull treballaria més. Però, vulguès o no vulguès això ere un inconvenient per el nen que venia a l'escola.

"Señorita, el médico me ha tapado un ojo para que vea más" (solen dir-me).

Un dia vinguè la mare d'un d'aquests nens a queixar-se de que

el nen feia mala lletra.

"Qué vol que faci amb un ull borni?" (vaig dir-li).

Mestres tan, amb penes i treballs, vaig buscar-li un lloc per posar-lo davant de la pissarra perquè ho vegés millor sense cap estorp.

Al cap d'uns dies el nen em digué:

"Dice el mèdico que tengo alergia al yeso".

Com aquell que diu, sense perdre els estreps i agafant-hi ho amb calma, vaig tornar a col·locar la criatura. Ara però, lluny de la pissarra i a última fila.

Més tarda vingué la moda de les fitxes de treball escolar que sortosament han anat millorant, doncs les primeres, almenys les que jo vaig veure, no eren per les nostres criatures. Foren una novetat. Però no eren aplicables a totes les mainadas.

Amb l'afany de millorar i de trobar una ajuda en el treball de cada dia, decidirem fer-nos les fitxes nosaltres mateixos, adaptant-les als coneixements i al nivell de la nostra mainada.

Per una classe numerosa les fitxes aparentment sembla que alleugeressin el treball. La mainada no han d'estirar el coll ni aixecar el cap per veure malament el treball de la pissarra. Però no deixa d'ésser una feina feixuga per el mestre si cada dia vol fer-les i corretgir-les.

Jo xic a xic anava prescindint de la pissarra que sols la feia servir per resoldre problemes i aclarir dubtes.

També vingueren els exàmens. Estava programat i s'havien de complir.

Solament els esmentaré, doncs no vaig donar-los ni l'importància i l'aparato que tot el grup els hi donava. A la meua classe els exàmens eren un exercici com qualsevol altre.

Les meves calificacions foren el resultat del treball de tot el curs.

De fet, les criatures tan si aprobaven com si suspenien passen al proper curs per raó de l'edat.

Quan varem arribar-hi de nou, per anar a l'escola encara s'havia de travessar el riu Güell mitjançant un pont romà de pedra i amb forma d'angle.

Quan un pujava no veia a ne'ls que baixaven i quan baixaven no veien a ne'ls que pujaven fins que ambdòs es trobaven cara a cara.

Això motivà molts entrebancs als que volien passar-lo motoritzats.

Aquest pont s'anomenava el Pont del Dimoni i l'estar situat davant del grup escolar, esdevinguè que l'anomenaren Grup del Dimoni.

Aquest calificatiu tothom creia que era degut a la mala baba que's respirava en el grup a on hi anaven les criatures mes endemniades de la barriada.

Fos com fos, aquest calificatiu quan feia esment a la mainada els hi encaixaba d'allò més bé.

Del pont tragueren les pedres, les enumeraren i les traslladaren a Pedret a on (segons diuen) l'han tornat a construir damunt del riu Galligons.

Més tard vinguè la reforma del barri, fent passatges nous, aixamplant carrers i canalitzan el riu Güell.

Tot aquest enrenou durà anys.

La canalització del riu Güell fou una obra que'ns amargà l'existència per tenir-la tan propera a l'escola, des de on la fressa de les màquines i grues aixecant els rocs i runes ens aixordava cada dia.

Les criatures s'hipossaven a badar abans d'entrar i a la sortida de l'escola. Alguns fins hi tot s'hi quedaven encantats tot el matí i feien campana.

Per això hi havia mares que'ls acompanyaven per estar segures de que el bailet havia entrat.

El riu fou la gran il.lusió de la mainada.

Abans de canalitzar-lo ja hi jugaven, s'amagaven i corrient per els marges, xapotejaven fent còrrer alguna fusta dintre de l'aigua.

Els bailets a diferència de les mosses són molt més moguts, so mien en fer proeses d'heroisme. Els marges del riu fou el lloc on l'imaginació feia i desfeia els jocs de lladres i guardes, d'amagar-se i fer guerra, de barallat-se i tirar-se per terra, de pallisar-se sense cap motiu, de desfogar-se.

"Cuando los crios se zurren es porque el cuerpo les pide zurra" (diuen els castellans).

Els més atrevits s'enfilaven als arbres, saltaven la tanca i baixaven al riu.

Els més quiets s'ho miraven talment com si fos per ells una il·lusió frustrada.

Quan es trobaven sols corrien d'amagat a baixar-hi.

Un cop el riu estigué canalitzar amb les parets dels marges de pedra amb forma de resclosa, la mainada hi baixà amb més comoditat rodolant per les parets fins a baix.

Les obres de fora s'acabaren i de nou començaren les de dintre.

S'arranjà el pati tirant gravilla i fent desaigües. La gravilla embussà els desaigües i quan arribaven les plujes el pati es convertia amb un llac.

Els bailets amb les seves botes d'aigua esperaven l'avinentsa de poder-lo atravesar i xapotejar per el mig.

A l'hora de l'esbarjo els mestres acordonats a les voreres del llac evitaven la seva invasió. Malgrat aquestes precaucions sempre voleiava en l'aire un roc, o un tros de fusta que hi queia i amb el xaf!! esquitxava a tothom.

L'aigua quedava estancada i els bombers venien a treura-la, equipats amb màquines i mangueres que xic a xic l'anaven xuclant.

Les obres no s'havien acabat. Ampliaren el grup amb dues classes més que construïren a dintre del pati en un troç de terreny que venia a continuació de l'edifici. Foren dues classes de pàrvuls i maternal.

També reformaren els waters. Una habitació ampla i llarga la destinaren a servicis (que deia el director). A l'entrada i adossats a les parets hi havia els urinaris dels nois, descoberts i a la vista. Al fons els waters de les noies.

Les noies per anar al water (ara en diuen lavabo) havien d'atravessar els urinaris dels nois i això era una qüestió de pudor i portà algun conflicte. Aquests servicios els destinaren als nois més grans: 7è i 8è grau.

Aquesta combinació fou pensada per l'arquitecte municipal que no s'hi trancà gaire el cap.

La Secció Femenina ens envià una instructora per ensenyar gimnasia. Cada classe tenia el seu torn un cop a la setmana, fora el divendres que ho feien tots plegats.

La mainada estava engrescada perquè s'havia de comprar un xandal. Era el que més els hi agradava. Vestits així, passaven drets amb aire de superioritat i miraven a ne'ls que encara no el vestien amb indiferència.

Feien tota classe d'exercicis gimnàstics, saltaven el potro, curses de velocitat, "volteretes", etc. Tot aquest moviment quan estava enmarcat per un cel blau i un sol riallet, li donava una nota d'alegria i de vitalitat. Des de fora els desvalgats estiraven el coll per fer el badoc darrera la tanca del pati, i fins i tot engrescats aplaudien quan un dels bordega--ssos saltava el potro fent piruetes en l'aire.

L'instructora era una noia jove, lleugera i enèrgica. Donava les veus de mando amb molta seguretat.

Quan s'havia acabat, formen filera, feien un parell de voltes a la pista i tornaven entrar a la classe.

El divendres per ésser la vigília del dissabte sortien totes les classes al pati per fer tots els exercicis d'una manera massiva. Llavors es produïa un verdader desgavell de salts,

de crits, de rialles, etc.

Es feien curses de rellencs i cadascun encoretjava els seus -
cridant-los per els seus cognoms.

El divendres doncs era un dia carregòs. Segurament perque ja
s'acabava la setmana i teniem ganes de reposar de crits, de -
xibarrí i de criatures.

El dijous al matí venia un xicot a ensenya'ls-hi a ballar sar-
danes.

La seva finalitat no era altra que la de conservar la dansa -
catalana, mogut per un gran amor a Catalunya baldament, els mo-
ments en que tot l'hi anava en contra.

Ningú el pagava ni ningú el manava. Ho feia tot d'una forma -
altruista, entusiasmat per l'afany de dansar i fer dansar la -
mainada.

Els hi agafava les mans i amb una veu de pedagog que's deixava
sentir des de tots els recones del pati, els hi deia: "ara fa-
rem els llarcs seguiu-me tots, un, dos, tres. Ara a l'esque--
rra: un, dos, tres. Ara a la dreta: un, dos, tres... etc. -
Així anava seguit fins que'ls feia fer els mateixos saltant i
després acompanyats per la música mitjançant un altaveu que -
col.locaven al balcó.

Les criatures estaven joïoses i ho aprengueren amb afany. Es
presentaren a una ballada de concurs a la Rambla de Girona i -
en sortiren premiats.

Mitjançant una xarxa d'altaveus que comunicaven amb totes les
classes, s'hi resava el rosari i s'explicava l'evangeli. Això
ho feia el director assegut darrera el micròfon instalat en el
teatre.

Més tard deixaren els resos i els altaveus serviren per escoltar música. Música clàssica que donaven els dijous a la tarda, per amor d'habituar les criatures al bon gust a la bona música.

Aquells aparells però tenien un so metàl·lic que més aviat molesta al oïdo i amb classes numeroses que no pot haver-hi silenci no foren altra cosa que un estorp.

Quan s'apropaven les festes de Nadal els altaveus es feien sentir amb un espetec de Villancicos que les criatures corejaven picant de mans, amb crits i xivarri.

Per les fires de Girona l'ajuntament organitzava concursos de dibuix per la mainada de les escoles. Tots hi anaven molt contents.

Se'ls veia asseguts a terra de la plaça de Sant Agustí o bé per les voreres del riu Onyar, amb la cartera sostinguda per els genolls aixecats en l'aire. Dibuixaven el que veien o el que ells s'imaginaven veure. Tan se val! Però tots més bé o més malament, ho feien.

Un nen de la meua classe (2on grau) li donaren el primer premi. Jo vaig tenir el dubte de si el premi l'havia guanyat per el dibuix que havia fer o per la firma del dibuixant.

Doncs el nes es deia Pablo Picasso.

A finals de juny feiem l'acomiadament del curs en el teatre amb la participació de tots els graus adhuc les dues classes de parvulari.

Aquests eren però, els més graciosos i tenien embadalits els pares que venien a veure'ls.

No cal dir que tractant-se d'un grup amb una matrícula tan nombrosa i de criatures mal classificades era un luxe que'ls mestres no podiem permetre'ns. Les nostres energies no donaven per a tan i quedaven aclaparedes.

Per treballar les criatures amb representacions teatrals, de ballet, de cant o exercicis rítmics ha d'ésser una persona especialitzada.

De sobte esdevinguè que en una barriada propera a la nostra es construïr un grup graduat amb 16 classes i tres parvularis.

Tots els mestres ho vegeren de molt bon grat. Això ens lleugeraria la matrícula. Vinguè de l'inspecció una ordre. El nostre grup passava a la direcció del director del nou grup. Que daren ajuntats a ells com una filial.

Per al nou director això representà un treball que no el poguè copir. Ere un home que no tenia facultats per abassagar una tasca d'aquesta naturalesa.

Amb tot, degut a la falta de sentit comú, de convivència i de l'entesa, amb el temps aquest director esdevinguè el nostre enemic convertint-se en un verdader rival.

Ens tragueren les ajudes del mejador que cada dia anava agonitzant. Deixare'm la cuinera per posar-ho a mans d'una empresa, la del aeroport de Girona que'ns servir una temporada i després diguè prou.

Quedaren en el recò de les deixalles, la cuina rovellada, la nevera, la vaixel·la i tot el menage com a testimonis d'unes despeses i d'uns esforços inútils.

La barriada creixia. Cada vegada que'ls hi donavem la clau -

dels nous habitatges, una verdadera riuada de criatures espera va poguer entrar a l'escola.

Les classes estaven plenes de rebolit i fos el mes que fos de l'any, aquelles criatures s'havien de recollir.

El contacte amb el nou director era mitjançant el telèfon que poques vegades responia. Gairabé no hi era mai.

Un dia ens negàre'n agafar-ne més. Rebèrem l'amença d'un expedient.

El mateix temps que'ns enviava unes taules que no pogueren entrar a la classe i es quedaren al passadís.

Ja no sabia quina havia d'ésser la nova actitud davant d'aquesta invasió. Tenia cinquanta vuit criatures i vaig acabar el curs sense coneixe'ls a tots.

Se'ls classificava per l'edat que no coincidia moltes vegades amb els seus coneixaments. Ens vegerem obligats a fer dues o tres seccions dintre la mateixa classe.

No hi havia cursos de recuperació i al final tots passaven al curs següent.

D'aquesta manera els atrassats no deixaren d'ésser-ho mai.

Aquests marginats miraven als altres que no ho eren amb recel perquè dintre l'escola se'ls hi formà el complex de inferioritat que tal vegada hagi pogut ésser un gèrmen amb potència dels futurs gamberros i atracadors.

Quan els mestres ens reuníem, ja sigui amb l'inspector (que poques vegades hi era) o amb el director, gairabé sempre feia la mateixa pregunta:

"Per què no s'amplien els primers cursos? Fent 1º A, 1º B, i 2º A, 2º B."

"Per què no hi han classes de recuperació?".

Aquesta pregunta em siguè contestada sempre de la mateixa manera:

"Que no haya ni un solo niño jugando en la calle"

"No hay dinero para ampliaciones".

Un altre mestre del grup em deia:

"Pues mira, yo he llegado a tener en esta misma clase que estás tu (cuando era unitaria) más de 100".

De sobte arribaren dos camions carregats fins a dalt de tot de taules, armaris, cadires, pissarres i materials. Ningú ho havia demanat, però ens ho enviaren.

Els mestres de primer antuvi quedàrem esporoguits doncs això semblava que l'hauria d'augmentar la matrícula amb cinquanta o seixanta criatures més.

No fou així.

S'havia de canviar tot. Tant si era nou, com si era vell.

Jo tenia a la classe un armari nou amb les portes correderes, molt pràctic. No hi valgueren precés, amb l'afany de renovar-ho també se l'endugueren.

Ens tregueren les cadires, taules i pissarres bonament acceptables, per posar-hi les noves que arribaren. Això portà un -

remenament i un enrenou espantós perquè no es trobava un lloc adient per posar-ho.

Dintre les caixes hi havia un microscopi, aparells de física, de química, col·leccions de minerals, sòlids, guitarres, bandurries, castenyoles, discos i aparells audio-visuals, etc.

Mai, ningú utilitzà res de tot allò. Crec que encara estan arreconats i dintre les mateixes caixes en el petit quartet de les deixalles.

Afortunadament l'inspecció es donà compte haviat de que el nou director col·lectiu no rotllava bé. No solament per el grup de fora (el nostre) també per el grup de dintre (el seu).

De bon grat ens desenganxare'm del grup nou i tornàrem a tenir director propi escollit per nosaltres. Així doncs no hauriem d'esperar que'ls de fora ens resolguessin els problemes de dintre. No cal dir que'l guix, els papers i tot el material que cada dia es gastava per la classe fou més abundós i recuperare'm la llibertat de les nostres decisions.

Foren uns anys en que l'escola estava manipulada i es donava més vàlua a la cosa de fora i d'aparença que no als problemes bàsics i de fons que's deixaven sense resoldre.

Amb tantes criatures que'ns ofegaven, el mestre gastava totes les energies per posar ordre. Sortia de la classe completament abatut i desarmat. Perdia el prestigi de mestre i no era altra cosa que un esclau que guardava criatures.

Acostumada a treballar amb poques mainadas i que aquestes eren reposades i manyoques, davant d'aquest desgavell, vaig agafar lo que'ls psicòlegc en diuen una neurosi que en realitat no era

altra cosa que un anyorament degut al xoc que'l cambi en produï.

Tanmateix havia deixat la pau i la santor del camp per la fredor del porland i l'esfals. Vivia en mig d'una multitud indiferent de gent que no coneixia i que tot ho feia de pressa. Trobava a faltar la calma i la bonhomia de la gent de pagès.

Tenia una escola de ciutat amb la nostàlgia d'una escola de po
ble.

Aquelles escoles que havien sigut corts d'animals a on no hi havia llum elèctrica, ni aigua corrent i en prou feines pissarres. Però, hi havia uns alumnes que coneixien l'ordre, el si lenci, el respecte, el comportament. Eren criatures que m'estimaven i escoltaven al seu mestre perquè tot, tot els interessava.

No vaig haver de violentar-me mai per cap. Una sola mirada era més que suficient per fer-los callar.

No fa gaire vinguè a saludar-me un home alt i gros, tot un senyoràs i em diguè:

"Vostè no em coneix, veritat? Sóc en S... de l'escola de Salt durant la guerra. Quantes vegades amb els companys (N... T... C...) hem recordat aquells contes tan bonics que'ns explicava i aquells dibuïxos. Nosaltres deïem: Qué se n'haurà fet de la senyoreta Assumpció?".

Per els mestres, el reconeixement i l'estimació dels alumnes són petites coses que'ns produeixen grans satisfaccions.

Ens acomiadarem amb una forta abraçada.

El setembre del 76 al meu marit ja no va començar el curs. Hospitalitzat a la clínica anava trampejant la malaltia que feia temps el dominava.

L'enfermetat d'un funcionari i adhuc d'un mestre porta una complicació burocràtica que fa perdre els estreps a la persona més calmada.

Els permisos, els certificats, les substitucions i la renovació de tot això amb el seu paperam era ja prou per acabar d'aixafar-me.

Passaren les vacances de Nadal i ell ja no tornà a l'escola.

Moria el 4 de gener 1977.

Per no perdre el ritme d'una tasca que en aquells moments (segons m'aconsellaren) no era convenient deixar, vaig continuar a l'escola sense il·lusió. Havia quedat sola. La casa, l'escola, i tot l'entorn em feien ombra.

Era la negror d'una ombra que'l temps m'ha ajudat a esbergir.

De fet, vaig continuar ressaltint els crits i xibarrí de la mainada quatre anys més. Fins que, el març del 1981, comptant amb quaranta cinc anys de servei, vaig demanar la jubilació voluntària.

Ara poques coses més puc fer amb la vida que'm queda. El meu esdevenidor està molt limitat. M'he entretingut escrivint -

aquests records perquè em plau més mirar enrera que endavant.

D'ençà que'n sóc fora, ja s'han edificat quatre grups més a la barriada. El nombre d'alumnes per classe es de 35, com a màxim.

Comença a clarejar l'horitzó de l'esperança amb les possibilitats d'un nou canvi per les noves generacions.

L'ambient de generositat, de responsabilitat, i de sentit comú en la reglamentació de l'ensenyament s'albira ja en l'obra de la Generalitat de Catalunya.
